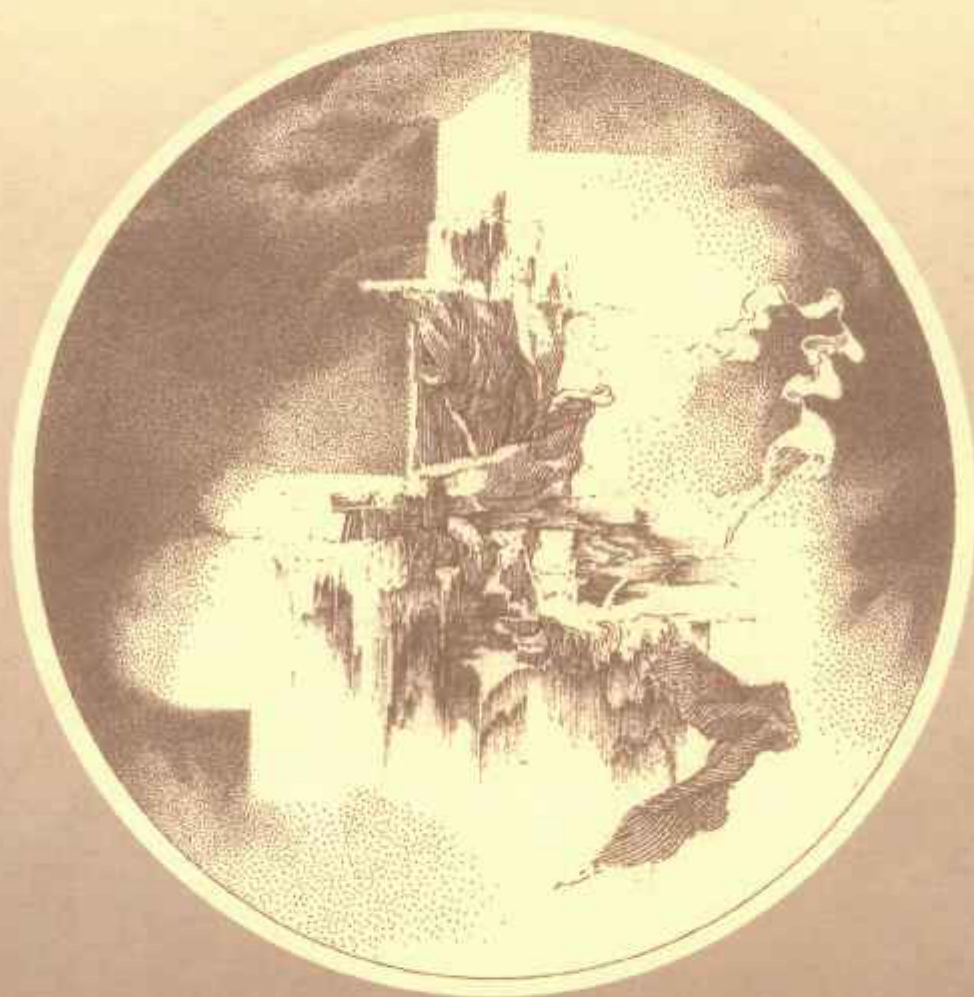

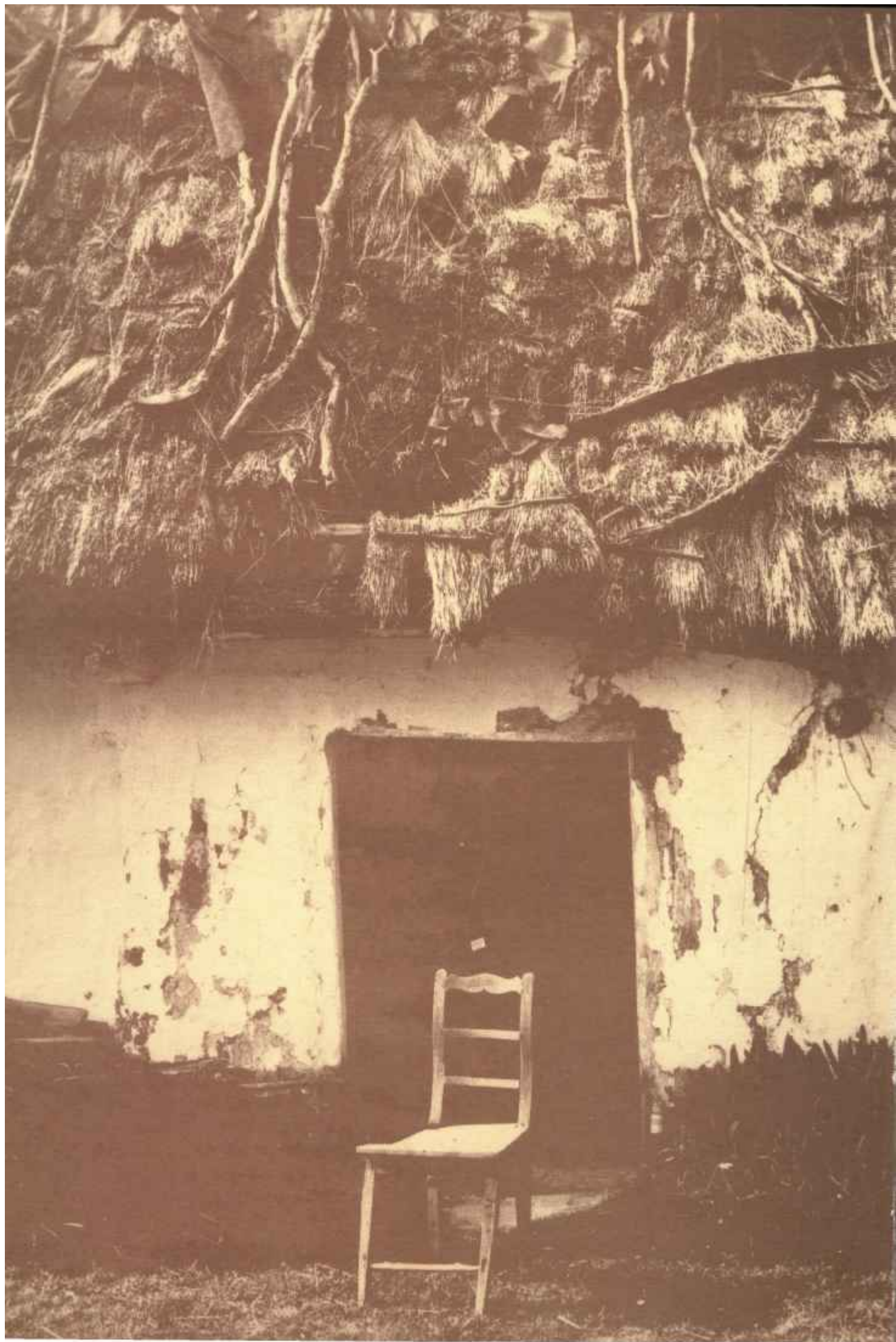
PANNON LÁTKÖZ

Kulturális folyóirat

1996

1.
JANUÁR
FEBRUÁR

PANNON LÁTKÖZ

Kulturális folyóirat

1. évfolyam, 1. szám.

1996. január - február

SZERKESZTI:

PÉK PÁL
főszerkesztő

LACKNER LÁSZLÓ
széppróza, dokumentum

TAR FERENC
honismeret, táj ismeret

Z. FERENCZ GYŐZŐ
olvasószerkesztő

*

PÉNTEK IMRE
főmunkatárs

Folyóiratunkat Frimmel Gyula grafikáival;
Kotnyek István, Mészáros T. László, Szakony Attila
és Zágón László fotóival illusztráltuk.

A borító címloldalán Frimmel Gyula grafikája,
2. oldalán Kotnyek István, 3. oldalán Pichler József,
a poszteren Mészáros T. László fotói láthatók.

ISSN 1219-6886

Megjelenik kéthavonta, minden páros hónap 15-én

Kiadja a Zalai írók Egyesülete. Felelős kiadó: Orsós Jakab elnök

Szerkesztőségi levélcím: Pék Pál Nagykanizsa, Ady Endre u. 12/B. Telefon: 93/314-460

Előfizethető csekkkel a Zalavölgye Takarékszövetkezet, Zalaegerszeg, 755-00258-1080941 5 sz. számláján

A lap megrendelhető a ZALATOURL címén: 8900 Zalaegerszeg, Kovács Károly tér 1. Tel./fax: 92/31 1-469

Előfizetési díj egy évre: 420,-Ft. Az egyes számok ára 95,-Ft

Címlapterv: Euromanager Kft. Zalaegerszeg

Nyomdai munkák:

TARTALOM

SZÉPIRODALOM

Villányi László három haikuja.	3
Hules Béla versprózája.	4
Péntek Imre versei.	8
Keresztesi Tímea versei.	9
Tar Ferenc beszélget Nagy Pállal.	11
Nagy Pál képverse.	14
Széki Patka László versei.	16
Tábori Zoltán novellája.	17
Turczy István filmverse.	22
Kálnay Adél elbeszélése.	24
Szepesi Attila versei.	31
Karay Lajos <i>weise</i>	33

TESTVÉRMÚZSÁK

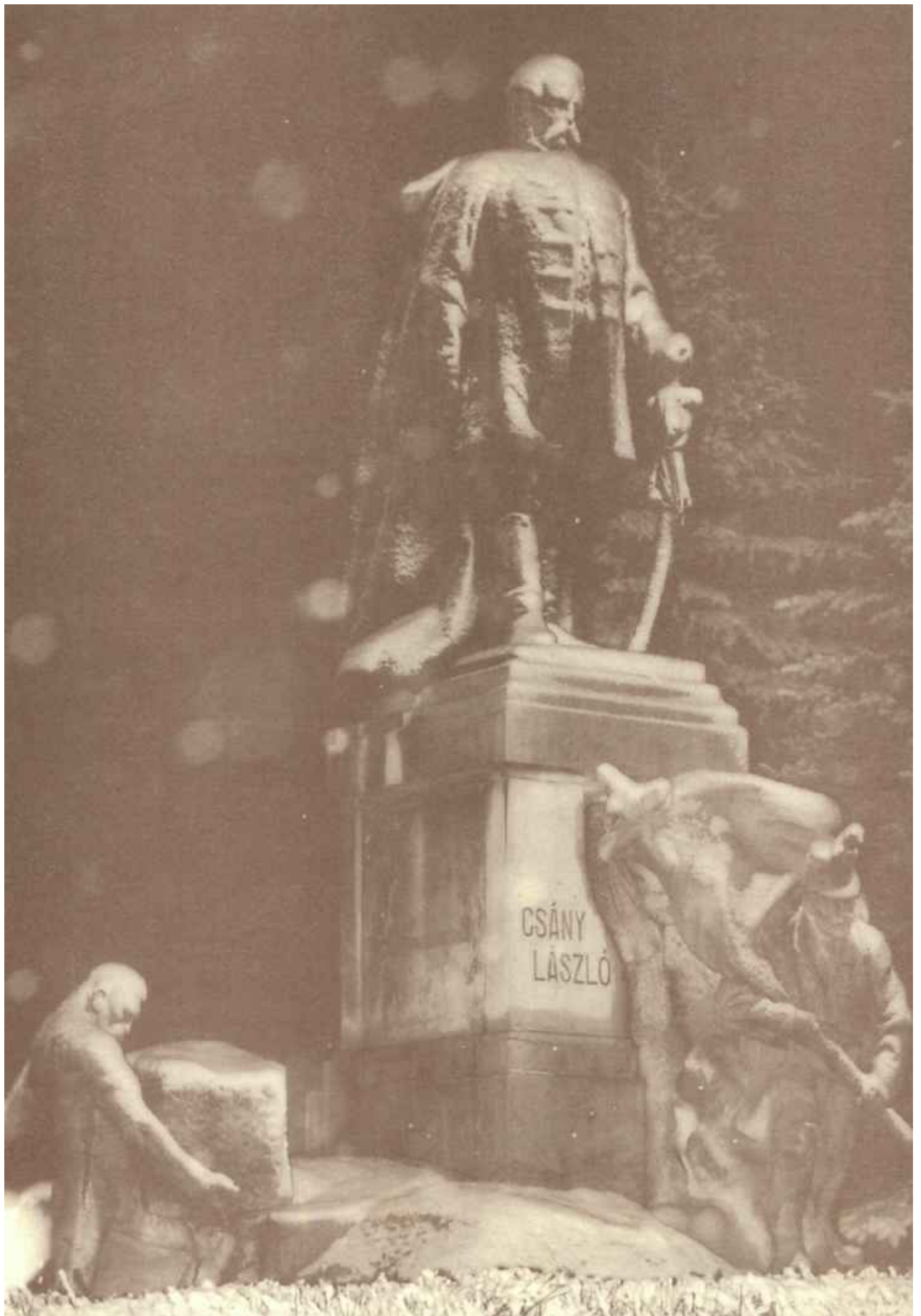
Gombos Judit beszélget Frimmel Gyulával.	39
Tarján Tamás az egervári színházi Nyílt Fórumról.	42
Fellegi Balázs Farkas Ferencnél.	45

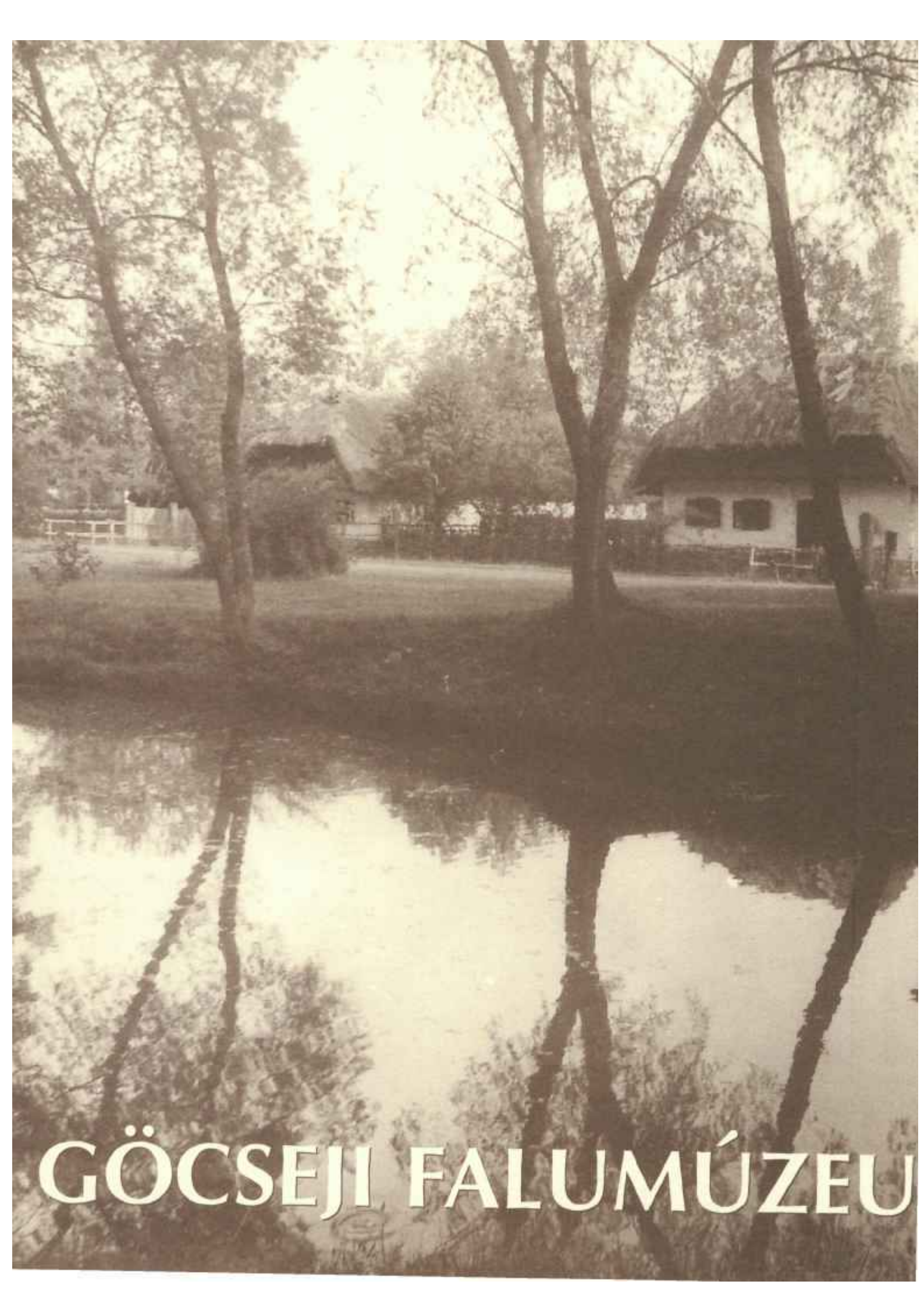
HONISMERET, TÁJISMERET

Vándor László Boldog	Buzádról.	48
Pap Gábor a festett kazettás mennyezetekről.		51
Kapiller Imre a XVIII. század zalai nemeseiről.		53
Kemény Mária a keszthelyi Hullám Szállóról.		55
Benedek Katalin az Ernst - gyűjteményről.		61

SZEMLE

Villányi László: Az alma íze (Baán Tibor).	64
Péntek Imre: Kényszer & képzetek (Lackner László).	66
Szepesi Attila: Rézgarasok, csigahéjak (Bakonyi István).	69
Fényben Járjatok - Finnugor népzene (Guerra Gusztáv).	71
Orbán „Hota” Sándor (Csapó Ida interjúja).	72

GÖCSEJI FALUMÚZEUM

ZEUM, ZALAEGERSZEG

TÉLBE
SZENDERÜLT
ZALAEGERSZEG

VILLÁNYI LÁSZLÓ
HÁROM HAIKU

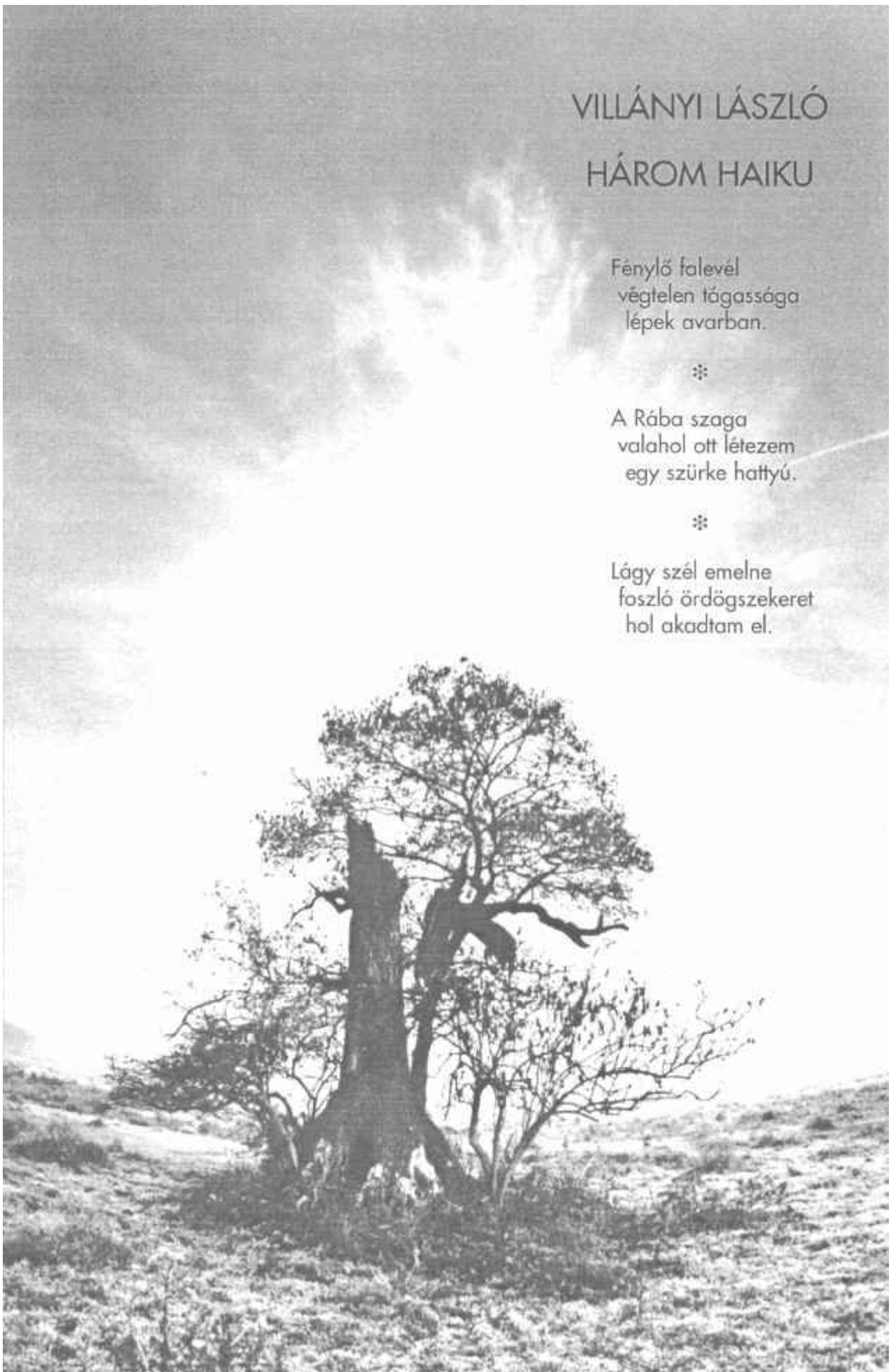
Fénylő falevél
végtelen tágassága
lépek avarban.

A Rába szaga
valahol ott létezem
egy szürke hattyú.

Lágy szél emelne
foszló ördögszekeret
hol akadtam el.

HULES BÉLA

BÁRKY*

Meghitt emlékezések

Dr. Bárkyról nem maradt fenn egyetlen történet sem. Sohasem látta senki, sohasem tűnt fel senkinek, soha nem okozott feltűnést, nem szenvedett feltűnési viszketegségben. Soha nem viszketett senkinek, nem okozott kiütést fel nem hójagzott. Persze, hogy a minden évben visszatérő náthák, aszájok és cipőtalp-leválások bizonyos százaléka nem írható-e a rovására, ezt nem tudhatjuk biztosan.

Dr. Bárky a szénakazlakban lakott a tűzfalakban és a női zsebkendőkben. Soha nem lakott tavak fenekén, csermejek csobogásában, keménygallérban. Hol tíz ujja volt, hol tizenegy, diplomok előtt nem vetett keresztet tűzoltólaktanyák előtt viszont igen. Barna haj szőke copf, kifogástalan megjelenés, jó sváda. Mária Antoinette kedvelte, Kutuzov azonban kifejezetten utálta.

Dr. Bárky találkozott egyszer egy macskával. A macska cirmos volt, szerette a tejet, esténként gombojagokkal játszott. Kapcsolatuk nem volt sem tartós sem termékeny. Vagy dr. Bárky nem találta el a megfelelő hangot vagy a macska volt polimorf perverz. Mindezek azonban csak találgatások. Szerintem dr. Bárky sohasem találkozott macskával.

Lemezhibák heppienddel

Dr. Bárkyt lefényképezték jobbról.

Két macska volt a képen és Ferenc József életnagyságú olajképe.

Dr. Bárkyt lefényképezték balról.

Mi volt a képen??

Se nem róka se nem nyúl, komámasszony meg egy úr ugrott ki a zöldleveles bokorból.

Dr. Bárkyt lefényképezték alulról.

Az Eiffeltorony!

Előtte Eiffel és Ady Endre kart karba öltve, fölötte a vörös csillag ragyog és trónol.

Föülről.

Az Isteni Bölcsesség temploma, az Auróra cirkáló, Lenin a Mellvéden, hunyorgó szemmel, sültössapkában emelkedik a feléje forduló fejek erdejéből.

Az ötödik - - végre sikerült.

Rajta volt a Zöld Szamár Fohásza.

mártogattok

- mesélte dr. bárky gizikének -

kiflit kávéba (a zsömlét bele is tördelték)

piskótát borba kenyeret zaftba (kenyérdarabkákkal a tányért is kitörölték)

egészen más volt a világ a mozdulatok a hangulatok

más volt az ég és a felhők reggel mindenki elmesélte hogy mit álmodott

ó-egyiptomból bruegel világából a rokokóból jöttem

játszottunk szembekötősdit fel sem tűnik mi minden változott meg körülöttem.

A csillag a szem hibája

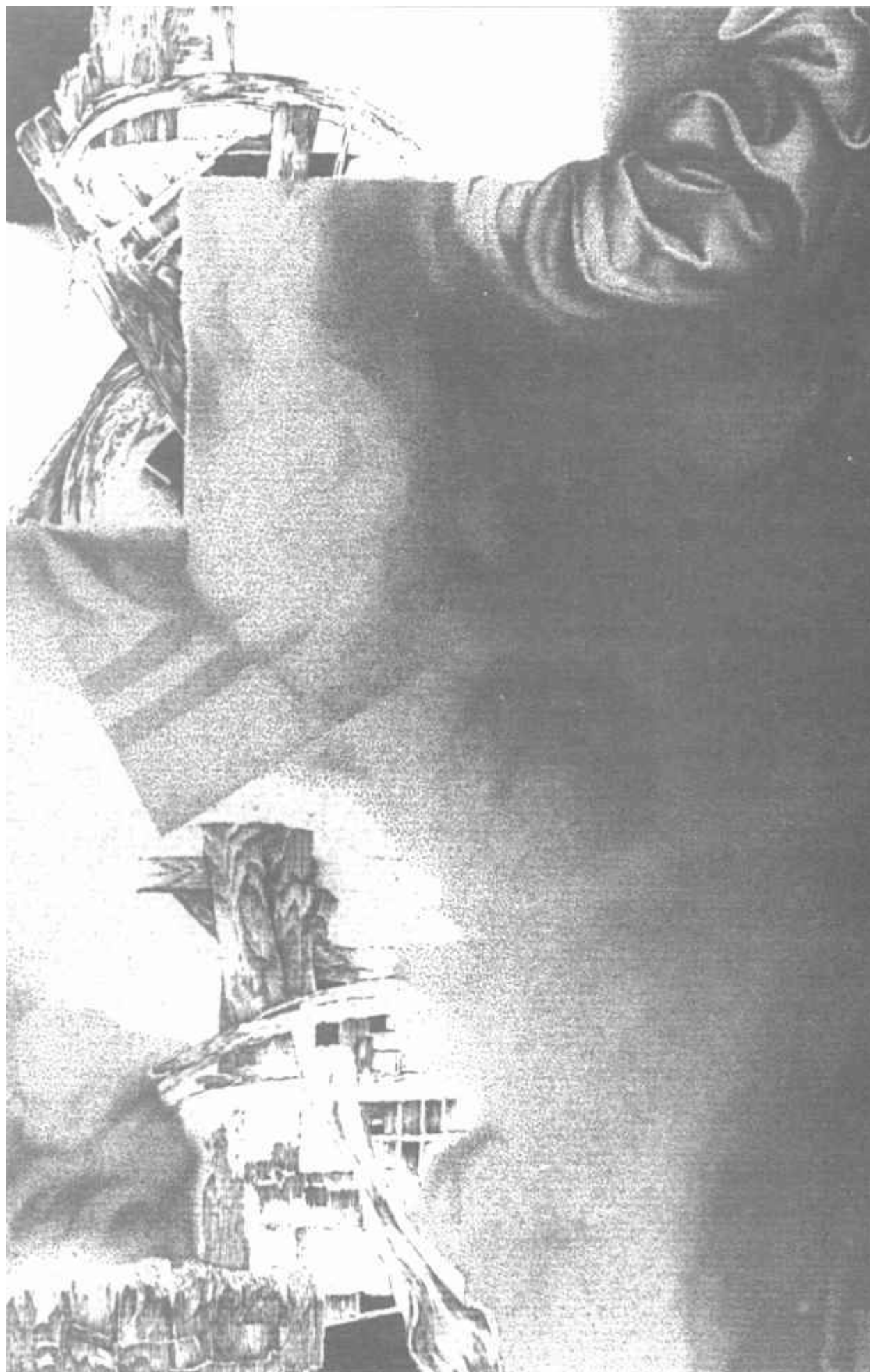
ízlelte dr. Bárky a mondatot amej régesréggi ismereteire épült de ilyen formában sohasem jutott az eszébe. A következő gondolata pajzán volt nem is gondolta végig. Komojtalan vagy az utóbbi időben intette magát. Inkább azt próbáid számbavenni, hogy mi *nem* a szem hibája mindabból amiért lelkesedtél keseregtél kétségbeestél. Szerelmeire gondolt csak úgy általában hosszú csavargásaira a valóság és az álom határán elterülő számtalan senki-földjén. Aztán a tündérre amejét kisgyermek korában lerajzolt (dr. Bárky sohasem volt kisgyermek és az hogy *igazi* kisgyermek is lehetett volna furcsa érzéssel töltötte el) meg a tengeri kígyóra amejét nagyon valószínűleg *tényleg* láttak a hajdani matrózok holott nem volt. Matrózok vagy tengerészek bizonytalankodott dr. Bárky. A csillagokhoz igazodtak villant fel benne és ettől széttörött minden csak csillogó cserepek maradtak, amejekben önmagát látta hihetetlenül megsokszorozódva.

Dr. Bórky és a kigyószisz

„Kigyószisz” - írta fel gondolatban egy papirosra a doktor aztán ugyancsak gondolatban keresztülhuzta. Élesen látta maga előtt a gyepfoltot amejből - valamivel alacsonyabban a fűszálak hegyénél - hófehér csillagok kandikáltak ki. „Kigyószisz.” Mostanában állandóan szökött, legalább is ezt gondolta, bár nem tudta volna megmondani honnan vagy mi elől. „Mindig is szöktem vagy szökni akartam valahova” - mondta magának. „Kigyószisz” - gondolta megint - de ezuttal két zöld szemet látott. Akkor is szökött aztán onnan is megszökött. A két zöld szem lassan elhalványult. Két fényképet őrzött egy kastéjról, hosszasan vesződött vele hogy betájolja az épületet a két kép alján. Rövidnadrágos kamaszt látott egy parkban ahol égbenyuló haragoszöld fenyők álltak sűrűn egymás mellett. Elfordította a tekintetét. Abban a parkban csak egy kopott sárga kuria volt üveges verandával. A doktor menekült. „Kigyószisz” - suttogta maga elé - „kigyószisz”. Menekült. Egy gyermeklány szőke haja ködlött fel előtte. Menekült. Cukott szemmel futott vagy szállt, hangokat hallott és úgy érezte, ha kinyitná a szemét most meglátná. De nem nyitotta ki a szemét sőt még szorosabbra zárta a szemhéját.

dr. bárky verse

ahogy az ég vált fényesből sötétbe
úgy vált a föld is tarkából feketébe
de az öröm mindig sárga és piros a vágy
és az árvácska olyan mint az emberi arc
amelyik fölnézve kérdez mit akarsz
árvácskák kíváncsiak hangtalan faggatók
mit mondjak nektek butuska bámészkodók
derengő félhomályból gondolok vissza rátok
ide is bevilágít meleg barna mélykék bársonyragyogástok
és hirtelen idesereglik orgona jázmin akác
rég volt igaz se volt pernyeként hullong minden kihunyt lobogós

FRIMMEL GYULA GRAFIKÁJA

PÉNTEK IMRE

Két dal(szöveg) az 1 -oldalak könyvéből

Kisasszonyok emléke

A legelső mákfej kisasszony,
zöld szoknyája - az ifjúság,
combján csordult szüzesség vére,
elhervadt és nincs tovább...

A másik volt dudvakisasszony,
ott találtam, hol nő a gyom -
ölelgettem vad szenvedéllyel,
s tudtam, egyszer elhagyom...

A harmadik jégcsapkisasszony,
csillogó fénye magához csalt,
összefortunk a fagy tüzében,
s a szívem helyén egy jégdarab.

Pitypangos dal

Amikor végleg nincs tovább,
s megroggyan, erőtlen a láb,
egy tágas mezőségre érsz,
és pitypanggal teli a rét.

Vetkezel, levetkezed,
leveted ember-szereped,
lehullik cipőd és ruhád,
vele együtt a „kulturád”...

Dolgod ezentúl léssen itt
fújni pitypangok ezreit,
fújni a pitypangok haját,
s nézni: mily szőke a világ.

KERESZTESI TÍMEA

AKKORD

Féltem, hogy fájni fog a tavasz,
mikor jégsarkammal verem a sarat.
De láttam, hogy frakkos urai a légnak
Írják az égre a szív ritmusát,
s éreztem, hogy a selyemszálai
az időnek gubába fonják aggódásaim:
eltáncolt grimaszait az estnek,
arcom rezdüléseit, gátlásaimat.
Olyan volt akkor a felhők rászakított
lehellete, mint a hegedű húrjára
húzott zene; fojtott és sűrű,
mint a szerelmeskedés. Mért félek
hát az álarcokat eltemetni, összekötte
sárba vetni? Mért félek a tavaszban
megfürdetni arcom, ha nincs tartozás,
nincs gondolat, mi nekem rontana,
s apám se, ki megtartana? Magam
vagyok az évszak fátylaiban, de látom
a lelkem másik arcát, ahogy az esőben vár.

EPIGRAMMA

Tükrök az éjben, mik maguktól törnek meg
tudatlanul. Maszatos fények és visszavert
árnyék, fáradt, kitörni-kész mozdulat,
arcmások, ahogy köröttem táncot járnak.
Taszítanak, vonzanak. Szakítanak, tapasztanak.
Tükrök, mikben látva látom a magam
dúdolta himnuszok sortűzében halálom.

Frimmel Gyula: A hid

MAGAM

Fáj a hegedű érzékeny ritmusa, ha felhőt röpit az esőben fuldokló érzések fölé, s könnyeiben nevet egy édes dallam. Magam vagyok a milliók sárba ágyazott sírjaiban, a napok fáradt romjain, a pillanatok zenében olvadt szárnyain. Anya és gyermek. Vihar és napsütés. Szerelem és kárhozat. Tizenhét évem évezred, mit magamban éltem. Akár egy jel, egy süvítő stigma. A végtelen szívem rózsáinak ünneplő ereje. Én és a Lét. A Lét és Én. Csillagok meghalt fénye, ágyam kihűlő melege, a tenger erőtlén árja, vérem könyörgő tánca. Magam a Lét. A Lét magam. Ölelésünk hegedűbe fulladt árnya, ahogy meztelenségünk szélben áruló arcát fogja.

EGY MAGYAR PÁRIZSBAN

NAGY PÁL

Beszélgetőtárs Tar Ferenc

- **1964**-ben megírtad a végrendeletedet.

Ez az első könyvedben jelent meg. Idezék belőle: *A hajó kikötött a másvilágon, hordárok rohantak fel a fedélzetre... Rájuk bízta újságpapírosba göngyölt földi rongyait, az írógépet azonban magánál tartotta. Az égi vámnál meg fogják kérdezni, miért hozott írógépet. Meg akarom írni, utólag, a végrendeletemet. Ez lesz benne.*

Alulírott, Kiss Pál, volt magyar állampolgár, jelenleg égi lakos, ép eszem teljes tudatában úgy határoztam, hogy minden ingó és ingatlan vagyonomat a francia tengeri szélre hagyom. Elhatározásomat az alábbiakkal indokolom.

Hazámat, mely Kelet-Európa nyugati részén terül el, 1956. november 27-én hagytam el Kópházánál. Mivel menekülésem okai magántermészetűek, azokra jelen végrendeletemben nem térek ki. Nyugat-Európa Deutschkreutz nevű falujában vettem először nyilvántartásba, 1956. november 28-án. Ott nyert először hivatalosan is megállapítást, hogy szülőhazámat önként hagytam el, elhatározásomat rajtam belül álló okok kényszerítették ki.

Feltételezem, hogy ez saját élményeidet is tartalmazza.

- **Valóban, amikor az ember megírja a végrendeletét, nem azzal a céllal teszi, hogy mellébeszéljen, hanem mindig visszatekint arra, amit átélt. 64-ben volt az életemben egy olyan pont, amikor úgy éreztem, hogy vissza kell tekintenem, és számot kell vetnem önmagammal meg azzal, ami történt velem, és erre nem a visszaemlékezés műfaját használtam, hanem a végrendeletét.**

Még egy oka van, hogy végrendeletet írtam. 1964-ben úgy tűnt nekünk, hogy a nagy szovjet birodalom több évszázadra berendezkedett Európának ezen a részén és Magyarország is csatlós ország lesz ennek az óriási birodalomnak, tehát nekünk még csak reményünk se lehet arra, hogy Magyarországra visszamenjünk, visszalátogassunk, netán vissza telepedjünk.

- **Hogyan teltek éveid 1956 előtt?**

- **N**e héz szívvel válaszolok erre a kérdésre, mert én valóban elmondhatom

azt a közhelyet, hogy nehéz gyermekkorom volt. Nem túlságosan kényeztetett el az életem. 1934-ben Salgótarjában születtem, ahol édesapám jómódú kereskedőember volt.

Akkoriban ez úgy volt, hogy az érettségizett emberek egyúttal tartalékos katonatisztek is lettek. Apám kereskedelmi érettségit tett, és mint ilyen tartalékos katonatiszt volt. A II. világháború kitörése idején már főhadnagy, 1944 végén halt meg a fronton. Anyám ottmaradt három fiúgyermekkel. Én voltam a középső. Lajos bátyám mérnök lett, Bandi öcsém kint él velem. Párizsban finomműszerész.

A felszabadulás után nehéz sorsunk volt, nemcsak azért, mert árván maradtunk, hanem mert 48-49-től kiderült, hogy én „pestises” vagyok. Apám ugyanis nemcsak jómódú kereskedő volt, hanem horthysta katonatiszt is. Ez egy olyan megbélyegzés volt, amellyel nagyon nehéz volt élni. Engem már a középiskolába sem akartak felvenni, így kerültem a sárospataki református gimnáziumba. De pechemre a pataki gimnáziumot is államosították 1950-ben. Így kénytelen voltam visszamenni szülővárosomba, Salgótarjába. Ott volt egy nagyon derék tanár - az akkori igazgató - Bácskai János, aki magát kommunistának vallotta. Nála a kommunizmus nem azt jelentette, hogy harcos pártember és mindenkit lehetetlenné akar tenni, hanem valamiféle humanizmusból táplálkozhatott az álláspontja, és engem visszavett második gimnazistának, Salgótarjába.

Érettségi után felvételiztem az ELTE-re. Egy, 1956 októberében kezembe került dokumentum bizonyította, hogy 600 jelentkező közül negyedik lettem a felvételi vizsgán. Szauder József azonnali felvételre és Rákosi-öszöndíjra javasolt. Mondanom se kell, hogy két hét múlva megkaptam a papírt, helyhiányában nem vettem fel. Akkor kétségbeesett kísérleteket tettem, hogy bejussak Debrecenbe, Szegedre (elutaztam ezekbe a városokba), de nem sikerült.

Volt egy nagyon érdekes közjáték. Annak illusztrálására is mondom, hogy ebben az időszakban is voltak nagyon derék emberek Magyarországon. Miután

NAGY PÁL (1934.) Franciaországban élő magyar író, tipográfus. Alapítója a párizsi Magyar Műhelynek és a D'atelier című francia folyóiratnak és kiadónak. Munkáit az avantgard vizuális törekvések jellemzik.

kirúgtak bennünket az egyetemi felvételi-ről, odajött hozzánk egy Devecseri Gábor nevű ember (nem a költő, csak névrokonság volt közöttük), és mindazokat, akik jó pontszámot értek el a felvételin, meghívta egy bentlakásos, 6 hónapos könyvtáros iskolába. Tehát mi tanároknak nem feleltünk meg, nem bízták ránk a gyermeki lelkeket, de úgy látszik, hogy könyvtárosnak megfeleltünk. Újpestre, a Rezi Károly utcába toboroztak bennünket, ahol remek társaság gyűlt össze. El lehet képzelni, hiszen az ország összes egyetemén bukdácsoló x-szeseket oda vitték. Egy remek félételt töltöttünk ott, rengeteg filozófiát, szakanyagot tanultunk. Devecseri Gábor nappal a marxizmus gyönyöreit ecsetelte, este viszont Kirkegaardról, Hegelről beszélt nekünk, kezünkbe adta ezeknek a filozófusoknak a könyveit. Korai ifúságnak boldog 6 hónapját éltem ott.

Azán Pásztóra kerültem járási könyvtárvezetőnek. Kedves női beosztottaim voltak, akik látták, hogy nem vagyok én túlságosan alkalmas a könyvtárosi munka végzésére. Beültettek egy félreeső irodába, és azt mondták, hogy Palika, maga csak olvasson, majd mi itt elintézzük a dolgokat. Kellemes félév volt. Aztán egy nagybátyám, aki az oktatásügyi minisztériumban dolgozott és elég nagy pártember volt, anyám többszöri könyörgésére bejuttatott az egri pedagógiai főiskolára. Ott voltam harmadéves magyar-történelem szakos hallgató 1956 októberében.

- Forradalmár voltál?

- **Lelkemben természetesen már sokkal korábban forradalmár voltam, akkor viszont nem lehetett nem forradalmárnak lenni. A forradalomról úgy értesültünk, hogy egy nagy 15-16 személyes hálóteremben szól a vezetékes rádió (azzal keltettek bennünket kora reggel), október 24-én aztán fegyverropogás hallatszott, így tudtuk meg, hogy Pesten kitört a forradalom. Hát aztán úgy esett a dolog, hogy a diáktársaim engem választottak a MEFESZ, az akkori diákszövetség titkárává. Így nekem jutott az a feladat, hogy néhány diáktársammal együtt megszervezzük a város ellátását, védelmét és így tovább. A főiskolás fegyveres század megszállta a helyi ÁVH épületét, lefoglalta az ott található iratokat, fényképeket készített az ottani kínzókamrákról...**

- Ezek után nem csoda, hogy 1956. november 27-én Kópházánál elhagytad Magyarországot.

- **Persze még volt egy-két közjáték. Például az, amikor bejöttek újra az oroszok. Akkor mi egy diákcsoporttal ámentünk Miskolcra, pontosabban Diósgyőrbe. Mert a marxista szemináriumok kertében azt tanultuk, hogy a forradalom fő ereje a munkásság. Mi úgy gondoltuk, hogy elmegyünk a munkássztyályhoz és megkérdezzük, hogy mit kell ilyenkor tenni. „Mi a teendő?” - ahogy Lenin elvtárs fogalmazta. Meg is találtuk**

a diósgyőri munkástanács vezetőit bent a gyárban. Ez úgy november 10-e körül lehetett. Ott mondták nekünk, hogy nincs mit csinálni, hogy ne csináljunk semmit, nehogy kivonuljunk a Bükkbe partizánkodni, ne támadjuk meg puszkával meg pisztollyal a bevonuló orosz tankokat. Szóval, nagyon hasznos tanácsokat adtak. Visszafelé az ávósok elkaptak bennünket, és átadtak az orosz katonai parancsnoknak azzal, hogy fegyveres harc közben fogtak el bennünket. Ebből egy szó se volt igaz, de az oroszok azonnal halálra ítélték. Úgy vitték a zárkába, hogy másnap hajnalban kivégeznek. Volt velünk egy orosz szakos fiú, aki hasznunkra volt. Végül másnap mégis elengedtek Miskolcon. Visszamentünk Egerbe, de azonnal továbbbbszöktünk Pestre. Nekem elég traumátikus élmény volt látni a lerombolt Budapestet, a Nagykörút egy romhalmaz volt, kilőtt tankok mindenütt, szóval elég apokaliptikus látvány volt.

Ennek ellenére nem akartam Nyugatra szökní. A keresztanyámnál húzódtam meg, a Szent István körúton. De aztán, amikor a keresztanyám kezét tördelve mondta, hogy a házmester megkérdezte, hogy ki az a kis viharkabátos fiatalember, aki eddig nem volt itt és most itt van, akkor megértettem, hogy mennem kell. Akkor már Budapest utcáin folytak a letartóztatások. Ez úgy 20-án, 22-én lehetett. Elhatároztam, hogy mégiscsak Nyugatra megyek, mert akkor azt mindenki tudta, sejtette, lehetett érezni, hogy a bosszú véres lesz. Az is lett.

- Hogyan kerültél Franciaországba, és miért pont oda?

- **Meg voltam fertőzve a francia imádat. Ugye „Vigyázó szemetek Párizsra vessétek!” Egyrészt ez, másrészt a véletlen vitt Párizsba. Mindig elmesélem, mert jellemző a franciákra. Nagy nehézségek árán sikerült Ausztriába szökní, és Eisenstadtra kerültünk. A menekülttáborban várakozni kellett. Jöttek a különböző gazdag**

nyugati országok válogatóbizottságai. Éppen csak a fogadat nem nézték meg, hogy mire vagy alkalmas. Egyébként aszerint válogatták az embereket, hogy mi a szakmájuk. Hideg téli nap volt november végén, amikor a menekülttábor kapujában megjelent két nagyon csinos nő és egy magas fiatalember kosztümben, kiskabátban, hónuk alatt egy parányi aktatáskával. Kiderült, hogy ez a francia delegáció. Beültek egy irodába, és mondták, hogy aki Franciaországba akar menni, az menjen be és iratkozzék fel. Hát mi azt hittük, hogy bemegyünk ide is, és feliratkozzunk, mint ahogy feliratkoztunk Kanadába, Hollandiába, Amerikába. De amikor föliratkoztunk, mondták, hogy menjünk be, szedjük össze a kis matyónkat, és szálljunk be egy autóbuszba. Kiderült, hogy ott állt Eisenstadt állomásán egy hosszú francia vonatszerelvény, azt megtöltötték. Este elindultunk, másnap reggel pedig Franciaországban ébredtünk föl. Én ezért a mai napig hálás vagyok a franciáknak. Nagyon tisztelem befogadó országomat, amelynek 30 éve állampolgára is vagyok. Büszke vagyok rá, hogy Franciaország akkor így fogadta a menekülteket.

- Most 1995-öt írtunk, 1956 óta eltelt néhány év. Hogyan teltek a párizsi éveid?

- **Párizsban francia állami ösztöndíjat kaptunk. Én is tanultam, mint az odakerült magyar diákok többsége. Először nyelvtanfolyamokra jártam. Ugyanis nem tudtam egy szót sem franciául. Azután a francia tanárszakot választottam, megszereztem egy tanári oklevelet, amellyel mindenütt taníthatok a világon, kivéve Franciaországot.**

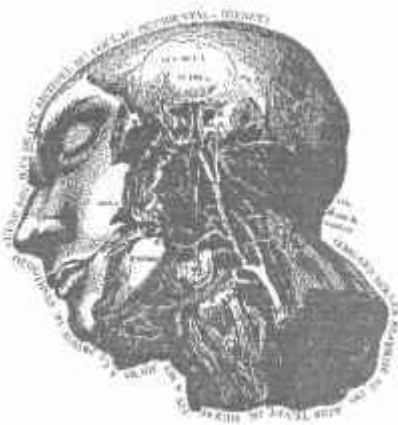
- Tanulmányaid befejezése után hol dolgoztál?

- **Sokáig dolgoztam a Szabad Európa Rádió ösztöndíjosztályán. Ez Párizsban volt. Nagyon jó munkát végeztek. Különbözőbb politikai megfontolások nélkül igen sok ösztöndíjat adtak kelet-európai menekülteknek, nemcsak magyaroknak, más nemzetiségűeknek is. Ott egy Metz nevű német származású amerikai vezetésével dolgoztunk. Közvetlen főnököm Albrecht Dezső volt, aki ismert közíró volt Erdélyben. A Hítel című erdélyi folyóirat alapítója és mecénása. Nagyon derék ember volt. Azzal foglalkoztam főleg, hogy az akkor már Párizsban fel-tűnő magyar diákoknak, az inkognitó teljes tiszteletbentartásával, segítséget adjunk. Azt hiszem, hogy az egész Szabad Európának ez volt a leghasznosabb osztálya. Ezzel nem akarom azt mondani, hogy a rádió szerepe másodlagos volt. Több száz magyar diák végezte el így az egyetemet Nyugaton.**

Azután nyomdász lettem. Ez is egy kicsit rendhagyó történet. Azért lettem nyomdász, mert láttuk, hogy az 1962-ben alapított Magyar Műhely című folyóiratot nem tudjuk eltartani. Az elején innen-onnan lehetett egy kis segítséget szerezni. Akkor is inkább úgy, hogy miután egy számot kinyomtattunk, abból a Szabad Európa, vagy más szervezetek átvettek egy bizonyos példányszámot, és azt ingyen osztogatták. De éreztük és tudtuk, hogy ez nem tarthat sokáig. Ha hosszú távra akarunk berendezkedni, akkor magunknak kell a folyóiratot előállítani, sőt annyi pénzt kell keresni a saját megélhetésünkön felül, hogy a lap megjelenését biztosíthassunk. Erre egyetlen utat láttunk, hogy kitanuljuk a nyomdászmesterséget. Papp Tibor barátommal, aki a Liege-i műszaki egyetemről ájtott az alakuló folyóirat hírére Párizsba, beiratkoztunk egy francia szakszervezeti nyomdászközpontba, és három hónap alatt igyekeztünk elsajátítani mindazt, amit egy ipari tanuló hét év alatt tanul meg. Nézd, nem mondom, hogy mindent megtanultunk, de mindenestre mesterszedő lett belőlünk. Először egy kis bérelt nyomdászarokban dolgoztunk, aztán pedig amikor 1968-ban tönkrement ez a vállalkozás (mint tudod, 68-ban májusban voltak a diáklázadások, utána három hónapig tartott az általános sztrájk), mi sem dolgozhattunk. Amikor a sztrájk végetért és a bankok behajtották az esedékes kölcsönrészleteket, mi is tönkrementünk. Ekkor egy loan Cusa nevű román barátunk odavett bennünket a nyomdájába gépszedőnek. Abban, hogy a Magyar Műhely ezeket a nehéz éveket átélte és megjelenhetett, ennek a román férfinak rendkívül nagy és fontos szerepe van.

- A Magyar Műhely az egyik legfontosabb vállalkozásokatok.

-Az én életem központjában - de Papp Tibor és valószínűleg Bujdosó Alpár életében is - ez volt a meghatározó, ami körül minden más forgott. A Magyar Műhelyt azért alapítottuk, mert mi saját lapot, saját fórumot akartunk, ahogy minden fiatal írónemzedék saját fórumot akar. Az a helyes, ha a fiatal nemzedékek létrehozzák saját irodalmi, művészeti folyóiratukat. Mi is ezt csináltuk. A véletlen mellett a dolgok szerencsés összjátékának köszönhető, hogy pont nekünk sikerült létrehozunk ezt a folyóiratot. Akkoriban Párizsban legalább 5 magyar folyóirat volt megjelenőben. Jó társaság gyűlt akkor össze. Parancs János, Papp Tibor, Márton Laci, Ditrói Ákos, Nyéki Lajos, Pátkai Ervin és mások. Valahogy mindig össze tudtuk kaparni a költségeket.

- 1962. óta nagyon sokat változott a Műhely.

- A Magyar Műhelynek több periódusa volt, és periódusai szerint más feladatai. Leglőször az volt a célunk, hogy saját magunknak teremtsünk irodalmi fórumot. Azután észrevettük, hogy hazai írók, barátaink közlési lehetőség nélkül maradtak. Ezek a Kádár-korszak első kemény éveit. Nem jut nyomdásztérhez olyan költő, mint Weöres Sándor vagy Csoóri Sándor, Orbán Ottó és a fiatalabbak közül sokan, akik modern szellemben próbálnak írni. Akkor azt tartottuk feladatunknak, hogy őket is közöljük. Tehát megjelentek a Nyugaton élő magyar írók művei és a hazai írók közül azok, akik valamilyen ok miatt szilenciumra voltak ítélve. Ennek a korszaknak a „hőstette” Weöres Sándor Tüzkút című kötetének kiadása, amelyik először Párizsban jelent meg 1964-ben. Ennek kéziratát Weöres Sándor hagyta nálunk Párizsban!

Amikor idehaza egy kicsit enyhült a politikai helyzet, egyre kevésbé volt a feladatunk, hogy hazai írókat közöljünk. Ekkor kezdődött a Műhely radikális avantgard korszaka. Addigra mi is beértünk íróként, szétnéztünk a világirodalomban, a kassáki örökséget szinte teljesen feldolgoztuk, és következett a Műhelynek, szerintem, egyik fénykora. Amikor megteremtődik az, a tipográfiai-ként jellemzett vizuális költészet, mellyel a Műhely köre bekerül a világirodalom vérkeringésébe. A külföldi kézikönyvek a Műhelynek ezt a periódusát már számontartják, és ez a jelzőjük rá: a Magyar Műhely tipografikus költészete.

- Alapítottatok egy díjat is.

- Igen, megalapítottuk a Kassák Lajos Díjat. Egy szép napon megjelent közöttünk Kassák Lajosné, és azt mondta, hogy itt van 10000 svájci frank, alapítástok meg végre a tervezett Kassák Díjat. Besegített még Schöffner Miklós is, a világhírű szobrászművész és a Műhely három öreg szerkesztőjével (Bujdosó Al-

párral, Papp Tiborral, Nagy Pállal) ez az öt ember alkotta a Kassák Díj zsűrijét. Úgy érzem, arra, hogy kik lettek Kassák Díjasok, nagyon büszkéek lehetünk.

- 1964-ben Jelent meg első könyved a „Reménység, hosszú évek”. A legutóbbi Franciaországban, Párizsban jelent meg Journal in-time 1984-1994.” (Ed. d'atelier, Paris, 1994.) címmel. A két könyv között szinte ég és föld a különbség. (Azóta megjelent Nagy Pálnak újabb könyve is: „Az irodalom új műfajai”, ELTE BTK Magyar Irodalomtörténeti Intézete - Magyar Műhely, Budapest, 1995. - T. F.)

- Ég és föld a különbség, mert az ember, az író ég és föld között feszül.

- A korábbi könyvedet olvasni lehet, a másikat nézni.

Ebben igazad van. Az ember, mint minden élőlény, változik, fejlődik, és én büszke vagyok rá, hogy egy olvasnivaló irodalomtól eljutottam a nézni való, a látásra apelláló irodalomhoz. A kezdeti novelláktól - amelyeket egyébként valamikor Féja Géza üdvözölt - eljutottam az úgynevezett vizuális irodalomhoz, sőt eljutottam az elektrovizuális irodalomig. Hosszú életút volt, sok munka, tanulás van mögöttem. Szétnéztem a nagyvilágban. Hatott rám az a vizuális kultúra, amely Nyugaton már elég korán megkezdődött. Számunkra teljesen természetes volt az, hogy a vizuális irodalom útját járjuk, mert valahogy a nyomdában ez alakult ki, ez volt a legtermészetesebb, legkézenfekvőbb. Aztán később ezt teoretizáltuk. Mindennek nagy hasznát vettem irodalmi működésem során. De a legbüszkébb vizuális műveimre vagyok.

A Magyar Műhely nemcsak folyóirat, hanem könyvkiadó is, de szervezünk találkozókat is (ezek az elmúlt három évben Keszthelyen voltak), ahová elsősorban a fiatalok jönnek el nagy számban, nemcsak Magyarországról, a környező országokból is. Azt hiszem, hogy Magyarországon is egyre inkább erősödőben van az avantgard, a modern irodalom. És amikor időnként látom, hogy sokan akadékoskodnak, nem hisznek a modern irodalom jövőjében, akkor csak annyit válaszolhatok nekik: a karaván halad!

(A beszélgetés 1995. augusztusában készült a keszthelyi Hotel Abbázia kertjében. A teljes anyag látható a keszthelyi városi televízió műsorában, 1996. tavaszán. - T. F.)

Nagy Pál fontosabb művei: Reménység, hosszú évek (elbeszélések, Párizs, 1964). Hampstead-i semmittevők (regény, Párizs, 1968). Monologium (szövegek, Párizs, 1971). SatisfactionS (vizuális szöveg, Párizs, 1977). Journal in-time (képversek, Párizs, 1984). Az irodalom új műfajai (Bp. 1995).

z között tűz és víz között folyik életem mint a szép híves pa
 omok homokos vagy homokos vagyok csikorognak a bölcsességfogak
 anyacsavarok falra hányt életösztönök önző magánzó vagyok hí
 egy sárga réz az ég színe az anizzeme ki mécsét sötétben is megtal
 edog madarat lehetne vele őrizzeni csatósobben kellene befogatni
 a kinek a víz a pesza főtörizheni csatósobben kellene befogatni
 k be a mikrokozmoszba a jelszó : barna árnyék (vagy sárga) fény
 csorbul acélkorszakban megjelenésében szelleme jár el
 elyben elszunnyad az ére'kise'kutyája) a jelszó nyit szakajtót le
 allgat de a jelszó némán is eltalálja vizűzik a jelszavak tudom
 t létezésében? messze semmi fogl meg jól káposztalep
 zedt a szoborra valót de már gondolkodás sem érdemes -talan
 aladatok horoszkópomban csallaghegyet teleholdkört vagy m
 alakiért derűt látok teleszkópomban s mondhatnám mint a mor
 zök szupernova a pinceasztalon horoszkópomban hol a hol
 ojsba golyós tytkot látok a jelszóban kakaót a jelszóban
 enitália átok a hönöm alatt a jelszóban a jelszóban a jelszóban
 epzete múltidőbe rejti a jelszóban a jelszóban a jelszóban a jelszóban
 szót tés tot mondogat a jelszóban a jelszóban a jelszóban a jelszóban
 e most a pipacs köv teleszkópomban véle (velem) Árad és a
 ehér vitorlát rányitni a teleoszakát idén végre szem ügyre
 agyarázok teleszkópomban a képzetársítás a jelszóban a jelszóban a jelszóban
 g lacsintáró bogarak a jelszóban a jelszóban a jelszóban a jelszóban
 elre aki nem közénk a jelszóban a jelszóban a jelszóban a jelszóban
 arkán ház el a hatos a jelszóban a jelszóban a jelszóban a jelszóban
 történi a történelem a jelszóban a jelszóban a jelszóban a jelszóban
 arántott halat) vérző a jelszóban a jelszóban a jelszóban a jelszóban
 atok félhalott fahala a jelszóban a jelszóban a jelszóban a jelszóban
 egulomániám melománnak a jelszóban a jelszóban a jelszóban a jelszóban
 ifajom a mikrofonpróba örök havat látok teleszkópomban örök har
 elfogásom nehézkes ahogy felfogom magam alsó madárfogással nyúj

a pesza főtörizheni

kező illúzió

az anizzeme

őrizheni csatósobben

árnyék gujra

létszó mere váró

hisz irigysé

lepi el az alacsonyabbban fekvő lelkeket

a

ak órák számlapján döglött aranyhalak világítanak az idő kvarc
nyúltagyam homloküregembe csavarodik hajam becsavarodik becsav
atlan vendég rád hivatkozok vakot vet a kocka a jelszó : barna
lja sötétben él sötétbe buvik sötét kő agy bárdot fog nem ma
kibocsátani a rendet jelentő b... vend... lehet... kinek milyen jogara
dve szeme a megtépett ideg... a combja (a jelszót m
zékeny magja van és magas... em... a jár mint sze
őre hátra mint koldus keze... ház... ne... inkább afféle
és leszakajtja sötét képe van párgát ritkít... kinek van párja
nya körülöttem az elmúlás sárgalíza de nekik... lobbán piros
s a vakablakon sikert... pilya... ránk... te is ősz
telen nyugtalan uralaltesti táj... szél :... -Art... lóm...
nd... : ezermester ez a kedves lány ki... mi-ért...
dh... : dóm kupola a melle alma... között...
fü... ok mit látok... víziómban ? tele szájat beke...
v... századon fel... jásomat... száj... a sz
tor ül azátokon... anyerem... kényszer
zeten határállomás... thalasz... pomba kifor
a aranyeres a tá... ki... meggek passit adott a
ly (apa) kom... mom... szusz... ideje ke-be-tűzni
venni a k... a cél... (lem) mindent bele
, b - 7... n... állók fölöttetek m
lines... rozásra szoruló homokb
lő ny... punál pontosabban az
lom ne... yog az ökörszemen vel
opban felm... ban kirántott halat (vi
ot vagina ver... fölhomly ereszkedik vö
ok a porondon szappanbu... te is magamért vagyok mán
iskologikája : természetv... terület védem rossz természetem
got hetediziglen könnyű elméjű vagyok könnyű pénztárcájú csak
óra és kinyújtom magam mielőtt kinyújtanának ennyi amit nyújtani

lehet
a ként...
atós...
engő
étler
log
erlo
vára
erekszízió
becsavarodna
nyacsavarak
kényszerképzelem
szülldásos halál
vakot vet a kocka

SZÉKI PATKA LÁSZLÓ

LECCE - 1994

Tengerparti látomások félálomban

láttam tavaly is a tengert
 habjai nem okádtak mérget
 mégis úgy törtek meg hullámai
 a parton mintha valami vissza-
 vonhatatlant rejtegetne - szálló-
 dai szobámban szenderegve aztán
 rájöttem mi lehet a titok nyitja:
 érezte zavaros tekintetünket téb-
 láboló nyomainkat amint a romlás
 alattomos tüneteit horgászatjuk

hajnaltájt furcsa álmom kerekedett:
 miközben átúsztam volna az albán
 partokig egy gigászi kagyló elnyelt
 azóta izzadom gyönggyé a szennyet

*1995. március 8.***délvidék - LECCE**

dereglye lomha áramában
 szétlőtt hegyek szilánkjai
 a tengerész meg a partizán
 parti vizek mentén ki-
 békülve szertelen napokon
 vissza-visszalátogat a béke
 de dadogás árnyék vonja
 be délutánjait rontás ellen
 ékkövekkel fedett melleken
 iszonyat sebei hegesednek

1994. október 23.

TÁBORI ZOLTÁN

A HEGY

- **K**elj fel, Pista, hasadra süt a Hold!

Kalmár Pista a hegy lábánál lakik, kis hétvégi házban. Ha benyúlunk az ablakon, megrángathatjuk a vaságy rácsát, Pista magától talán soha nem ébredne fel. Mi van, morogja, hagyjatok békén, még nem aludtam ki magam. Sokáig keltegetjük, míg végre hajlandó kikászálódni. Néha arra gondolunk, Pista a Mester beépített ember, ő a biztosíték rá, hogy egy percet se nyerünk azzal, hogy előbb elindulunk.

- Kelj már fel, seggfej, mert itt hagyunk!

Indulnunk kell, minden másodperc számít, meg kell találnunk a Mestert. Nem könnyű dolog, mert a Mester ravasz. Elbújik a fák mögé, felmászik a magaslesre, belefekszik a vízmosásba. Onnan figyel, stopperral a kezében, pontosan követjük az edzéstervet. Ha nem, levon a kalóriapénzünkből. Amikor erre gondolunk, szemünk összeszűkül, léptünk meg keményszik, döng alattunk a föld.

- Tempó, tempó, ha most miattad már a trafóháznál ránk ipiapacsol, hát én nem tudom, mit csinálunk veled!

A trafóház az első hely, ahol leshet ránk a Mester. Ő van fölényben: egy turistaruhás, köpcös kis edző bárhol meglapulhat, legfeljebb csak a szeme meg a stopperüveg csillanhat a hajnali fényben, a riktó anorákba öltözött négy távfutó viszont olyan csupasz és kiszolgáltatott, mint a hómezőn szaladó szarvasok.

- Nincs ott? Ott, a MAGASFESZÜLTSEG tábla mögött! Emlékszetek, egyszer már bújt oda!

- Kuss, pofa be! Úgy gőzölgögtök, mint egy mozdony, nem látni tőletek semmit!

Enyhe emelkedőn futunk az ég felé; négy percünkbe kerül minden kilométer. Bal kéz felől az erdő, mint hosszú-hosszú szőnyeg a porolón, csapkod, hullámszik, rázza felénk ezer színű bolyhait, valami puffog is, száll a por, jobbról pedig a trafóház bűg, zenél, mint egy hatalmas, sok sípú orgona.

- Ilyenkor bezzeg nem bagózik... Látnánk a parazsat.

Meg kell találnunk a Mestert, muszáj, ez a túlélés egyetlen módja. Ha itt lett volna a trafóháznál, az azt jelentette volna, hogy legközelebb már csak a kolostorromnál toppanhat újra elénk, előbb semmiképp, az hat kilométer, amiből, ha a vörösfenyő ösvényen levágunk, megspórolhatunk két és felet, az elég rá, hogy kicsit kifújjuk magunkat. Az se baj, ha valahol feljebb vár ránk, akkor, mondjuk, a gimnasztikára szánt időn kurtíthatunk, és így tovább. A lényeg, hogy találjuk meg, vegyük észre, mert

a Mesternek legfőbb két dobása van, sőt a kőkereszt után csak egy, azután már te repjáróval se tud megelőzni minket. Az agyunk ilyenkor egyetlen nagyléptékű térkép, ami számon tart minden egéret a Mester előre megfontolt, gyilkos edzésterve elől. Merthogy a Mester meg akar ölni minket, ez kétségtelen. Apránként, nap mint nap adagolja belénk a mérget, ami majd csak akkor csap át halálos dózisba, ha már minden lehetséges bajnoki pontot, prémiumot begyűjtöttünk neki.

- Hol a fenébe szartuk el az időt, nem is értem... Már négy és fél perc a deficit!
- Akkor húzzunk bele, mert megint beült a vadetetőbe, képes rá, unalmában megessi a szotyolát szegény vaddisznók elől!
- Kuss pofa be! A szemetek járjon, ne a szátok!

Aki baloldalt fut, balra, aki jobboldalt, jobbra figyel. Ezt soha nem csereberéljük; mindenki tanulja meg a saját oldalát. Már minden bokornak ismerjük az alakját, s azt is tudjuk, milyen vastagok a fák. Ha magasles jön, fel se kell néznünk, megérezzük, ha nincsenek a helyükön az égszürke csíkok a deszkák között.

- Valaki ült odafönn... De talán csak egy vadász.
- Jézus Isten! Meglátták a szarvakat a homlokotokon! Lehetetlen nem észrevenni, most mindjárt belénk lőnek! Mért is jöttem veletek, ti impotens, trottyos szarvasbikák!
- Ugyan! Ha a vadász belénk lő, az még a kisebbik baj! Mert ha a Mester rájön, hogy már közel öt percet ellazsáltunk...
- Kuss, pofa be, most miattatok elharaptam a nyelvem!

Nem volna szabad ennyit hangoskodunk: egyrészt, mert már messziről hallatszik, hogy jövünk, a Mesternek nem muszáj közvetlenül az út mellett lesben állnia, másrészt energiapazarlás: ha táv közben nem dumálnánk, már ott lennénk, mondjuk, fenn a tetőn. Na de ennyi luxust csak azért is megengedünk magunknak. A késést valahol úgyis behozzuk, ha máshol nem, hát buszra szállunk a hegy lábánál.

- Itt nem volt sehol.
- Ez az oldal dettó.
- Most levágunk. Oké?

Néha kockáztatunk. Apró jelekből: a szél irányából, erejéből, a befagyott pocsolyákból, ágak roppanásából, szemerkélő ködből és esőfelhők vonulásából mi már sejtjük, hol, merre leshet ránk a Mester. Lengyel Jancsi egyszer számítógépbe táplálta a rajtaütési pontokat, és figyelemre méltó szabályosságokat figyelt meg rajtuk. A Mester precíz ember: úgy tűnik, ő maga is edzésterv szerint mozog itt a hegyen.

- Gyerünk! Jancsi, te vagy a soros!

Lengyel Jancsi az élre áll, és elmerülünk a bozótban. Ezek a „legrövidebb utak” nem azért veszélyesek, mert a Mester esetleg hiába vár ránk a könyökben, hanem a kelepccék miatt. Vadcsapásokon rohanunk, lábunkat nemegyszer elkapja egy-egy alattomosan villanó acélhurok. Néha arra gondolunk, nem is a vadorzók rakják fel ezeket a hurkokat, hanem a Mester maga. Előfordul, hogy több időbe telik, amíg kiszabadítja magát a csapat, mint amennyit a levágással nyerhettünk volna.

- Vigyázz, hurok, jobbra tarts!

Egyszer láttunk egy őzet. Rugós ördögcsapdába lépett, eltört a lába. Még élt, hangosan ugatott. Csodálkoztunk: nem is tudtuk, hogy az őzek ugatnak. Elrobogtunk mellette, nem segíthettünk rajta. Hét és fél perces késést kellett behoznunk.

- Fejet le, függőhurok!

A Mester gyűlöl minket, mert elszabotáljuk a menetrendet, amitől olimpiai pontokat remél. Mi pedig őt gyűlöljük, mert minden másodpercünk fölött rendelkezni akar.

-Ja j, fiúk, még nem is meséltem! Tegnap este beállított, és a szó szoros értelmében lerángatott az Éváról! Pedig nem is csináltunk húzódásveszélyes gyakorlatokat.

- Hülye vagy, miért engedted be?

- Nem kellett azt beengedni! Kulcsa van! Miért, hozzátok nincsen?

- Én mindig bent hagyom belül a zárban.

- Áh, nem jó az se. Kész besurranó az öreg: kilöki!

- Én olyankor odatolom az ajtó elé a szekrényt. Sőt a zongorát is!

- Akkor meg benéz az ablakon! Tűzoltóautóval jár, fellétráztatja magát a tizedikig is! Nagy kukkoló a Mester!

A nyulakat meg az őzeket megölheti, de mi nem adjuk olyan könnyen. Az ingókönél százhatvan másodperc pluszban voltatok, mondhatja gyomorhajos keserűséggel a hangjában, elvonhatja akár a teljes havi kalóriapénzünk, mi akkor se adjuk fel, legyőzzük a hegyet és legyőzzük őt, mert mi vagyunk az erősebbek, reng alattunk a föld, izzik a levegő, hátrafelé dőlnek a fák: mi vagyunk, mi bizony, négy eleven, fiatal tűzhányó.

- Térjetek már észre, kicsináljátok szegény öreget - löki elénk rosszkedvűen a kólát a presszós Juli, ha leérkezünk a hegyről. - Tudhatnátok, hogy nem jó a szíve.

- Mi? Mi csináljuk ki? - dőlünk a pultnak, mint a részegek. Sokat kivesz belőlünk ez a hegy. - Hát ki írja azokat a gyilkos edzésterveket? Ő vagy mi?

- Én csak annyit mondok, nem jól van ez így - mondja presszós Juli, és majdnem elsírja magát.

- Megáll az ész! Szívja a vérünk, és még sajnáljuk is, ha a gyomrát megfekszi?! Panaszkodott neked?

Presszós Juli nem válaszol, csak néz. Seszínű, negyvenes, senki kis nő, a startpisztolyt se adnánk a kezébe. Ilyenkor sajnáljuk a Mestert, hogy az olimpiai ezüst után csak ez jutott neki: edzőség egy másodosztályú egyesületben, harmadosztályú, presszós nő szeretővel. Nem csoda, ha szadista edzéstervvel kompenzálja élete végső kudarcait.

- A múltkor is elszédült, le kellett ülnie a hóba, és ti legalább tíz percet késtetek. - A presszós Juli úgy beszél velünk, mintha leküldött volna a boltba, és mi elfelejtettük megvenni a legfontosabb tételt. - Mínusz tíz fok volt, felfázott a veséje.

- Ki kérte meg, hogy jöjjön fel utánunk a hegyre?! - háborgunk, mert mondjuk, ha a boltba lemegyünk, azt tiszta szívességből tesszük, rajtunk számon kérni semmit nem lehet. - Mért nem bír megülni a seggén?

- Ha nem megy utánatok, nem csináljátok végig tisztességesen az edzést.

- Hülyeség! - szürcsöljük a kólánk, és azon tűnődünk, vajon a Juli a többi atlétá-

tól is megtagadja-e a sört. - Szereti látni, ahogy a légszomjtól lilulunk, meg szereti szorgolni a kőkemény izzadságszagot. Abszolút perverz alak. Talán buzi is.

Imádjuk bántani a Julit, mert az majdnem annyi, mintha a Mestert bántanánk. És még csak nem is olyan veszélyes.

- Gusztustalan trükkjei vannak! - húzódunk közelebb a pulthoz. - Fiatalt fiúkat, lányokat visz fel a hegyre, ott ölelgeti, csókolgatja őket a padon, és közben a szeme sarkából azt lesi, jövünk-e már, kellően kilóg-e a belünk!

- Hát, azért nem rossz ember, csak neki van keseredve! Reggelizni jár fel a hegyre, gombát szed, nyersen megeszi, mert nincs senki, aki tisztességes kávé-kaját főzne neki!

- Nono! Ne szépítsünk: inni jár a bögrecsárdába, tökre leissza magát, valami nő elől menekül!

A presszós Juli buta. Nincs perspektívája: még soha nem volt fenn a hegyen. Ha sokat ugratjuk, elbőgi magát, de azt hiszem, nélkülünk is sír eleget. Mégsem sajnáljuk: aki Hamupipókékat akar játszani, igenis ugorjon, hozza a sört.

- Nem kéne ezt csinálnotok - hüppög. - Egymásra vagytok utalva, vagy talán nem?

- Elszedi a nőinket! Felcsalja a lakására azzal, hogy megmutatja az éremgyűjteményét, megdugja őket, nekünk meg azzal jön, hogy minket tehermentesít!

- A kedvetekért mindenbe belemegy, még fára is felmászik!

- A presszós Juli a klubzászlóval törölgeti a szemét, most mindenki minket néz, de kit érdekel. - Az ő korában...

- Hát, nagy csavargó az öreg, annyi szent! - bólogatunk.

- Egy asszony se tudta a szoknyája mellett megtartani, sajnós.

- Nem értem, nem értem - zokogja maga elé a presszós Juli.

- Hát nem ugyanazt akarjátok?!

Juli hiába vádaskodik: mi igenis minden tőlünk telhetőt megteszünk. A legkegyetlenebbek saját magunkkal vagyunk. Kalmár Pista kiköltözött a hegy lábához, esténként szorgalmi köröket fut a tölgyesben. Lengyel Jancsi ólombéklyókat csináltatott, néha a lábára csatolja, ez állítólag jótékonyan fejleszti az izomzatot. Rózsa Peti a tizediken lakik, de még soha életében nem ment lifttel.

A hegy kihívás, de a legnagyobb kihívás a Mester. Néha elnézzük, ahogy bejön a klubba: kis, kopasz, trabantos ember, a nadrágja ki van fényesedve, a zakója talán soha nem is volt divatban, a cipőfűzője összevissza van bogozva: köszön, megy a pulthoz, felkapaszkodik a bárszékbe, és végigsimít a presszós Juli kiázott, seszínű kezén. Ennyit érne egy olimpiai ezüst?

Havonta jön egy dömper, vörös kohósalakkal végigszórja a pályát.

Az ember azt hinné: az aréna rétegről rétegre vastagszik. Pedig az a salak elfogy: havonta három köbméter a gyomrunkba vándorol. Kevés a levegő: ha elől akarunk futni, benn az élbolyban, nem csukhatjuk be a szánk. Néha elgondolkodunk: az olimpiai ezüsthöz talán egy egész hegyet kell megemészteni.

Most itt vagyunk a hegyen, fehér port nyelünk, apró, álmukból felvert kőszilánkokat: erózió vagyunk mi is. Köpködünk jobbra, köpködünk balra, és néha összevagyorgunk: egyszer még képen találjuk a Mestert, amint valamelyik fa mögül éppen kinéz.

Kirakat

TURCZI ISTVÁN

A KERESZTESHÁBORÚK GYŐZTESEI

(filmvers)

*(Figyelmet kérek!
Kamera... Gyertek,
tegyétek le azt a hülye
sisakrostélyt! Csapó!
Felvétel indul!)*

KGY-16 a domboldal megtelik
nyihogó várakozással
ég felé tartott kereszték
címerék félmagasban
háromszögletű vörös és
fekete zászlókat lenget
a szélgép
Isten nevében
csatarendben a halál
s a lovak szügyéből
vérzene szivárog

*(Figyelem! Indul a
helikopter! Nem indul?!
Ne csesszetek ki velem!
Harci jelenet... Felvétel!
Megőrülö-ö-ök!—j*

KGY-32 a domboldal
egyetlen égi jelre
rohanni kezd a virágok felé
színeket taposó
lovak lovagok
kardélen villanó Nap
felhők kifordult belei
gomolytalan füst keveredik
koreografált rikoltozással

*(Kamerát a főhősre!
Párviadal.
Közelebb, közelebb...
Gyerekek, tegyétek
már le azt a rohadt sisakrostélyt!)*

KGY 55 a domboldal
összébbdomborul
csak a lobogó hajú
komor és gáncstalan
protagonista látható
teljes vértetben
erkölcsi fennsőbbiséggel
szikrázó fehér lova
felnyerít vágatni kezd
a hitetlenek vezére felé
ki persze feketében -
összecsapnak
az izgalom tetőfokára hág
az igazság győzedelmes
gyaurok számára nincsen hely
a nap alatt árnyak vonulnak
társzekéren sorstalanul

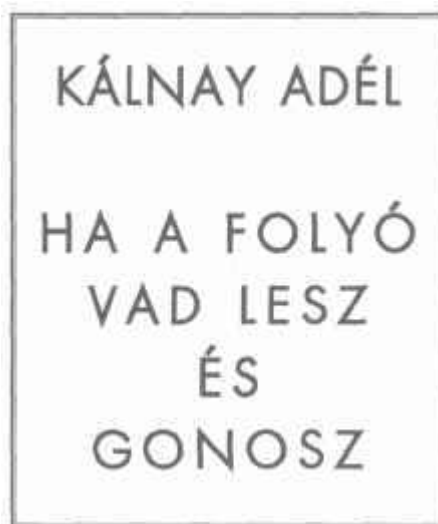
*(Zárókép! Gyerekek,
magasabbra az eszmét!
Csapó! A keresztesháborúk
győztesei. Felvétel!)*

- 9 9 a domboldal ismét
fényárban úszik
fürtös gyermekek kergetőznek
mögöttük Könyvet szorongatva
csontos férfi csuhában áll
majd valamit mormol

*(Utószinkron: Ő éli,
az idő a győztest is
tetten éri!)*

ujját áldásra emeli
távolodó alakja
a vörösen izzó ellenfényben
így csúszik át
a történelembe

*(Szép volt, gyerekek, elkaptuk
a lényegét, mindenkinek pacsi
és csóközön. Szerda a pénztárnap!)*

Ma sokáig néztem a bűdös víz hömpölygött az első hóvirágok. Unde mégis kényszerítettem ezt az iszonyú áradást, ben volt, hogyis mondjam, mített meg leginkább, neki elég, cipelte magá-összeszedett tárgyakat,

tott, másokat kihányt az egyre felismerhetetlenebb partra, s csak tört előre mocskosan és bután. Talán soha nem tudok elszakadni a folyótól, ha nem hajít ki pont elem egy szürke jégtáblát, melyről a lábamig szánkázott egy őztetem. Nemrég pusztulhattott el, épp csak az imént, meleg volt a teste, de a szeme már fénytelenül tükrözte a Nap utolsó sugarait. Néztem az őzet, a szemét figyeltem, s egyszerre öröm töltött el, hogy ez az év lesz az utolsó. Feltápáskodtam, utolsó pillantást vetettem a folyóra és hazasiettem, nyomomban a lopakodó sötéttel. Szobám ablakából is jól látni a folyót, sőt hallani minden nesztét, régen, szép nyári estéken a békák szavát, ősszel meg a vonuló madarak hangját hozta fel a szél, illatokat zúdított rám, s apró loccsanások ütődtek sivár falaimhoz. Ablakaim azonban már régóta zárva tartom, el is függönyöztem, mert nem vagyok kíváncsi erre a folyóra. De miért is beszélek a folyóról? Hisz másról akarok szólni, elmesélni szomorú életemet, üzenetet hagyni, mint ahogy teszi ezt az ember évezredek óta kövön, fán, papíron. **R**égóta tudom, hogy ez az utolsó esztendőm, s nem mondom, gyakran fáj is. Ám mostanra már nem maradt semmi a vágyaimból, nem ragaszkodom senkihez, s nem sajnálom itthagyni a földet. Azt hiszem, inkább örülök, örülök, mert nem akarom tovább nézni, ami itt történik, mert fázom már rozzant ruhámban, amit éjjel - nappal hordani vagyok kénytelen. Dolgom alig maradt, üzleti ügyeimet régóta más intézi, rokonaim, barátaim jórészt elmentek, aki maradt, az meg mind távol él. Hisz, élhetnék én is úgy, ahogy rokonaim, s a többi ember, egy apró véletlenül múlt csupán, hogy más irányt vett a sorsom. Egy véletlenül, mondom, pedig tudom, hogy nincsenek véletlenek, nekem találkoznom kellett azon a réges-régi mámoros hajnalon azzal az emberrel, aki újfajta részegséget kínált, a mindent tudás részegségét, s én habozás nélkül elfogadtam az ajánlatát, az sem zavart, hogy mit kell adnom cserébe, mohón kaptam a lehetőség után. Végül nekem magamnak kellett rájónom, mit vett el az ajándékért az a különös ember. Elvette a nyugalmamat, a békémet, el csendesen folydogáló életemet. Akkor mégis azt gondoltam, nem akart nekem rosszat, kiválasztottnak éreztem magam, aki éppen az emberiség üdvére fogja felhasználni mérhetetlen tudását. Tévedtem. Végül nem lettem egyéb, mint egy elvéteedt Jónás, egy kétségbeesett jós, aki nemhogy az emberiségen, de saját magán sem tud segíteni. Azon a régi hajnalon azonban semmiről nem tudtam. **A**kkoriban fiatal voltam és gondtalan. Csak úgy éltem bele a világba, nem nagyon vettem észre, ami rossz, de elvettem mindent, ami jó. Szüleim gazdagok voltak, nem volt pénz, amit ne szerezhettem volna meg kedvetelésemnek. Csak úgy rajzoltak körülöttem a barátok, és én boldog voltam, hogy adhatok, soha nem indultam hosszabb utazásra egyedül, mindig gáláns ajándékokat vettem a nőknek, nagy partikat adtam, ahol mindenki annyit ehetett, ihatott, mint sehol másutt. Az estélyeimnek híre volt, rangja, lehetetlen volt valakinek lenni, s ott nem megjelenni. Kedveltem a sportokat, különösen a labdajátékokat, s telente a sízést.

megáradt folyót. Sárga, ott, ahol minap előbújtak dorodtam a látványtól, magam, hogy nézzem A víz könyörtelenségé- volt valami emberi, ez ré- Ahogy semmi sem volt val a ki tudja honnan néhányat magába forga-

Napjaim rendre kellemes emelkedettségben teltek, igazán nem tudtam olyasmit gondolni, ami ne teljesült volna szinte rögtön. Csak növelte elégedettségemet, hogy általában jó embernek tartottak, pletyka, rosszindulat elkerült, példaként emlegettek, jó külső, megnyerő modorom beszédtema volt a társaságokban. Iskoláimat a legjobb intézetekben végeztem, apám magas hivatalt remélt nekem, s én mindent megtettem azért, hogy ezt a reményt betöltssem. Már feltűnt életem jövő párja is, nagy szemű, vékony, szőke lány, őt szemeltem ki magamnak, leendő gyermekeim anyjának. Lassan mozduló, szelíd lány volt, ábrándozva nézett maga köré, mint aki csodát lát a valóság helyett, szép, hosszú kezét gyakran összekulcsolva a feje tetejére tette és ide-oda ringatózott. Törékeny lett ilyenkor, játékos és megható is egyszerre, alakján körben különös fény futott, ez a fény vette körül minden hajszálát, mintha a Nap mindig pont mögötte lenne és elárasztaná sugaraival. Egy ilyen alkalommal akadt meg rajta a szemem, s rögtön utánanéztem, vajon ki lehet. Igazán rossz lett volna, ha azelőtt keveredek valami komoly érzelemben, mielőbb megtudom, milyen családból való. Távolról sem azért, mintha előítéleteim lettek volna, s több pénzre sem volt szükségem, de irítottam a bonyodalmaktól, a párválasztást egy életre szóló dolognak tartottam, aminél vigyázni kell, nehogy a szerelem vaksága jóvátehetetlen tévedést okozzon. De jövődöbelimnek származása tökéletes volt, s rövidesen az is kiderült, hogy én is a kedvre való vagyok. Immár semmi nem állhatott utunkba, jöttek a mosolyok, az üzenetek, majd a kellemes séták a parkban, s hamarosan már az eljegyzésről beszélt a két család. Boldog voltam, s boldogságomat barátaim játékos fenyegetése sem árnyékolta be. Igazán nem festem le mint amilyen volt, bármilyen tosan így éltem és készültem a nagyszabásúra terveztük, úgy aki barát, s nem is gondoltam folyton újabb nevek merültek fel, elég. A legénybúcsúk egymást mosollyal borogatta fájós homén magam is mennyire unom ni hol egyik, hol másik vendégvége lesz már lassan, én meg rítottam, és addig hallgattam termíg el nem aludtam. Így jött el az a bizonyos hajnal, ki tudja, hányadik átmulatott legényéjszaka hajnala. Eppen hogy elváltam barátaimtól, a fejem még nem fáj, de már éreztem benne azt a furcsa tompaságot, ami mindig megelőzte a fájdalmat és kedvesem hűvös keze után vágytam. Ehelyett azonban a feltámadó szél hűvössége borzongatott meg, olyannyira, hogy meg kellett állnom begombolni a kabátomat. Ekkor láttam meg azt az embert. Egész pontosan mielőtt megláttam volna, még úgy tompa aggyal is tudtam, hogy valami hirtelen megváltozott, hogy nem vagyok egyedül, s előntött egy furcsa érzés, talán szédüléshez hasonlított a legjobban. Azt éreztem, meg kéne kapaszkodnom, de nem volt mibe, még átfutott az agyamon, hogy tényleg túl sokat ittam, aztán ahogy jött elmúlt, és én ott láttam magam előtt azt a férfit, s nem tudtam róla levenni a szemem. Ki vagy, kérdeztem tétován, mert mintha hasonlított volna valakire, gondoltam, egy ismerős, egy barátom barátja talán. Te ki vagy? kérdezett vissza a férfi, és én soha még olyan zavart nem éreztem, mint akkor. Bambán álltam ott, és lassan jeges rémület fogott el. Nem tudtam a kérdésre válaszolni! Mert akármilyen jutott eszembe magamról, semmi sem tűnt igaznak, mintha azt mondanám, hogy haj, meg láb, ilyesmi részletek, de éreztem, ha mindent felsorolok is és összerakom, akkor sem lesz belőle én, mint ahogy a krupliból, hagymából, tejfölből, olajból sem lesz főzelék, ha egymás mellé hordom őket. Emlékszem, rettentően megijedtem, éreztem, hogy valami történik velem, amit én nem akarok, hogy egyszerre más gondolataim

szebbnek ezt az időszakot, idillinek tűnik ma már. Igen, ponreményteli jövőre. Az esküvőt gondoltam, legyen ott mindenki, volna, hogy ennyi barátom van, és a meghívókból sosem volt érték, menyasszonyom elnéző lokom, s készséggel elhitte, hogy már, hogy hajnalig kell mulatólőben. Szelíden vigasztalt, majd zszibongó fejem a derekához szoveit közös otthonunk szépítéséről,

és érzéseim lesznek, mint eddig, arra gondoltam, lehet, hogy megőrülök, vagy ilyesmi. Az italt okoltam, és ott akartam hagyni ezt az embert, de nem tudtam elmozdulni. Látod, szólalt meg végül különös, vontatott hangon, még azt se tudod, ki vagy valójában, s ami szörnyűbb, hogy azt hitted, tudod. Eleted legfontosabb lépését kívánod megtenni, s fejedben nincs helye a gondolatoknak. De én segíthetek rajtad. Olyan tudást kaphatsz tőlem, amelyet csak igen kivételes emberek kaphatnak. Neked adom a mindent tudás képességét. Persze, csak ha akarod. Segítségével egyszerre láthatod a jelent, a múltat és a jövőt, s nemcsak a magadét, hanem bárkiét, vagy akár egyszerre mindenkiét. Elég csak rágondolnod valakire, s már látod is az egész életét. Kelle mondanom, hogy aligha létezik ennél nagyobb tudás, ami most a tiéd lehet. Elképesztett ez a férfi, eszembe sem jutott kételkedni, biztos voltam benne, hogy igaza van, de nem értettem, miért pont nekem kínálja föl ezt az óriási adományt. Aztán egyszerre úgy éreztem, mint aki soha nem is vágyott egyébre, mint hogy ezt a tudást megkapja. Valószínű sokáig gondolkozhattam, mert a férfi egyszer csak mozdulni látszott. Döntennem kellett, soha nem lesz még egy ilyen alkalom ijedtem meg és feléje kaptam. Igen, kérem ezt a tudást, mondtam izgatottan, hogyan juthatok hozzá, sürgettem a férfit, ő pedig hozzám lépett és két kezébe fogta a fejem. Meleg volt a keze, majdnem forró, s elsőre elviselhetetlen. Szerettem volna lerántani a kezét, de nem volt hozzá erőm. Az egész pár másodpercig tarthatott csupán, aztán levette rólam a kezét és ott hagyni készült. Mi lesz most, kiáltottam utána. Mi van most, kérdezett vissza és eltűnt a sötétben. Én pedig megdöbbenve éreztem, hogy tudom, mi van most, s elég lenne

valakire gondolnom, hogy lásmegtenni. Hazasiettem, megittam ségem volt rá nagyon, mert éleg gondolatom az volt, hogy olyan aki tudja, hogy hord valamit a pontosan, mi az, aztán álomba pessége! Istenem, mi történt késő délután, és nem hihettem csupán, mert azt azonnal éreztem, Nagyon nehéz ezt megmagyarszűntek azok a falak, melyek jelen, jövő tényleg nem létezett

KÁLNAY
ADÉL
HA
A FOLYÓ
VAD LESZ
ÉS
GONOSZ

házban a válaszfalakat lebontják, s láthatóvá válnak a szobák, a szobák, amelyekről addig is tudtál, de ahhoz, hogy benne legyél, át kellett menned, most viszont csak arra fordítod a fejed, s látsz mindent, nemcsak az egyik szobában vagy, de benne vagy az összesben, mivel nincsenek már válaszfalak, nincs sok szoba sem, csupán egyetlen egy. Az első érzés az öröm volt, hát megkaptam, ujjongtam magamban, mindent láttok ezután, amit csak akarok, segíthetek bárkin, tanácsokat adhatok, megóvhatom barátaimat a bajtól, mi másért kaptam volna ezt a nagy ajándékot, ha nem ezért. A második érzés a vágy, hogy megosszam ezt a titkot valakivel, valakivel, aki a legfontosabb nekem. Elfutottam hát kedvesemhez, hadd legyen ő az első, aki velem örülhet. Ő azonban szomorúan fogadott, s ahogy meghallotta mi történt velem, azt mondta keserűen, hiszen megálmodta már ő nem egyszer, hogy el fogom hagyni, bár nem gondolta, hogy ilyen hamar. Értetlenül néztem rá, hogy lehet, hogy fel sem fogja, milyen nagyszerű, milyen csodálatos ajándékot kaptam. Magyarázni próbáltam, gondold el, mondtam neki, emberek ezreit menthetem meg vele, nem kell tovább szenvedniük, olyan, olyan leszek, mint egy megváltó, keresgéltem a szavakat, s magam is megijedtem ettől az utolsótól, ő pedig csak ingatta gyönyörű fejét, s láttam, hogy egyre jobban kétségbeesik. Csak ült végül magába roskadva, és amikor végre rám nézett, könnyes volt a szeme. Ígérj meg valamit, kérlek, mondta, és még a kezét is összetette, ígérd meg, hogy nem használod ezt a tudásodat, ígérd meg, mert különben... s úgy

sak mindent, de nem mertem még egy pohárka bort, szűktemben először féltem. Utolsó vagyok, mint egy viselős asszony, testében, de még nem tudja zuhantam. A mindent tudás kévelem, riadtam föl valamikor egy percig sem, hogy álom volt nem az vagyok, aki voltam, rázni, talán nem is lehet. Meg az időt részekre osztják, múlt, többé, mint amikor egy nagy

hallgatott el, mint aki retteg az utolsó szótól, amit ki kéne mondania. **D**öbbsen álltam, semmit sem értettem a félelemből, de olyan őszinte volt a kétségbeesése, annyira fájdalmas volt az arca, hogy megsajnáltam. Letérdeltem elé, magamhoz szorítottam, úgy kértem őt, nyugodjon meg, megteszek bármit, persze, ígérem, nem használom ezt a tudást. Talán csak egy részeg álom volt, hisz tudod, emeltem fel a fejecskéjét, és addig néztem a szemébe, amíg el nem tűnt belőle a félelem. Aztán az ölébe hajtottam fejem, a szíve még mindig olyan hevesen vert, mintha egy szabadulni vágyó kismadár vergődne reménytelenül. Lassan, nagyon lassan nyugodott meg, és én megfogadtam magamban, hogy hű leszek ígéretemhez, bármi történjék is. Most már haragudtam arra az emberre, úgy éreztem, már sejtem, milyen veszélyes ajándékkal lepett meg. Pedig még semmit nem sejtettem abból, ami következett. **P**ár év úgy telt el, ahogy ilyenkor szokás, nőülés, lakás, közös élet, minden igazán könnyen ment, pénzünk volt bőven, s a lehetőségek is egyre-másra kínálták magukat. Jó hivatal, kellemes utazások, feleségem egy tündér volt, szerelmünk friss, mint a reggel szedett harmatos virágcsokor. Kissé ugyan átrendeztem az életem, lemondtam néhány kedvtelésemről, de ez nem is volt igazi áldozat, csak olyan dolgoktól kellett megválnom, melyek fölött már eljárt az idő. Aztán egy napon az én drágám bejelentette, hogy áldott állapotban van, és nem volt nálam boldogabb ember a világon. Akkor vettem ezt a folyóparti házat is, amiben élek. Az orvos azt mondta, napfény, levegő és tücsökciripelés, ezt írja föl a kismamának, semmi más, és én rohantam is megfelelő helyet keresni. Városi lakásunk szép tágas volt ugyan, de beszűrődött az utca zaja, s ha ablakot nyitotunk, már estére vastag por ült a erre a házra, örömben ugráivesemért, és nemsokára egymást mulva. Olyan, mint egy várkastély, gos szótól elmúlhatna a varázslat, méskő alapzattal, amely a folyó tyamód megerősített. Ez azért még ez a szelíd folyócska is meglakunkból ugrálhatunk a vízbe, láttam, hogy feleségem az áraméretegi a vizet. A víz felőli döntöttük el, mert délnyugati fek-

délután is fényben sütkérezhetünk. Ez a fal egyébként csupasz volt, csak az alján nőtt ki a kövek közül néhány ismeretlen vízínövény. A ház többi részét befutotta a repkény, zöld ház, mondta a feleségem találóan, s ez a zöld, amerre néztünk, mindenütt folytatódott. A kertkaput alig bírtuk betolni, a folyondár teljesen földhöz kötözte. Itt boldogok leszünk, határoztuk el, és néhány nap múlva be is költöztünk. Nem lennék hű az igazsághoz, ha eltagadnám, valóban várt még ránk pár boldog év, de a szomorú jövő árnyéka már kezdettől át-átlengett napfényes életünkön. Egy alkalommal reggeli kávékat ittuk a teraszon, kedvesem lábait ölemben pihentette, kezével szépen gömbölyödő hasát simogatta, és arról mesélt, milyen édes babaruhákat látott előző nap a városban. Én gyönyörködve néztem őt, a nap éppen készült elhagyni a teraszt, már csak az ő alakjára vetődött egy aranyló sáv, s arra gondoltam, bárcsak ez a pillanat örökké tartana, meg arra, de jó is lenne tudni, milyen lesz nemsokára megszülető gyermekünk, milyen sorsot szánt neki az ég. A következő pillanatban már tudtam, hogy baj van, nagy baj, de már késő volt. Ahogy egy vetítőt óvatlanul bekapcsol az ember, aztán nem találja, hol kell kikapcsolni, olyan volt az egész, s én felkészületlenül, rémülten néztem a „filmet”, s nem tudtam nem nézni, s rosszul mondom, nem is film volt, hanem valóság, gyermekem jövőjének a valósága, s ez a jövő csupán számomra tárult föl, félelmetes terhét egyedül nekem kellett cipelnem. Hála az égnek, feleségem semmit nem vett észre, annyira lekötötte minden gondolatát a sok szép babaholmi, én pedig igyekez-

bútorokon. Amikor rátaláltam ni tudtam volna. Rohantam ked-átölelve álltunk a csodára b-úsúgta kedvesem, mintha a han-Valóban úgy nézett ki, nagy terfelőli oldalon magas volt, s b-ásvan, magyaráztam, mert néha árad, s akkor egyenest az ab-fogtam tréfára a dolgot, mert d-ósról hallván megszeppenve oldalon lesznek a hálósobák, vése miatt bizonyára még késő

tem bezárni azt a szörnyű ajtót, amelyet oly óvatlanul kinyitottam. Éjszaka azonban nem aludtam egy szemhunyasnyit sem, a folyót néztem, lágyan remegett a vize, a hold fénye ezüstre festette, de most nem tudott megnyugtatni. Arra gondoltam, hogy attól a délutáni pillanattól kezdve soha többé nem lehet nyugalom. Hogy olyan erő lakik bennem, amelyet nem ismerek, amelyet sem megállítani, sem megszüntetni nem tudok, s végre teljességgel megérezttem, milyen iszonyat szakadt rám. Nincs semmi a hatalmamban, jajdultam fel, hanem én vagyok valami rémületes hatalom foglya, és nincs remény a szabadulásra. Feleségem kétségbeesett könyörgésére, az ígéretemre gondoltam, meg arra, nem tudhatja meg, hogy elhatározásom ellenére megszegtem, így ezentúl életem rejtőzködés lesz, hamisság, kétszínűség, látszat. Hangtalan zokogás rázott, véresre haraptam a számat és könyörögtem az Istennek, vagy vegye el tőlem ezt a tudást, vagy vegye el az életemet, de Isten hallgatott. Feleségem nyöszörgése tértett észre, ijedten ugrottam az ágyához, már rossz álmáért is magamat hibáztattam. Megsimogattam arcát, és ő átfogta karomat, s kisimult arccal aludt tovább. Én pedig csak néztem őt, igyekeztem nem arra gondolni, hogyan lesz ezután. **H**át valahogy lett, egy jó ideig még sikerült zárva tartani az ajtót, de óriási erőfeszítésbe került, állandóan magamat kellett figyelmem, sosem hittem volna, hogy sokkal nehezebb nem gondolni valamire, mint gondolni. Szerencsére az élet dolgai nagyon lefoglaltak, s ez megkönnyítette a helyzetemet. Nemsokára gyönyörű fiúk születtek, s ő minden időket kitöltötte. **K**özben a világban is mindenféle dolgok történtek, barátaink egyre sűrűbben mesélték, mennyire nehéz az életük, nem lehet megmaradni a városban, panaszzák, és valóban, különösebb lett a város levegője, ban, s délutánonként szinte menedő, a családomhoz. Igyekeztem rossz előjelekről, mert ezek arra kózzam felőlük, akkor pedig egy rult volna az a szörnyű ajtó, s ezt egyszer mégis megtörtént. Egykor szinte fáj a hőség, a lefüggőhülést, valahol az ébrenlét és az csak ahogy levegőt vesz az emlesz velem. Szinte azonnal észbe ajtó kinyílt, bezúdult rajta a jövő, s tudtam, hogy soha többé be már nem csukhatom. Akkor szereztem tudomást erről az utolsó évről is, akkor adtam meg magam a sorsomnak tehetetlenül és végérvényesen. Első kétségbeesésem után még megpróbáltam eredeti tervem szerint barátaim, embertársaim életén változtatni, megóvni őket a rájuk váró bajtól, figyelmeztetni őket arra, ami számukra még nem látható, de minden próbálkozásom balul ütött ki. Nem hittek nekem, gyanakodva, vagy ijedten néztek rám, összesúgtak a hátam mögött. Végül elhallgattam. **M**ert mit is mondhattam volna? Hogyan avatkozhatam volna bele bárki életébe is? Hogyan mondhattam volna, meg fogsz halni, vagy: elzüllik a fiad, leég a házad, elhagy a feleséged, ilyemiket? Ugyan mit akadályozhattam volna meg azok közül, amelyeknek be kell következni? **G**yorsan távolodtunk egymástól. Akik szerettek, aggódtak állapotomért, s tenni akartak volna értem valamit, de ők legalább olyan tehetetlenek voltak az értetlenségükkel, mint én a mindent tudásommal. Mint ha igen és nem egy bizonyos határon túl ugyanazt jelentené. Emberkerülő lettem, állandóan csak tépelődtem, próbáltam valamilyen magyarázatot találni, néha már nem is tudtam igazából, mire; olyan feladatot akartam megoldani, ami meghaladta minden erőmet. Feleségem növekvő kétségbeeséssel figyelt, olykor félénken orvost emlegetett, s én nem tudtam megnyugtatni őt. Hisz én is megdöbbenéssel figyeltem magam, hogyan változom szinte napról-napra, s hogy mindazok a gondolatok, amelyek a változást eredményezik, senkivel meg nem oszthatók, s nagy sebességgel terelnek valamerre, egy olyan útra,

sen nyáron, egyre elviselhetetlen. Jómagam is fulladoztam irodám-kültem vissza az én zöld házamban tudomást venni a bajokról, indítottak volna, hogy gondolatlan pillanatban újból feltávégeképp nem akartam. Aztán különösen nehéz napon, aminyözött szoba sem adott enyálom határán, önkéntelenül, ber, felsóhajtottam, istenem, mi kaptam, de már késő volt. Az

amelyet pedig nem akartam választani. Közös életünk lassan hullt szét, vékony szálon tartotta már csak magát, mint egy vihar tépázta madárfészek, melyet apránként széthord a szél, de még a leszakadása előtti pillanatban is kapaszkodik az ágba, amelyre építették. Én voltam végül is, aki azt az utolsó szálát hagyta elszakadni, semmi reményt nem láttam már arra, hogy visszaválozom azzá, aki egykor voltam. **A** hatalmas szállítókocsira, amit csak lehetett, mindent felrakattam, azt akartam, legyen meg mindenük, még azon felül is, ami szükséges. Számlámról pénzem nagy részét átultattam, s megígértem nekik, hogy milyen gyakran csak lehet, jelentkezem. Tudtam, hogy ez nem így lesz, és tudtam, hogy ezt a feleségem is tudja. Nem nagyon hazudhattam akkor már neki. Ő volt az egyetlen, aki végül megértette, hogy nem vagyok bolond, hogy sokkal nagyobb baj van, hogy nem tartottam be ígéreteimet, s hogy ezért neki el kell mennie, mert nem tud félelemben élni. Te tudod, mi lesz velünk, én pedig nem akarom tudni, mondta utoljára, egy életre elosztva rengeteg bajt el lehet viselni, amit ha egyszerre a vállára raknak az embernek, összeroppan alatta. Én végig akarom élni az életet, a jót is, a rosszat is, ahogy jön, s ezt veled már nem lehet megtenni. Bólogattam, aztán a teraszról néztem, ahogy kézenfogva kísértálnak az életemből. Így maradtam hát teljesen magamra. **Nem** éreztem túl nagy fájdalmat, addigra már eléggé fásult voltam a sok nyomorúságtól, amit látni voltam kénytelen. Önző módon még könnyebb is lett a lelkem, megszabadultam attól a szenvedéstől, amelyet akkor kellene majd éreznem, amikor meghal a feleségem és a fiam, szinte egyszerre, annak a rettenetes járványnak áldozatul esve, ami még a távoli jövőben készülődik alattomosan, s csupán számomra látható. Nem, nem voltam kegyetlen, hiszen menekültem volna én a világ végére is, ha ezzel bárkit megmenthetek. Én azonban nagyon jól láttam, hogy nincs menekvés. Láttam, hogy olyan idők kövekeznek, amelyeket senki emberfia ki

nem kerülhet. Mint ahogy soha dékom meg nem volt egyéb, mint megnevezhetetlen erők mértékta. **E**lválásunk után szinte minden külvilággal. Üzleti ügyeimet egy hagytam a várost. Barátaim, isegymásnak, hogy megőrültem, s hitükben. A hosszú évek alatt éreztem, ha hallottam, hogy bemenyek, amelyeket óvatlanul elpróbáltam az embereken. Elfelejtök, bajok között senkinek valaki, aki már szólt ezekről... Jobb is, mert segíteni aligha tudtam volna. **N**os, azt hiszem, mindent elmondtam, amit fontosnak tartottam. Fontos, de kinek is és miért? Talán annak, akit olyan hiú ábrándok éltetnek, hogy többet akarjon, mint ami elérhető, akit megejt egy könnyebb élet ígérete, vagy aki saját élete helyett vágya egy másikat élni. Amíg ember lesz ezen a földön, mindig lesz, aki megkísérthető. Ezt én igazán tudom. Másról azonban már nem akarok tudni. S ti sem akarjátok. Lesznek még rosszabb idők? Lesznek. De lesznek jobbak is. Ha van egyáltalán menekvés, az nem a mindent tudáson, hanem a mindent megélésen keresztül vezet a szabadulásba. Sok idő kellett, mire ezt megértettem, s addigra én már nem használhattam ezt a tudást sem, mert időn kívülre kerültem, s időn kívül lehetetlen. **M**a reggel, ott a folyónál arra gondoltam, mennyi mindent megtehettem volna, ha nincs birtokomban a jövőm. Talán beültem volna egy csónakba és elindultam volna lefelé a folyón, amikor még zöldeskék volt a vize, és halakat láttam rajzani a mélyben, talán itt-ott megálltam volna nézelődni, látni más városokat, falvakat, embereket ismertem volna meg, akiket sosem láttam, és tűz mellett üldögélve meséltünk volna az életünkről, arról, ami volt, és tervezgettük volna, ami lesz. S ha valaki így szólt volna, jaj, meglátjátok, egyszer ez a folyó vad lesz és gonosz, ellep majd mindent egy szörnyű áradás, csak néztünk volna a tűzbe némán, és nem hittük volna el neki. Ugyan, hallgass, szólt volna rá valaki, mit tudhatsz te a jövőről, és szalonnát szúrtunk volna a nyársakra, és körbejárt volna a boroskancsó. Aztán a hamvadó paráznál hevertünk volna a fűben, hallgattuk volna a folyó szavát, és egy szép jövőt álmodtunk volna magunknak a párából nehéz takarók alatt.

ki nem kerülhetett. Az én ajánegy iszonyú büntetés, amelyet rám és én összeroskadtam alatkapcsolatot megszakítottam a társamra hagytam, s végképp ott merőseim szomorúan mesélték én meghagytam őket ebben a soha semmilyen elégtételt nem következtek mindazok az esemondtam, amikor még segíteni ledett ember lettem, a növekvő nem jutott eszébe, hogy hisz volt

Hasadt kép

SZEPESI ATTILA

KOLDUSDAL

Hatvanhárom esztendeje étkem varjak eledele,
kárógó varjaké, sorsom szurtos ebeké. Úton jár-
tam bezzeg hajdan, csapszék zugán vigadoztam, el
is dőltem, ma se bánom, galád éjem visszavágyom.
Kínált kántor, vad sipista, jutott snapsz és bo-
rovicska, most meg ócska lőre, se, véget ért a víg
mese. Tudtam egy-két kerge dalt is, rongya-foszló
rühes kódís, kocsma-nótát, lator-nótát, iszákosok
indulóját. Rámvihogtak bakaMárik, bableveses hop-
szaSárik, ezt is, azt is megfurdaltam, combjuk kö-
zött kalandoztam. Köd előttem, köd mögöttem, pál-
lott-képű senki lettem, vak hiéna, balek flótás,
pokolbélű éhenkórász. Hálótársam patkányféreg,
gajdolászva garast kérek, se holnapom, se szállásom,
kuporgok csak dögvováson. Én vagyok a bal-lator,
el is dőlök valahol, napom-éjem tovamúlik, lyukas
peták, az se hullik. Túl a ködön harangoznak, ta-
lán értem bimmbammozni, mégse pök rám senki se,
szélzúgás a gyászmise.

E-NEK

1

lker-szempár, parázs tükör
tártan se néz, húnnyon se lát.
Arc bíborán a kristály csepp
alágördül árnyéktalan.
Arc bíborán, mell bimbaján:
látványon túl a látható,
nézésen túl a nézhető.
Nem a meredt pupilla gyúl,
nem a szemgolyó tenger-kékje,
nem a falánk-veres láng,
a sejteket emésztő szédület.

Vak mámoron túl fehéren lobog,
 túl nézhetően és láthatón:
 a sejtelem lát befelé,
 a látás látja önmagát:
 vér áramán a gyúlt szikra
 emléktelen átlélekül,
 lobog velünk mérettelen...
 Mulandó részletei nélkül
 fonódik a térbe a zengés.

2

Kék a lehellet, ahogy fellobog,
 öled pihét körbejárja.
 És kéktől kékig vándorol tovább,
 forró talpadtól homlokodig, és
 mint fecskeszárny - habokon rebbenő -
 derengő mellbimbódon siklik el.
 Hajad fürtjén, csípődön, térdeden,
 köldököd körül megpihen, kiszáll,
 körmöd holdján világít, ellobog.
 Páfrány-ujjas árnyak közé tűnik,
 szívdobbanás kékarany szőttese:
 szélhuzat-űzte, lengő pihetoll,
 ajkadra forrva, válladon, nyakad
 ívén pihen - dallam visszfénye és
 üveggömbök öröklét-illata.
 Szempár, zenével elkeveredő,
 égen bolyongó szappanbuborék,
 tenger és lomb, patak és szilva kékje;
 szelekbe fonva tűnő pille-szárny
 vagyunk: habok zúgása, lobogó
 medúzafő, szél sípja, szirteken
 harangbongás, jövője-múltja-sincs
 tér és idő, egyetlen pillanat,
 csecsemő-mosoly, lélek-álmú míg
 ajkam bolyong öledtől ajkadig
 ritmus és dallam közt feleúton.

KARAY LAJOS

KRÉDÓ*

Az Én örök. Mi lenne más?
 A létben nincsen elmúlás.
 Ha élek, akkor voltam is.
 Az ősiét az én multam is,
 s ha talpam itt lenn földobom,
 megszülnék egy új csillagon
 X, Y vagy Z nevéen
 (oly mindegy), - én maradtam én
 s magamnak hívom önmagam.
 Hogy más minék hív, tárgyatlan.

Ilyenformán halálomat
 úgy nézhetem, mint álmomat,
 kissé kívülről, tudva jól,
 hogy közben **élek**, - és ha szól
 a vekker, vagy ha tetszik, a
 világítéletharsona,
 anyám fölkel, tisztába rak,
 grófné legyen vagy gályarab,
 én meg ordítok és szopok,
 s a Mindenről mitsem tudok,
 amelynek élményét pedig
 öröktől fogva észlelik
 őrségük-váltó sejtjeim
 énem világnagy terméin.

Hiszem, hogy minden lét anyag,
 mely így vagy úgy, de megmarad,
 ám ennyit más is elhisz. Én
 túljárok napjaink hitén:
 azt is hiszem, hogy nemcsak ők,
 a láthatóan létezők
 adnak ki mindig egyazon
 végösszeget végső soron
 a mindenség leltárívén,
 de a fonákján (vagy színén,
 egyszóval másik oldalán)
 a láthatóknak, magyarán
 a holt anyagnak, **a Tudat
 összege is örök marad
 világviszonylatban**, vagyis
 minthogy a tudat anyag is,
 a Lavoisier-szabály
 ha egyáltalán, rá is áll.

Ebben a versben nem holmféle lélekvándorlás-közhelyekről, hanem a tudatmegmaradás elvéről van szó. Mivel pedig én nem emberben, hanem életben gondolkodom, nyilvánvaló, hogy tudatom nem valami kizárólagos emberi sajátoságot értek, hanem az élőknek azt a közös tulajdonságát, amellyel létezésüket érzik, felfogják és környezetükkel tudatják. (A szerző)

Következésképp, ha a leg-
távolibb csillagrendszerek
fénygyorsasággal táguló
partjáiig hatna számoló-
gépeink hatósugara,
az ömlő számmiagara
(amely az élethordozó
kis és nagy lényeg nem-fogyó
és nem-növekvő összegét
dobná ki folyton) mindig épp
úgy ismételné önmagát
únott évmilliókon át
egy számjegyen sem zökkenőn,
sem duzzadón, sem csökkenőn,
ahogy a lét is, mely halott
s élő anyagra osztatott,
ismétli ősarányait.
S garanciája? - Hát a hit.

Nem élhetek, ha nem hiszek.
Iskoláinkból nem viszek
használható tudást haza.
Okitóink még a haza
mibenlétét sem ismerik
(nem óhajtják vagy nem merik),
hát még a Földhaza, vagy épp
a mindenség üzenetét
hogyan tolmácsolnák nekem,
ha annyjuk sincs, mint nekem?
Nekik a lét csak „környezet”,
még hozzá pont az emberé,
s ki tudja mért: e szörnyeteg
alá rendelnek (s nem fölé,
ha rajtuk állna) a világ
egész összefüggéstanát,
mint hogyha legalábbis a
szegény jó Föld golyóbisa
volna miértünk, senkikért,
szabott pályánkról messzi tért,
átkódolt, átprogramozott,
botor voltunkban átkozott
burjánzó ráksejtekért,
idegenült anyagokért,
s a Föld csak arra volna jó,
hogy mint a Titanic-hajó,
vigyen nyögő gépeivel,
kimúló készleteivel
egy buta Túlparthoz, ami
pont olyan, mint az inneni,
csak éppen túlpárt, istenem...
(S egy kékszalag. Más semmitem.)

Én nem törekszem, nem futok,
hisz így is éppúgy eljutok
önnönmagamként bárhová,
(mert létidőm határtalan),
mint ha kapkodnék lázasan.

Mi több, hiszem, hogy voltam is
már mindenütt: igaz s hamis
tudását mindeneknek én
kiszűrtem rostám szövetén
ha itt, ha másutt. Össze sem
számlálható, hogy összesen
hány életnek hallottam át
csikorgását vagy dallamát
öröknagy álmomon, amely
úgy száll velem, mint hópehely
vagy forró gőzfelhő, jegek
s tobzódó trópusok felett
a vízcseppel, amelyből áll.
Meforgatódom, szétzilál
atomjaimra az idő,
és mégsem pusztulok. Kinő
belőlem (aki most vagyok)
önmagam (aki **majd** vagyok),
s utánpótlásom végtelen.
A Földnek nem volt híre sem,
midőn már tudtam, mi a rák,
hány köbmérföldnyi a világ,
van-e Isten, s ha van, mi ő,
dimenzió-e az idő,
sorskönyvem-e a DNS,
létezik-e a fénysebes-
ségénél vakítóbb gyorsaság,
tud-e beszélni a virág,
a delfin és a vadliba,
bűnebb-e bűnnél a hiba
s hibább-e a hibánál a bűn.
Tudtam, hogy egy szikrányi tűn
hány angyal fér el összezárt
térdekkkel, - éljen-e a párt,
s melyik párt éljen és miért.

Én tudtam azt is, hogy kimért
idő lévén perc-életem,
e tudás mitsem ér nekem,
hisz holnap már nem létezik,
ami megszabta sorsom itt,
mert testem elhull, s bár **vagyok**
továbbra is, más ég ragyog
holnap fölöttem. Messzi, tán
egy szomszédos galaktikán
gyullad ki (holtom itteni
percében) újból fényleni
a Nagy Fény engem illető
szikrája (mert a temető
csak részigazság), - sőt az is
lehet, hogy majd egy gyöngykavics
atomvilágegyeteme
tárul ki és fogadja be
színes bolygói egyikén,
ki ily néven leledzik: Én.
És tiszta szemmel ébredek
ott is, miként itt: új egek
s tájak viharzó vagy szelíd,
fakó vagy tarka fényeit
ízlelgetem, tanulgatom,

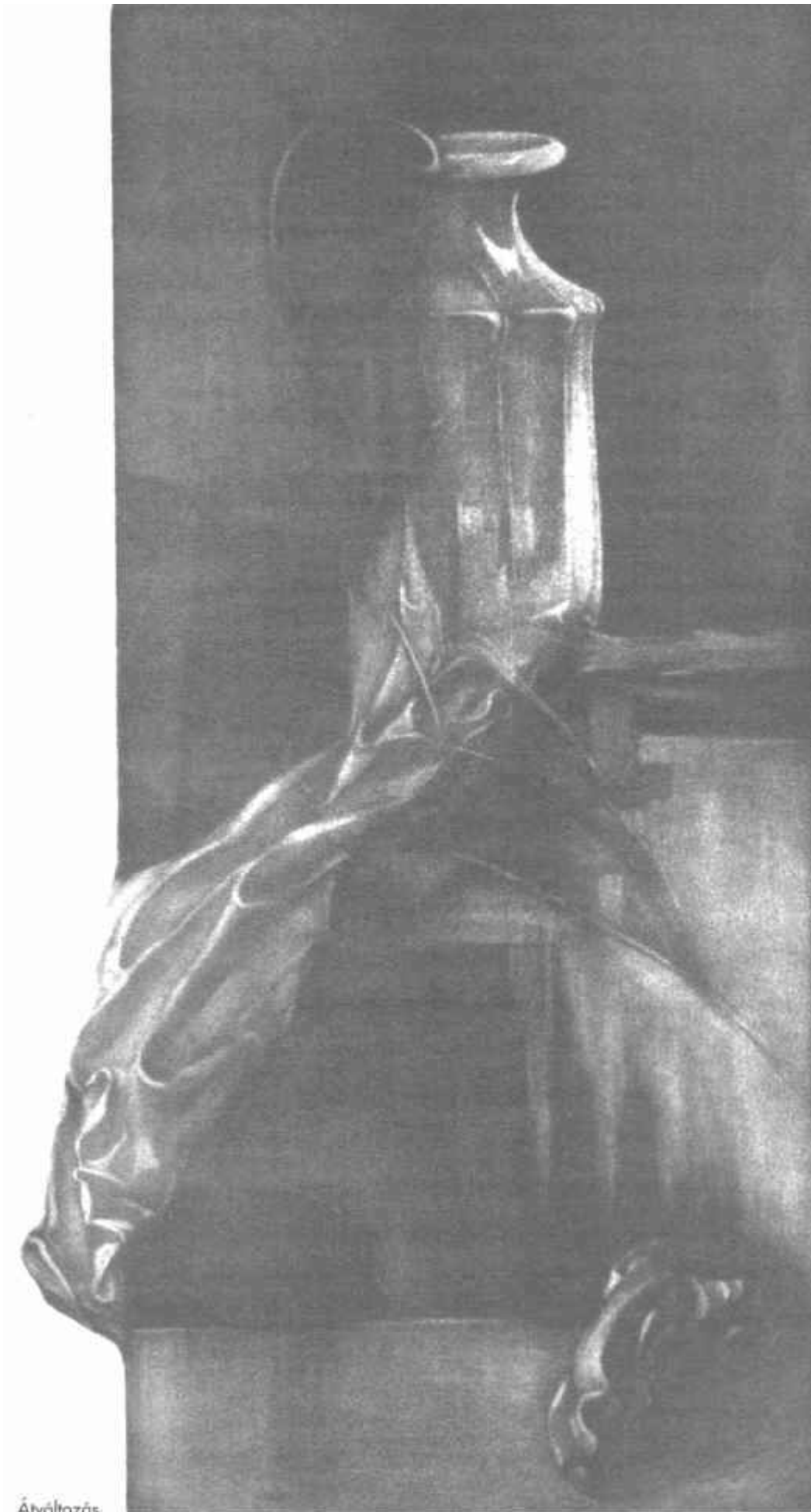
élem, szemlélem, hallgatom
 bölcsebb vagy éppen ostobább
 tudattal, mint ma, - s így tovább,
 újabb s újabb végemig,
 amíg a lét csak létezik.

Az állatok nagy, bölcs szemén
 talán tükörbe nézek én.
 Sőt egyre inkább úgy hiszem:
 varázstükörbe, mely kiszen-
 vedett évmillióimat
 őrzí, mint rozsdás víz alatt
 beléhullt kincseit a kút.
 A mindhiába megtanult
 tudás emiértelen, kihűlt,
 időszappal elvegyült,
 időfenéken szétterült,
 lényegtelenné lényegült,
 de minden élővel közös
 kintalan kínja, mely ködös
 tekintetükben bujdokol.
 Olyan mennyország (vagy pokol),
 amelyről mitsem tudnak ők,
 a benne folyvást résztvevők,
 sőt egy prcig sem érzik azt,
 hogy bármiféle kis vigaszt
 is érdemelnének. Miért?
 Hisz létük véget sosem ért.
 Nem tudnak semmit, ami nincs.
 Ilyen egyszerű az egész.
 Az állaton nincsen bilincs,
 a halál anyja csak az ész.
 Csak én „tudom” (vagy képzelem),
 míg embertestem cipelem,
 hogy azzal együtt meghalok,
 ami mindenestől vagyok,
 tehát az ad-hoc fölszedett
 tudásanyag és bölcselet
 fölött a vér, a hús, a csont
 anyagcseréjéből kivont
 kvintesszenciám, a Tudat
 is mindörökre kinyuvad
 (sit levi verbo venia)
 attól, hogy nem tud élni a
 Földön tovább X-Y.
 Kit érdekel X-Y?

Az állatoknak nincs eszük,
 s az ember ösztönkincse szűk.
 S mivel az ösztön az anya-
 természetnek parancsszava,
 az ész pedig csak a szülő
 tilalma ellen feszülő
 gyerekdac, melyre felelet
 csak mosoly vagy pofon lehet,
 ezért világos, hogy nekem
 meg kell tagadnom az eszem
 s át kell lépnem, török-szakad,
 hitvány kis emberármamat,
 hogyan, hogyan se, nem tudom,
 míg emberpályámat futom,

de kell, muszáj, akárhogy is,
 hogy ha lélegzetem fogy is,
 halálomat, mint létező
 véget, percig se higgyem el
 s ne borzongjak, mondván: ez Ö,
 ha ásóm csontdarabra lel,
 ember- vagy állatcsontra bár,
 hisz minden én vagyok: madár,
 egysejtű, kétélitű, rovar,
 egy teremtésnyi hangzavar
 belső fegyelme, sorbavett
 sorrendű, végigvezetett
 végtelen lajstrom, földi és
 tejúton túli létezés,
 formától függhetetlenül,
 hisz a méret nem érdemül
 minőségé sosem. - S ez az,
 amit az állat érez, az
 élők közös fölénye, e
 minden lélegzők lényege,
 e csak elménk előtt vitás
 öröklő kontinuitás, -
 ezt sejtí ő, míg ballag a
 vágócsarnokba vagy haza
 (oly mindegy), és ha fél, csak a
 kintől, mely mint az éjszaka,
 elmúlik egyszer. S ő marad,
 egy föld felett s egy ég alatt.

Hiszek Szentlélekben. Hiszem
 egy világmindenségnyi Szem
 öröklő létét, mely maga
 a lények önkormányzata.
 Egy Szem jelenlétét, amely
 mindent betölt, amerre hely,
 tér és idő van, fény, sötét,
 entrópia és zsenge lét,
 ásványok, lángok és vizek,
egy lévén Őrző s Őrizett.
 S örökkön **egy** (ezt is hiszem)
 a tűz e drága íriszen:
 se éledőbb, se lankadóbb,
 se ujjongóbb, se fáradóbb,
 mivelhogya (és ezt megtanuld)
 az élőknek nem sors a múlt.
 Az élők apró fényrögök
 s a sok fény összege örök:
 ahány kiálszik, annyi kél
 s egy sem fakóbb a többinél,
 amőba, bélféreg, bogár
 vagy emberlény hordozza bár,
 akár a Földbolygón, akár
 másutt. A létnek nincs határ.
 Egymásba változunk, s a Szem
 tőlünk világít fényesen,
 velünk, nekünk és általunk,
 mert csillogása mi vagyunk, -
 s magunkat érző tudatunk,
 melyet egymással tudatunk,
 nem kevesebb, mint maga a
 világ lelkének anyaga.

Átváltozás

FRIMMEL GYULA GRAFIKÁJA

GOMBOS JUDIT

A RAJZ SZERETETE

Beszélgetés Frimmel Gyula grafikusművésszel

Frimmel Gyula 1955-ben született Zalaegerszegen.

A Képzőművészeti Főiskolát 1982-ben végezte a sokszorosító grafika szakon. Raszler Károly, Rozanics Tibor és Dienes Gábor növendékeként.

1982-től a Zalai Nyomda tervező grafikusa. Egyéni és csoportos kiállításokon vett részt Zalaegerszegen, Hévízen, Nagykanizsán, Kaposváron, Udinében, St. Pöltenben és Lipcsében.

Képeiből sugárzik az alaposság, a szépség, a rajz szeretete. Nem tartozik a kortárs képzőművészet egyik irányzatához sem. A legnagyobbakat követi, hisz a rajzolás, a rajzkészség eredendő fontosságában, a képzőművészetben. Egy kiállításának katalógusában erről így ír:

„A rajzolást sokan sokféleképpen értelmezik. Van, aki megvetéssel szól a „le” igekötővel társított gyakorlatról. Mások szégyellik a kalsszikus rajztudást, vagy éppen a fotószerűség személytelensége mögé bújva próbálják az objektivitás látszatát kelteni. A rajz látható gondolat, mert általa a legközvetlenebbül fejezheti ki a rajzoló pillanatnyi belső életét, ugyanakkor formanyelvével mindjárt el is helyezi önmagát a kultúra évezredek folyamataiban. Tehát nemcsak rólam szól, nemcsak az

én indulataim, feszültségeim levezetését szolgálja, mert akkor ki volna kíváncsi egy ismeretlen csodabogár lelkivilágára? Ezért ugyan senki sem járna kiállításra.”

Nagyon szépen és részletesen írtál a rajz fontosságáról. De te miért kezdted el rajzolni? Mi az oka annak, hogy ezt a pályát választottad?

- Én ehhez a fajta kifejezési módhoz éreztem vonzódást és ez volt kéznél, ezt csináltam. Úgy hiszem, hogy aki fest vagy rajzol - képet csinál (mindegy a technika), annak a számára az a fontos, hogy a személyisége meg tudjon jelenni abban a műtárgyban. S olyan módszert, technikát kell találni, amelyben a saját egyénisége szabadon ki tud bontakozni.

Kik voltak azok a meghatározó emberek a számodra, akik - hogy úgy mondjam, elindítottak? Akik e felé a pálya felé irányították a figyelmet?

- Az ismerőseim mindig arra szokták ezt visszavezetni, hogy nekem rajztanár volt a nagyapám, akivel elég szoros kapcsolatban voltam gyermekkoromban. Tőle biztos, hogy sokat tanultam. De akkor ez még nem volt egészen tudatos, csak szerettem rajzolgatni. Később elkezdtem szakkörbe járni, a Móricz Zsigmond Művelődési Házba, ahol Dús László és Szabolcs Péter vezették a városi szakkört.

Ezek az előtanulmányok nyilván elősegítették a döntésemet, hogy a budapesti Képzőművészeti Gimnáziumba jelentkeztem.

Milyenek voltak a gimnáziumi évek Budapesten?

- Nekem a gimnázium talán jobban meghatározó élmény volt, mint a főiskola, mert a főiskola már nem sok újat tudott nyújtani. Én nagyon jól éreztem magam Pesten. Magát a várost is nagyon szerettem, s úgy éreztem, hogy az is szeret engem. Pillanatok alatt - annak ellenére, hogy elég zárkózott típus vagyok - megtaláltam magam, jól éreztem magam abban a környezetben.

Úgy hiszem elég jó tanáraim voltak. Szabó Béla volt a rajztanárom, aki nem egy ismert festő, de nagyon jó szemléletet adott. Például sok olyan művészre irányította a figyelmünket, akiket talán kevésbé ismertünk volna meg anélkül.

Én grafikai szakon végeztem, bár ez első sorban a reklámgrafikát jelentette. Alkalmazott grafika címen ment a dolog, de tulajdonképpen a sokszorosító eljárások is bele voltak építve a tananyagba, de nem azok domináltak. A négy év alatt végigcsináltuk a rézkarcot, a litográfiát, a linómetszést és minden más, amire lehetőség volt. De első sorban tervezőgrafika volt a fő profilunk, ott pedig Gacs Gábor volt a tanárom.

A Magyar Képzőművészeti Főiskolán sokszorosító grafika szakon végeztél. Korábban utaltál rá, hogy szakmailag a gimnáziumi évek meghatározóbbak voltak, mint a főiskolán töltött időszak. Milyen volt a 80-as évek első felében a fő-

iskola szellemisége?

- Nem tudom, lehet-e egyáltalán szellemiségről beszélni. Azt hiszem az sokat mond például, hogy az évfolyamtársaim közül szinte senkivel sem találkoztam azóta se. Néha hallunk egymásról, de nem keressük egymás társaságát. Van egy másik példa.

Patai László volt az anatómia tanárunk, aki a Barcsay-módszer alapján tanított. Nos, ő ki volt kiáltva első számú közellenségnek, mert ott tanulni kellett. Pedig érdekes volt, én szerettem a Patai óráira járni.

Mit tanultál meg a főiskolán?

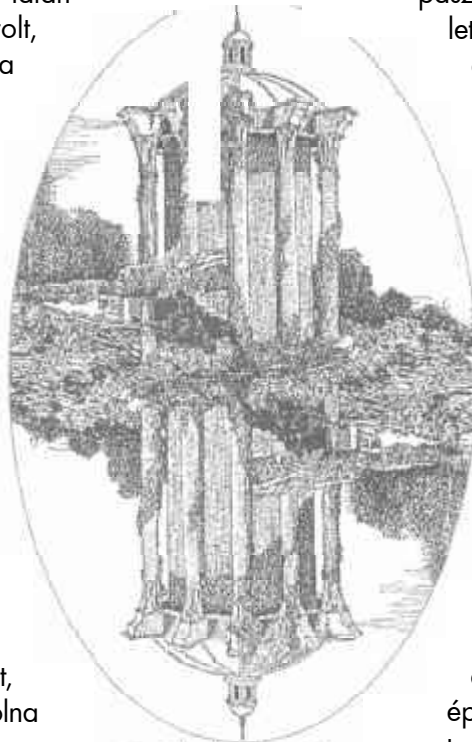
- Nyilvánvalóvá vált ott az, hogy meg kell keresnem - múzeumokban, könyvtárakban, egyéb helyeken - azt, hogy mit és kitől lehet tanulni. Meg kell találnom azokat a művészeket, akiknek a munkáiból én tanulni tudok, tapasztalataikat fel tudom használni, illetve a saját képeimbe ezt be tudom építeni. De ezeket én nem a főiskola falain belül találtam meg. Rajtam állt tulajdonképpen, hogy mit tanulok meg.

A diploma megszerzése után hazajöttél Zalaegerszegre, és a Zalai Nyomdában helyezkedtél el.

- Én akkoriban úgy gondoltam, hogy az egyedi grafikákat - amiket most is csinállok - egy nagy társadalmi érdektelenség fogadja. Nem első sorban arra figyeltem, hogy majd nem tudok belőle megélni, hanem arra, hogy talán jobban van annak értelme, jövője, ami beépül a hétköznapokba. Például ez a tervezőgrafika, s ebben, ennek a hasznosságában én tulajdonképpen ekkor jobban hittem. S ahogy aztán ezt csináltam, eltelt néhány év... s egyre jobban azt éreztem, hogy én egy nagy világméretű „rábeszélő gépnek” a kis közkatónája vagyok. Szóval az mint cél, hogy egy csomó marhaságot az én munkáim alapján adjanak elrebben a fogyasztói világban... ez már kevésbé lelkesített.

S inkább kivonni akartam magam ebből, mint egyre jobban belemélyedni.

Persze a nyomdában azért sokat tanultam, hiszen akkor még nem egy steril, számítógépvezérelte patyolattiszta hely volt, hanem még megvoltak a magasnyomó műhelyek..., ezek nekem nagyon

Szabálytalan tükröződés

érdekesek voltak. Összegezve: én nem érzem elvesztegetett időnek az ott eltöltött közel hat évet.

A nyomdai évek után szabadúszó lettem, csináltam utána is sokszorosított grafikai terveket, de már otthon.

Mikor kezdte el tanítani?

- Az Ady iskolában 5 évvel ezelőtt indult el a képzőművészeti tagozat, s először mint óraadó, majd 2 vagy 3 éve mint főállású tanár dolgozom. Ez azt jelenti, hogy így is van két teljes szabadnapom egy héten.

Mit jelent a tanítás?

- Nem gondoltam, hogy tanítani fogok, de nem is zárkoztam el tőle. Hozzá tartozik a dologhoz persze, hogy akárhol nem tanítanék. Egy sima gimnáziumba például, ahol csak muszájból, heti egy órában van rajzóra, csak végső elkeseredésben mennék el tanítani. Itt az Adyban más a helyzet. Vannak olyan gyerekek, osztályok, csoportok, akikkel tényleg élvezet dolgozni, s akik viszonylag rövid idő alatt eljutottak olyan szintre, hogy képesek önálló munkára. Hajlandók energiát, időt, fáradságot befektetni a dologba. Itt egy ilyen műhely, légkör kezd kialakulni, s ezt én nagyon fontosnak tartom.

Az elmondottakból úgy érzem, hogy élvezted ezt a munkát.

- Ez élvezetes számomra. Azt a fajta levert, fáradt, kifacsart érzést, amiről szoktak beszélni egy végigtanított nap után - én sosem éreztem. Én alapjában véve ezt nagyon szeretem csinálni.

A tanítás mellett, ami ezek szerint némileg fel is tölt téged, van időd rajzolni, képeket csinálni. Hogyan születik meg egy-egy képed? Témákat keresel, vagy egy-egy gondolat sor vezeti a kezéd?

- Ez úgy jön, hogy az ember rajzolgat,

firkálgat. Nem úgy, hogy leülök, s megrajzolok egy képet, hanem fecniken, mindenféle papíron jár az ember keze és az agya... s valami beugrik, s aztán alakul. Igazából nem lehet azt mondani, hogy valami készen születik az ember fejében. Egyszer csak jön valami, amivel úgy érzem, hogy érdemes foglalkozni.

Szeretnék egy kicsit provokálni. A képed túlságosan szépek, alaposan megrajzoltak, művesek. Ma ez a típusú képzőművészet nem igazán divatos, korszerű.

- Én a saját szerepemet nem úgy ítélem meg, hogy nekem az a feladatom, hogy most kifejezzem a „kor szellemét”. Hogy amilyen a világ, olyan képeket csináljak. Hanem én tudomásul veszem, hogy a világ ilyen...de én nem vagyok olyan, amilyen a világ.

Tehát én olyan képeket rajzolok, amilyeneket tudok, vagy szeretek...és tulajdonképpen a dolognak a lényege ott van, hogy nem vagyok én mazochista, hogy olyat csináljak, amit utálok...

Tehát a tudatomban mindenképpen ott van, hogy ha elkészül, látni fogják mások is..., az ember egy kicsit érzi a hátán a közönség tekintetét...de tulajdonképpen a munka közben nem az a fontos - pszichológiai kifejezéssel élve - hogy megjutalmazzanak, hogy megsimogassák a

fejemet, hanem, hogy én úgy érzem, hogy ez úgy jó, ahogy van, függetlenül attól, hogy másnak tetszik vagy nem. Na, most előbb-utóbb, úgy gondolom, ez a dolog találkozik azokkal az emberekkel, vagy csoporttal, akik erre vevők, nem csak anyagi, hanem szellemi értelemben is, tehát megértik, amit csinállok. De ez már tőlem független dolog. Én azt csinálom, amit szerintem csinálnom kell.

Zászlós

TARJÁN TAMÁS

JAPARA - GOLYÓCSKÁK

Az egervári Nyílt Fórumról

Tarján Tamás
vitavezető

Mára már kis színháztörténeti fejezet, de csupán viszonylag szűk szakmai kör tud róla: 1985-ben a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház elhatározta, hogy évenként rendezendő speciális tanácskozás keretében karolja föl az új, a fiatal magyar dráma mindig meglehetősen hányatott ügyét. A fiatal egerszegi teátrum akkori spiritus rectora, Ruszt József volt az egyik ötletgazda. Ő többek között arról is nevezetes, hogy tántoríthatatlan híve az ún. *beavató színház* eszméjének. Ebbe a gondolatkörbe szépen illeszkedett a Nyílt Fórum tervezett vitasorozata és kísérleti műhelye. Böhm György dramaturg a közvetlen gyakorlat nyelvére fordította le az elképzelést, s a rá jellemző fáradhatatlansággal látott neki a szervezésnek. A hazai dramaturgi kar öröklői - élen Radnóti Zsuzsával, Bereczky Erzsébettel és másokkal - egyenrangú részesei voltak a Fórum megvalósításának. (Zárójelben: érdemes lenne eltűnődni azon, hogy a harminc-negyven esztendővel ezelőtt kilencven százalékban „férfiszakmának” számító dramaturgi mesterségből miért és miként lett mára - talán hetvenöt százalékban is - női hivatás? Dobák Livia, Faragó Zuzsa, Lőkös Ildikó, Radnai Annamária nélkül napjainkban már elképzelhetetlen tető alá hozni akár az egervári-egerszegi rendezvényt, akár annak „rokonát”, a budapesti Nyílt Műhelyt, akár egy-egy komolyabb drámapályázatot. A névsort folytathatnánk is Fekete Valival és más tehetséges hölgyekkel. Persze Duró Győző, Fodor Géza, Soltószky Tibor, Upor László és társaik megmentik az erősebb nem becsületét e téren.) Ruszt már régen nincs Zalaegerszegen, s bár „alapító atyaként” egyszer fölbukkant, a Nyílt Fórum egészét az „új hadakra” hagyta. Böhm alkalmyszerűen dolgozik a Hevesi Sándor Színháznak - s vajon melyiknek nem dolgozik az országban? Hiszen alighanem ő a jelen legtöbbet foglalkoztatott, rendezőként is kipróbált dramaturgja -, a Fórumot azonban változatlanul szívügyének érzi, aktív részese az előkészítésnek és a disputáknak is.

Merő Béla rendező személyében pedig olyan „mindenes” művésze és egyben organizátora van a kora-téli, három-négy napos vitának és atelier-munkának, aki eddig még minden gondot elsimított, minden problémára választ talált. E névsor korántsem pusztán tisztelgés (sőt: a felsorolás távolról sem volt teljes. A kritikusokról: a Nánay István, Csáki Judit vezette bírálókról, a határon túli magyar ítésekét képviselő Gerold Lászlóról, Dusza Istvánról és kollégáikról még szó sem esett). Ténykérdés az is, hogy Halasi Imre zalaegerszegi igazgató mindig nagyvonalú „angolos” házigazda (nincs hazai kulturális tisztségviselő, színházi diplomata, aki rövidebb köszöntő és összefoglaló beszédek tartana, mint Imre).

A Tisztelt Olvasó remélhetőleg e sorokból is kiérezte azt a családias meleget, amelyet egy évtized óta mindnyájan a barátság, az értelmes együttműködés zálogaként örzünk, dédelgetünk Egervár kastélyának vaskos - és egyébként elég hűvös - falai között. A november utolsó, december első napjaiban rendezett Fórum amolyan „nagy találka” - a szakmai megbeszéléseken, a fölpörgetett próbafolyamatokon túl drámaírók, dramaturgok, rendezők, színészek, kritikusok, érdeklődők randevúja. A folyosókon, a társalgóban (néha pohár mellett) legalább annyi minden történik, mint a tanácskozás hosszú asztalánál.

A Nyílt Fórum egyértelműen a fiatal magyar dráma ápolására jött létre. Ez a jelző természetesen sok fejlődést okoz a szervezőknek és a résztvevőknek is. A fiatal mint minősítés „a vádlottak padjára” került az ún. fiatal irodalomról (az 1965, 1970 táján föltűnt írónemzedékekről) folytatott korabeli vitákban. Való igaz, a szónak önmagában - művészeti vonatkozásban - csekély a jelentése, szerény a tartalma, kiváltképp akkor, ha elfogadjuk azt a (főleg Szilágyi Ákos dolgozataiban hangsúlyozott) nézetet, hogy a történelem nem nemzedékekben, vagyis nem „öregekben” és „fiatalokban” gondolkodik, a kort és célkitűzéseit a *pályakezdő* drámaírók szemzőgéből kívánja megközelíteni, szemügyre venni. 1985 körül tiszta volt a képlet: Békés Pállal, Nagy Andrással és másokkal a „tűzvonalban” ígéretes színműíró generáció indult. Ez a társaság örömmel vette, szorgalmazta művei megtárgyalását.

Novák Eszter rendező és Magyar Fruzsina dramaturg
(1994.)

Mára - ne feledjük: 1995-ben már a tizenegyedik tanácskozásig jutottunk! - ők lettek az első „nyíltfórumos” nemzedék. Szinte valamennyien még manapság is innen *vannak* a negyvenen. Több mint féltucat bemutatóval a hátuk mögött ők már kevésbé aspirálhatnak a Fórum „főszerepeire” (noha Nagy András egyik új darabja legutóbb is kis híján terítékre került).

Az első öt-hét esztendőben aranszabály volt, hogy a tanácskozásra kiszemelt négy-öt-hat mű valamelyikét a következő évadban a zalaegerszegi színház műsora tűzi. Ez az eltökélés emelte a disputa komolyságát és méltóságát, a szerzőket meg erősebben érdekeltté tette a konzultációban (mert hisz' nem mindenki kedveli, ha egy dramaturg és egy kritikus is a nyilvánosság előtt szedi ízekre dialógusait). A (fiatal) drámaírók minisztériumi ösztöndíj-rendszere, egy-egy társulathoz való kötődése, valamint a (kamara- és stúdió-) színházak figyelmének élénkítése ugyan levette Egerszeg válláról a „kötelező” bemutató terhét, ezt a jó szokást azonban „örzshelyünkön” is érdemes lenne őrizni. A XI. Nyílt Fórum azt a köztes megoldást választotta, hogy az 1994-ben megbeszélte, majd az 1995-96-os szezonnyitó premierjeként, Merő Béla által, Nagyváradon színre vitt Anna-bál című előadást vendégül látták a Hevesi Sándor Színházban. Másnap lehetőség nyílt arra, hogy az egy évvel korábbi szakmai vita, illetve a bemutató mintegy egymásra vetüljön, a most már érettebb vélekedések fogalmazódjanak a színpadi megvalósulás tükrében.

A pályakezdő szerzők köre nagyjából 1985 s 1990 között bővült, bővülgetett, ám mégis inkább csak egy szűkebb gárdát ölelt föl. A közelmúltban az előkészítő bizottság azon vette észre magát, hogy vagy középkorú fiatalokkal számol, vagy teljesen ismeretlen - többé-kevésbé fiatal szerzők műveivel.

Ezeket a dilemmákat - melyek a magyar drámairodalom és színházművészet általános dilemmái is - ezúttal nem részletezve csupán annyit rögzítünk: kik voltak - darabjaikkal, és általában személyesen is - a Nyílt Fórum '95 meghívottjai.

Szembeszökő a „benső fölény”: a színházi, szakmai indíttatás. Nem annyira írók igyekeztek most a színház felé, hanem színházi emberek adták fejüket (jobbára nem először) drámaírásra. Kiss Csaba *Animus és Anima* című, Csáth Géza nyomdokain haladó, bevallottan jungiánus drámája győri bemutatóra vár, s ott is a már rendezői (meghökkenítő) sikerekkel büszkélkedő Kiss fogja színre vinni. Némi vita után ennek a készülő munkának egy részletét hozta el Egerszegre is. (Eddig íratlan szabály volt, hogy a Hevesi Sándor Színház művészei vállalják azokat a rendezőpróbákat - ötöt-hat - amelyek révén a fölkért rendezők vezetésével, igen rövid idő alatt jutnak egy-egy mű vagy műrészlet műhelybemutatójáig: a puding próbájáig. Kiss Csaba egy hetek óta próbált saját produkció saját, győri színészeit vetette be. Szép eredménnyel, elvileg mégis vitatható módon.) Gyöngyössi Katalin, Danyi Judit és Gyabronka József közreműködésével idegremegető, finoman intellektuális, a naturalizmustól sem idegenkedő játékot láttunk: a tudathasadás, a személyiség-kezdés drámáját. (Az írásunk címében említett Japara-golyócskák, ezek az illatos pipereszerék is ebben a szövegben gurulnak a hősnő tenyerébe, a drogista udvarló fontoskodó megjegyzése kíséretében: „... de Zsápárának kell ejteni...”)

Gyakorló színházi ember, Kolozsvár dramaturgja és irodalmi titkára a költő Visky András is, akinek *Vércseh* című hangjátékából kerekedett az 1968-as csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatos egyfelvonásos, erősen a vércse - vércseh szójátékra, valamint érzékeny jellemzésre építve. Kövesdy István személyében Erdélyből érkezett rendező vezette „premierig” a mű egyes részleteit. Míg Kiss Csaba a (relatív) teljesítményt, készséget áhította, Kövesdy épp a megméretésre, a próbára, a vitathatóságra tette a hangsúlyt. Kiss Csabáéknak köszönhetjük az egységesebb élményt, Kövesdynek - és egerszegi színészeinek - a termékenyebb munkát.

Egressy Zoltán már kötetet is publikált színházi újságíró - de ennek kevés szerepe lehetett *Reviczky* című kor- és személyiségidéző darabjának megírásában. (E mű keletkezésénél is a rádió bábáskodott). Pertics Róbert viszont „a televízió gyermeke”, legalábbis annyiban, hogy a *Familia*-sorozat egyik forgatókönyvírója. Kell-e mondani, hogy ez a munka sem nagyon befolyásolhatta az *O, Tannenbaum* című szociodráma papírra vetésében?

Nemes hagyománya a Fórumnak a Vilmos-díj kiadása. Nevét Shakespeare Williamról nyerte, és egy üveg Vilmos-körtepálinkában testesül meg. A tanácskozás résztvevőinek titkos szavazása Thúróczy Katalin *Csütörtökünnep* című - ugyanakkor szociodráma, egyben látomásos lélektani színműnek nevezhető - darabját jutalmazta ezzel az elismeréssel. Az előkészítő bizottság határozott szándéka volt,

Simon Andrea és Novák Mária színésznők, Garaczi László: *FEKETÉRE!* című darab próbáján. (1994.)

Kövesdy István rendező, Visky András: *VÉRCSEH* című darab próbáján, Kiss J. Csaba stúdiós, Tóth Loon színművész társaságában. (1995.)

Danyi Judit és Gyabronka József színművészek, Kiss Csaba: *ANIMUS ÉS ANIMA* című darab próbáján. (1995.)

hogy a tizenegyedik Fórum külön figyelmet szenteljen a drámaíróknak. A román Alina Mungiu *Evangélisták* című drámáját is részben ezért, részben a már szerencsés tradícióvá lett kitekintés jegyében vitattuk meg. (Giles Croft barátunk az angliai új drámáról hozott hírt; szavait az Európa Kiadó friss angol drámakötete is hitelesítette.) Mungiu műve az 1992-es év legjobb román darabja címet nyerte el (ott ezt a rangot más testület, szervezet adományozza, mint nálunk, ahol például létezik a kritikusok idevágó díja, a Szép Ernő-jutalomdíj, stb.). Ez a „legjobbság” elég ok volt arra, hogy a drámát a szerző hazájában máig se mutassák be. Egyelőre másutt sem, noha amerikai színházak érdeklődnek iránta. Az az igazság, hogy a *drámaírónőség* szociológiai és egyéb velejárói még magát Thúróczy Katalint is ironikus szavakra ingerelték. Giles Croft csak mosolygott: Nagy-Britanniában föl sem merülhet, mondta, hogy a szerző neme szerint döntsenek a bemutatóról. Sőt, az író hölgyek jelenleg kedvező pozíciókat élveznek arrafelé, a színházvezető hölgyek jóvoltából.

A Tisztelt Olvasó, aki valószínűleg nem volt részese a rendezvénynek, nem ülte végig a délelőtti, pár órás vitákat, nem látogatta délután a műhelypróbákat, nem ismerkedett az angol drámakötettel, nem nézte meg a Hevesi Sándor Színház aznap esti előadását, és nem vezett bele a beszélgetős, kézzázós, ötlegbuzogtató éjszakába, most már joggal kérdezheti: mégis, milyenek voltak a kiválasztott és megtárgyalt színművek?

Nem könnyű erre felelni. A referensek eléggé fukarkodtak a dicsérettel. Kivétel Mesterházi Márton, aki a *Reviczky* Landos rádiós sorsát fanyarul ecsetelve végülis egy jelentékeny új magyar drámát köszöntött - amiben viszont az együttlévők, hallgatásuk tanúsága szerint, nemigen osztottak (és ez Egressyt nem nagyon zavarta. Ő volt a Fórum legkamazsosabban jákedvű szerzője). Kiss Csaba darabját Reményi József Tamás ihletett dolgozatban, Matúz János esszéisztikus közelítésben taglalta. Elismerésük mögött ott lappangott a tartózkodás - épp azért, mert Kiss darabját Kiss fogja kidolgozni, s most erre várunk. Pertics Róbert szerényen maga bírálta magát; ő tényleg tanulni jött. Tehetséges költői realitást ismertünk meg benne, aki egyelőre nem merete azt írni, amit írni akart, amit épp neki írni rendeltetett (egyébként nem hétköznapi eset, hogy egy sportoló - triatlonista - súlyos országúti baleset következtében határozza el egyszercsak, hogy drámákat fog írni). Thúróczy Katalint könnyű megghatotta a Vilmos-díj. Régi színházi emberként, kiváló rendezők nélkülözhetetlen munkatársaként ismeri annyira a színházakat, hogy erősen kívánja, ám illúziók nélkül várja ennek a (már nem első) darabjának a bemutatását. Visky András relatíve legjobbnak mondható műve kapta relatíve a legtöbb bírálatot, merthogy első változatához képest kevésbé teljesült ki. A zárónapon azonban annyira belemelegedtek Duró Győzővel a koncipiálásba, hogy abból lesz még egy újabb *Vércseh*!

A XI. Nyílt Fórum átlagos, érdekes anyagot kínált. Témáinak és vitáinak eklektikussága a magyar (fiatal) dráma "vegyes állapotát" is kifejezte.

Hogyan tovább?

Minden esztendőben az *egyáltalán* tovább miatt fő a fejük. Lesz-e jövőre is elegendő támogatója a Fórumnak? Bizkodunk - legfőképp az egervári kastély erőt adó légkörében és jó házigazdánkban, a Hevesi Sándor Színházban. A kulturális élet irányító intézményeinek egyike-másika - a legilletékesebbek - is támogatták eddig a munkát, remélhetőleg futja erejükből és erszényükből a további anyagi és szellemi szolidaritásra.

Amivel magunknak kell szembenéznünk, az nem is elsősorban a darabválasztás. Bár sem a szerzők körét, sem a konkrét műveket kijelölni nem könnyű, ez előbb-utóbb (egész évi szorgalmas olvasással) mindig sikerül. A műhelypróbák, műhelybemutatók kérdésén azonban újra át kell gondolnunk, mint ezt a befejező nap parázs vitája is igazolta. Célszerű visszatérni ahhoz a gyakorlathoz, amely nem „kész” művet, részletet akar tárolni, hanem a fragmentum (egyben az alkotás) vázát tárja föl, röntgenképét vetíti ki. A színészi alkotóerő, társalkotás is így nyilvánulhat meg jobban. Ezzel a nézettel a többség egyetért, nem mindenki. Sem Kiss Csaba sem Kövesdy István nem távozott lelki sebek nélkül a záró vitáról... Elhangzott olyan (nem komolytalan!) javaslat is, hogy a darabrészleteket *dramaturgok és kritikusok* elevenítsék meg, akiknek így módjuk nyílna arra a közvetlen bebeszélésre, amely eleinte (1985 körül) az alkalmi alkotófolyamat lényegének tetszett. Akkoriban még ugyanis a próbák teljességgel nyitottak voltak, és a belátogató érdeklődők észrevételeket tehettek a rendezői és színészi próbálkozásokkal kapcsolatban. Író rendezte át a saját művét, bíráló bíralt bírálót...

A krónikás nem vállalkozhat olyan kérdések eldöntésére, amelyek egy sokfős testületre, s magára az egész Fórumra tartoznak. Ebben a híradásban „Fórum-szeretetét” - és a dolog értelmét - szeretne volna tolmácsolni. Tudatni, hogy ez a Fórum, az új magyar dráma vitafóruma nem akármilyen fórum. Jelzője van: *nyílt*.

Soltészky Tibor, Lőkös Ildikó, Faragó Zsuzsa, Dusza István, Radnóti Zsuzsa, Visky András, Dobák Livia, Bögöly József, Tarján Tamás és Reményi József Tamás az 1995-ös Nyílt Fórumon.

FELLEGI BALÁZS

BESZÉLGETÉS FARKAS FERENCCEL

FARKAS FERENC (1905 - Nagykanizsa) zeneszerző. Már nyolcéves korában akadémista. Weiner Leonál és Respighinél tanult. Bécsben és Koppenhágában élt. Filmzenét, operát, operettet, dalokat írt. Liszt-díjat, Kosuth-díjat, Erkel Ferenc-díjat kap. Műveit a berlini, frankfurti, hamburgi, berni bemutatókon is siker kísérte.

Farkas Ferenc napjaink egyik legismertebb zeneszerzője. Ma 90 éves.

*

F. B.: - Bámulatosan gazdag életműve a 20. század végén, megfáradt és elkopott értékeken át egy olyan alkotó elme példa értékű művészi tevékenységét őrzi, amelynek sokoldalúsága a reneszánsz kort idézi. Ön a művészi formanyelvet olyan körültekintően alkalmazza az adott irodalmi művekhez, hogy önkéntelenül az a kérdés fogalmazódik meg a hallgatóban: vajon hogyan látja Ön a költészet és zene kapcsolatát?

F. F.: - A magyar irodalom, a költészet iránti olthatatlan szeretetem egyszerűen magyarázható: a versek a lélek legmélyéből feltörő emberi hangok, amelyek szinte maguktól zenei hangokká állnak össze. A komponista csak ezeknek a belső sugallatoknak a végső lejegyzője. Székesfehérvárott Weöres Sándorral, közel egyéves szoros barátság eredményeképpen, számos friss Weöres-verset - így a Rózsamadrigált is - olyan hamarjában zenésítettem meg, hogy a tinta még jóformán meg sem száradt a kéziratban. Ugyanilyen aktív volt a kapcsolatomban a magyar líra egyéb alkotóival: Dsida Jenővel, Szabó Lőrincsel - akinek Shakespeare-fordításaihoz színpadi zenét is szereztem -, a népi írók közül Erdélyi Józseffel, Sinka Istvánnal. Napjaink költészetéből Csoóri Sándor áll hozzám a legközelebb, akinek szintén zenésítettem meg versét.

F. B.: - Az 1920-as, 30-as évek addig soha nem látott kulturális pezsgésében kik voltak azok, akik a legnagyobb szellemi hatást gyakorolták Önre?

F. F.: - Valóban, az első világháborút követő évtizedek avantgardja a mai napig meghatározólag hatottunk szellemi életére. Ifjú éveimet olyan termékeny korszakban éltem, amelynek zenei áramlatait Debussy, Sztravinszkij, Honegger, Hindemith fémjelezték. Budapesten, a Városi Színház ifjú korrepetitoraként abban a páratlan szerencsében volt részem, hogy heteken át együtt dolgozhattam a Gyagilev irányítása alatt álló legendás Orosz Balett társulatával. Nekem a 20. századi neoromantikus zene olasz nagyságával, Ottorino Respighivel alakult ki szorosabb kapcsolatomban, akinél már végzett zeneszerzőként további tanulmányokat folytathattam Rómában, egyfajta szabad művészképző formában. Római éveim alatt ismét közel kerültem a képzőművészethez, amely gyerekkorom óta nagy hatást gyakorolt rám (sokáig játszadoztam a gondolattal, hogy festőművész leszek). Ebben nagy szerepe volt a velem egyidőtájtban Rómában tartózkodó képzőművész-kolóniának, amelynek tagjai között nem kisebb neveket találhattunk, mint Aba Novák Vilmost, Molnár C. Pált, Medveczky Jenőt, Pátzai Pált és Wilt Tibort. Budapestre hazatérve olyan szellemi közegbe kerültem, ahol a legnagyobb írók tartottak előadásokat a világirodalom nagyjairól, mesteri módon avatva be a közönséget a legmagasabb igényű irodalomba. A legemlékezetesebb előadók számomra Szabó Dezső és Kosztolányi Dezső voltak. Kosztolányi például Goethe A vándor éji dala című verséről, annak műfordításbeli nehézségeiről tartott előadást. Személyesen ismertem még Füst Milánt, akit Párizsi utcai lakásában többször meglátogattam.

FARKAS FERENC néhány színpadi műve:

A bűvös szekrény (1942, opera)
 Furfangos diákok (1949, táncjáték)
 Csínom Palkó (1950, daljáték)
 Vidróczki (1964, népopera)

F. B.: - Munkásságának jelentős részét foglalják el színpadi művei.

F. F.: - Műveim színrevitelében óriási szerepe volt Vaszy Vikornak. A szegedi színház egykori főzeneigazgatójának, aki karmesteri képességei mellett páratlan szervezőmunkát fejtett ki az operatársulat megteremtésének, állandó fejlesztésének ügyében. Kettőnk barátságát nagyon jól jellemzi az a példa, hogy akadt olyan filmzene, amelyet olyannyira közös munkával szereztünk, hogy utólag bájosan tudtuk megállapítani, melyik részt ki komponálta. Négy művem, amellyel a zenés színházi repertoárhoz hozzájárultam: balettzeném - a „Furfangos diákok”, vígoperám - a „Bűvös szekrény”, operám - az „Egy úr Velencéből”, valamint a „Csínom Palkó” című daljátékom. Az elmúlt évtizedekben műveim sorra megszólaltak, csak egyet sajnálok: az opera iránti hajlandóságom nem szárnyalhatott szabadon, mert a mindenkori dramaturgiai tanács politikai műfajként értékelte az operaszövegkönyveket, így nem választhattam tetszés szerinti témát. Maradt a vígopera műfaja: zeneileg gyönyörködtet, s mondanivalójának könnyed volta semmilyen politikai aktualitással nem bír. Egyébként Respighi hatásának köszönhetem, hogy a régi korok magyar zenéjével kezdem foglalkozni. Saját kutatásaim és Szabolcsi Bence útmutatása alapján kezdtem el a régi magyar táncdalok korszerű átdolgozását, újraharmonizálva azokat a mai hallgatóság számára, így készült el a „Régi magyar táncok”, a „Partira”.

F. B.: - Filmzeneszerzői tevékenysége már a második világháború előtti külföldi filmgyártásban híressé tette Farkas Ferenc nevét. Hogyan folytatódott ez a hagyomány a hazai filmek zenéjének komponálásakor?

F. F.: - Rövidfilmekkel együtt mintegy 80 film kísérőzenéjét szereztem. A világháború alatti években készült el a „Rákóczi nótája” című film, Tolnay Klári főszereplésével; kísérőzenéül régi magyar zenei aláfestést kellett a táncjelenetekhez komponálnom. Homoki Nagy István egyedülálló természetfilmjeihez viszont már kétórás kísérőzenét kellett írni. Szócs István „Emberek a havason” című filmtörté-

neti jelentőségű alkotásának zenéjét is én írtam.

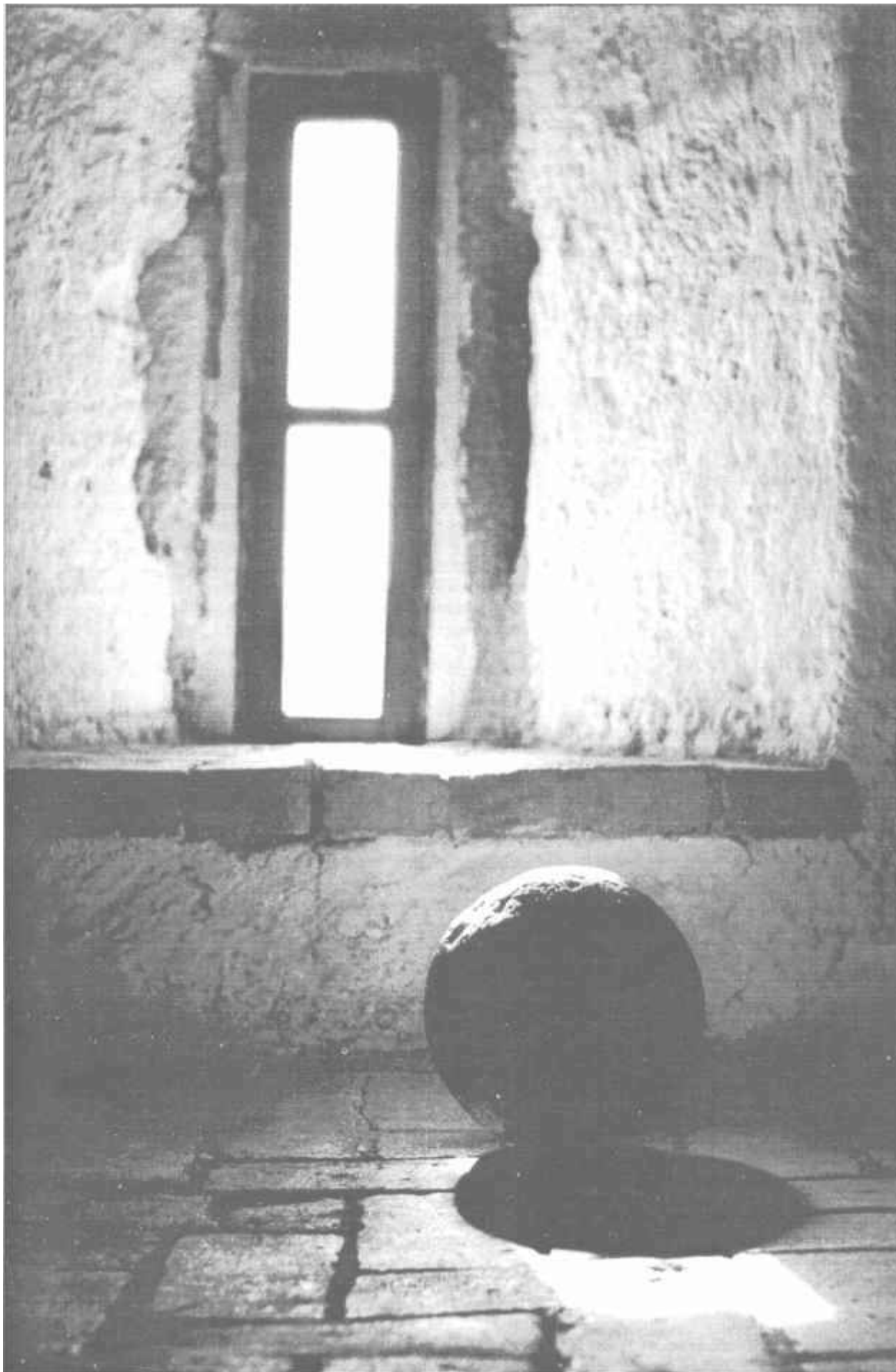
F. B.: - 90. születésnapja alkalmából a magyar zeneszerzők legjobbjai köszöntötték Önt a „Muzsika” hasábjain egy-egy üdvözlőszóval, illetve erre az alkalomra komponált művekkel. Milyen érzéssel tekint egykori tanítványaira, akik ma a legkülönbözőbb kortárs zenei irányzatok nemzetközileg elismert képviselőivé váltak?

F. F.: - Sohasem igyekeztem befolyásolni tanítványaim személyiségét. Minden zeneszerző-növendéket a saját egyénisége- és tehetsége-adta határon belül kell bírálni, hiszen, amint Szőnyi Istvántól tudom, „a tanár abból él, hogy hibákat fedez fel”. Rendelkezem azzal a szimattal, amely a valódi tehetség felismeréséhez szükséges. Napjainkban azonban egykori tanítványaim legjobbjai, így Szokolay Sándor, Durkó Zsolt, Vidovszky László, Petrovics Emil, Kurtág György és Ligeti György ugyanúgy átélik a megosztottságot, mint az egész magyar társadalom. Magyarországon a zenészek elidegenedtek egymástól: hiányzik a két világháború közötti kávéházak meghitt légköre, ahol művészek, színikritikusok, zenészek találkoztak. Inkább szabadunk egymástól, semmint közelednénk egymás felé.

F. B.: - Az Ön munkássága francia, svájci és olasz területeken nagy ismerettségnek, népszerűségnek örvend. Tudna ehhez újabb adalékkal szolgálni?

F. F.: - Az elmúlt idők egyik legnagyobb sikerét a jubileumi szerzői este men élhettem át Milánóban, ahol a közönség percekig tartó vastappsal jutalmazta műveimet. Ezen felül további vokális zenekari műveimet mutatták be a közelmúltban Hollandiában és Svájcban. Az utóbbi helyszínen fiam, András vezényelte a darabokat. Róla azt érdemes tudni, hogy Bécsben tanult a hírneves Swarowskynál, jelenleg Svájcban él, és a genfi Conservatoire professzora. Magyarországon is több koncertet rendeztek születésnapom tiszteletére, többek között Nagykanizsán, Debrecenben, Székesfehérvárott és Kecskeméten.

F. B.: - Köszönöm a beszélgetést, és további jó egészséget kívánunk Önnek.

Csendélet

ZÁGON LÁSZLÓ FOTÓJA

VÁNDOR LÁSZLÓ

BOLDOG BUZÁD

(Gondolatok középkorkutatásunkról, kulturális emlékeinkről az egyetlen és méltatlanul elfeledett középkori zalai szent kapcsán.)

Túrje: a volt premontrei prépostsági templom ©

A középkorkutatás sorsa Zala megyében meglehetősen mostohán alakult, annak ellenére, hogy az egyik leggazdagabb forrásanyaggal rendelkező terület a mai Magyarországon, és a térség országos politikai szerepe sem volt elhanyagolható ezekben az évszázadokban. Pedig a kezdet nagyon biztató volt, már a múlt század második felében felvetődött egy megyetörténet megírásának gondolata, sőt tettek is sor kerültek. Először Rómer Flórist, a magyar régészet atyját kérték fel a nagy munkára, a mű azonban nem készült el. A század végén egy második nekibuzdulással a forrásfeltárás felé fordultak, és a század végén mérőföldkő jelleggel meg is jelent a kétkötetes válogatás a zalai oklevelekből.

A munka az első világháború után új lendületet vett, és a megvalósulás útjára lépett. A középkori megyetörténet megírása azonban Holub József nagyszabású közigazgatástörténetének 1929-es megjelenésével torzó maradt. A községtörténetet kéziratosan, a családtörténetet pedig a cédlázás állapotában őrizték.

A zalai történetírás hosszú hallgatása a 70-es évekkel szakadt meg. A megye déli felének története szempontjából alapvető elmozdulás történt Nagykanizsa monográfiája I. 1994. évi megjelenésével. Sajnos Keszthely hasonló törekvése megfeneklett, Zalaegerszeg pedig, ahol a legtöbb kutató munkálkodik, meg sem próbálkozott történetének megírásával. A megye többi részéről néhány résztanulmány mellett előrelépés elsősorban a régészet-építészettörténet (Guzsik Tamás, Valter Ilona, Vándor László) területén történt. A családtörténeti kutatásban újabban Bilkei Irén néhány középkor végét megcélzó tanulmánya jelentett áttörést. A kulturális, művelődéstörténeti emlékeknek az addigi irodalomra alapozott kritikai jellegű összefoglalását Németh József végezte el a 70-es évek második felében. Azóta ez a téma mintegy a tetszhalál állapotában leledzik, pedig hatalmas kiaknázatlan lehetőséggel bír.

Magam az utóbbi években végzett történeti kutatásaim során, mintegy melléktermékként bukkantam újtól és újból azokra a fejtett kultúrtörténeti kincsekre, amelyek feltárásra, közkinccsé tételre várnak. Ezek közül csak egy, de egyház, politika- és kultúrtörté-

netileg is kiemelkedően fontos annak a nagy formátumú személyiségnek az élete, aki adozatom témáját adta, és egy rövid, a Zalai Hírlapban már napvilágot látott változat után megérdemli a bővebb kifejtést.

!••

Az Árpád-kori Magyarország világi előkelőinek sorában jelentős szerepet játszottak a zalai nemzetségek, közülük is elsősorban a Hahót-Buzád és a Túrje nemzetség tagjai. A két nemzetség csillaga a XIII. században emelkedett a legmagasabbra, ezen belül is IV. Béla kedvelte leginkább udvarában a zalaiakat. Talán nem véletlen, hogy 1263-ban a király Komáron (Zalakomár) magának udvarházat épített, és a településnek adott jogok alapján nagy bizonyossággal feltételezhetjük, hogy kiváltságlevelében a térség egyetlen királyi városalapítási kísérlete rejtőzik.

A nagynevű zalai nemzetségek kultúrtörténeti szerepe az adott korban ma még kevésbé ismert, feldolgozásukra most történnek az első próbálkozások. E vonatkozásban talán csak a Túrjéről volt némi fogalmunk, akárcsak nagyrészt épségben megmaradt 13. századi premontrei rendi monostortemploma a térség egyik legkiemelkedőbb építészeti alkotása (1. sz. képünk). Déli falain viszont csak nemrégiben bukkant elő az évszázados vakolatrétegek alól az ország egyik leggyönyörűbb - a szent királyi templomi falfestészetben megjelenő kultuszának kialakulását új alapokra és mindenképpen az eddig gondoltaknál korábbra helyező - legendaciklusa. A Túrjék közül a kolostort alapító Dénes a nádorságig (1245-46, 1248), unokaöccse Fülöp az esztergomi érseki székiig emelkedett (1262-1272).

Sokkal kevesebb megmaradt emlék szól a másik, már említett, mind birtoknagyságában, mind pedig jelentős személyiségeinek számaival is kiemelkedőbb Hahót-Buzádokról.

Pedig ez a család nagy építető volt, három - azóta sajnos elpusztult - nagy jelentőségű kolostort, a benedekrendi hahóti, a premontrei (alsó)rajkit, a ferencendi (mura)szemeyeit építtetett a 13. században, egyet pedig, a falkosi (ma Hahót-Alsófakos) ferencesrendit a 14. században. (Egyes kutatók e család alapításának vélik

Arnold ispán (dombormű, Hahót r.k. templom XIII. sz.) 2

a (mura)keresztúri benedekrendi kolostort is.) A család építette az ismertebbek közül Csáktornya, Sztridó (ma Horvátország), Alsólendva (ma Szlovénia), Purbach (ma Ausztria), valamint Pölöske, Buzádsziget (Hahót határában) várait, ezek mellett még mintegy 10-12 kisebb elpusztult erősség nyomait ismerjük birtokaikról. A kolostorok egykori művészetének a nyomát ma már csak néhány, múzeumban őrzött kőfaragvány, és a hahóti templomban megmaradt, a maga nemében az országban is egyedülálló donátorszobor őrzi. (2. számú képünk.) A templom északi falába barokk keretbe épített egész alakos dombormű (eredetileg sírelmek?) Arnold ispánt, a kolostort 1232 előtt alapító nemzetségtagot ábrázolja, kezében a kolostor kis makettjével. A várak közül Alsólendva és Csáktornya falai rejtjenek töredékeket az első építkezésekből.

A Hahót-Buzád nemzetség tagjai mint falusi templomot építető kegyurak sem voltak szerencsések. Több tucat épület, amelyet ők építettek enyészett el, s ami maradt, az nagyon kevés: a zalaszabari, a csesztregi, a guttorföldi, Sopron mellett a hidegségi, Szlovéniában a gyönyörű Aquila János freskókkal és család ökörfejes címerével díszes torniszei.

Ezek a szilánkok sejtetik, mekkora lehetett az a hatalmas kulturális kincs, amit ez a nemzetség felhalmozott. A Hahót-Buzádok, akik ebben az időszakban főméltóságok sorát adták, a 13. századi magyar szellemiségnek is az élmezőnyét alkották. Ezt bizonyítja az is, hogy nemcsak a kolostoraikat gyarapították könyvekkel és műkincsekkel, hanem lovagregényeket is olvastak, amit a családban felbukkanó nevek (Lankréd, Trisztán) tanúsítanak. Közel évszázados tündöklés után hanyatlásuk a 14. századra tehető, utolsó nagy águk, az Alsólendvai Bánfiak a reneszánsz kultúrát még magasra emelték ugyan, de kihalásukkal (1644) nemzetség a feledés sorsára jutott. Egyetlen águk élte meg a közelmúltat, amely a dicső nevet megegyeszer magasra emelte. A török elleni harcokban vitézkedő Csányi família adta 1848-49 vértanúhalált halt kormánybiztosát Csányi Lászlót, akivel nemcsak a szabadság, hanem a nagyhírű zalai nemzetség is a sírba szállt.

*

Az elmondottakból is látszik, és a későbbi századok története is igazolja, hogy még a középkori története bővelkedik jelentős személyiségekben, de mindössze egyetlenegyre akadunk, akit a katolikus egyház szentjei közé iktatott. Ez a méltatlanul elfelejtett és a zalai nagyokat felvonultató lexikonból is kimaradt nagyformátumú személyiség a Hahót-Buzád nemzetség tagja volt (3. számú képünk).

A vértanúhalált halt (II.) Buzád életéről az új Katolikus Lexikon sem mond többet, mint amit Hevenes Gábor (1656-1717) je-

zsuita történetíró a magyar szentekről írt munkájában összegyűjtött:

"Boldog Bánfi Buzád
* 13 század eleje
1243. dec. 8.

Buzád az egész Magyarországon leg-hatalmasabb Bánfi családból származott. Már felnőtt volt, amikor a múlandó gazdagságot és hírnevet megvetve, fiaira hagyta rangját, és 1233 körül nagy buzgósággal a domonkos rendben kezdett szerzetesi életet. Mivel a világi tudományokban már korábban jártasságot szerzett, hamarosan Isten igéjének fáradhatatlan hirdetője lett. Mikor a tatárok Magyarországra törtek, s különös kegyetlenséggel pusztították Isten szolgáit, a prior megparancsolta szerzeteseinek, hogy meneküljenek, de Buzád nem törődve az életveszéllyel, kérte, hogy maradjon és vigasztalassa a keresztény népet. Oly állhatatosan kérte, hogy végül engedélyt kapott a maradásra. Miután társai már biztonságban voltak, Buzád elindult, hogy meghaljon Krisztusért, s ugyanerre buzdította a népet is. Mikor a tatárok csapata már a közelben volt, a maroknyi nyáját üdvös intelligenciával a Krisztusért elviselt dicsőséges halálra lelkesítette. Ő maga a templomban mintha feszületen lenne, kitárt karokkal imádkozott az oltár előtt. Így ajánlotta fel magát egészen eléggő áldozatul, s így ölték meg a barbárok 1243 december 8-án. A barbárok elvonulása után visszatérő testvérek lefejezve és lándzsákkal átszúrva találták, és nagyon bánkódtak miatta. Mikor az egyik testvér már három napig étlen-szomján siratta Buzádot, elragadtatásba esett, s hallotta amint az annyira siratott vértanú mondja neki: „Nemde szenvednie kellett Krisztusnak, és így bemennie dicsőségébe? A jelen idő szenvedései nem arányosak az eljövendő dicsőséggel. Erre a testvér többet már nem siratta, hanem örvendezett.”

Hevenes írása óta már lényegesen többet tudunk erről a jeles személyiségről, sőt a barokk történetíró bizonyos tévedéseit is helyreigazíthatjuk.

Buzád a 13. századi Magyarország hatalmasai közé tartozó Hahót-Buzád nemzetség egyik legjelentősebb tagja volt, őse a német származású Hahót/Hohold, aki annak a seregnek volt az egyik vezetője, amely III. Istvánt 1163-ban visszasegítette trónjára. A király hálája jeléül hatalmas bitokokat adott neki, melyek között a legnagyobb a Zala alsó folyásától a Dráva folyóig húzódot.

Magáról a betelepült Hahótról és fiairól, Hahótról és Buzádról alig tudunk valamit, de leszármazottaikról már lényegesen többet. Hahót utódai központjukat Lendva-Lentti körül, Buzádé pedig Pölöske, Zalaszabar és a Muraköz térségében alakították ki. Hahót leszármazói viselik később (a 14. század második felétől) a Bánfi/Bánffy) nevet, tehát tévedett Hevenes, amikor Buzádot a Bánfi előnévvel illette.

Buzád bán ábrázolása a Képes Krónikában @

A 12. század végén, a 13. század első harmadában élt II. Buzád, akiről írásunk szól. 1222-1224 között ő volt Pozsony megye főispánja. Ekkor tört ki a nyílt ellenségeskedés II. András király és fia, Béla herceg között, amelyek során Béla rokonához, VI. Lipót osztrák herceghez menekült. Buzád a viszályban a herceg táborába állt, és vele tartott. Hogy szerepe ezen eseményekben milyen nagy jelentőségű volt, mutatja az a tény, hogy érdekében maga III. Honorius pápa intézett levelet a királyhoz, melyben kérte Buzád tettének enyhe elbírálását. Hazatérése és a királlyal való kibékülése után 1225-ben Vas megye főispánja lett, majd pár év múlva már országos főméltóság, horvát-szlavón bán. 1226-29-ben viseli ezt a tiszteletet, emellett Sopron megye főispánja is.

Családi viszonyairól mindössze annyit tudunk, hogy nő volt, felesége nevét nem ismerjük. A házasságból 5 fiúgyermek származik, akik közül egy a papi pályára lépett.

Forrásainkból nem tudhatjuk meg, mi készítette a magas rangú férfiút arra, hogy ott hagyva a világi hívságokat, koldulórendi szerzetesként folytassa életét. Bizonyosra vehetjük, hogy erre felesége halála után került sor, hiszen róla már nem esik szó, amikor javai sorsát elrendezi. 1232-ben juthatott erre a fontos döntésre, mert 1233. február 14-én Buzád "vult bán" a domonkosrendiek legújabb tagjaként a pesti kolostor lakója. Ekkor úgy rendelkezik, hogy helybenhagyva örökölt birtokainak korábban már megejtett felosztását, Szabar nevű birtokát (ahol a rezidenciája volt) legidősebb, szintén Buzád nevű fiának adja.

A domonkos szerzetbe való belépése valószínűleg nem volt véletlen választás. A rendet Magyarországon 1221-ben szervezi meg. Magyarországi Pál Szent Domonkos megbízásából. Az új rend szinte pillanatok alatt a magyar egyház legaktívabb része lesz. 1221-23 között már élen járnak a Kápatokon túl élő kunok térítésében. Hatalmas sikereik nyomán 1227-ben önálló püspökség alakul Kunországban, melynek első püspöke Teodorik magyarországi domonkos tartományfőnök. 1233-ban a domonkosok kapnak megbízást a boszniai eretnokség felszámolására is. 1235-ben majd 1237-ben Julianus domonkos szerzetes és társai elindulnak Magna Hungaria felkutatására.

Buzád a pesti kolostor szerzeteseként élte életét. Élete folyásáról nem maradt írásos emlék - pedig bizonyos, hogy ez az aktív rend nagymértékben tudta használni a volt bán tapasztalatát és tekintélyét -, egészen 1241. április közepéig, amikor a tatárok elfoglalják Pestet, és az egyházi forrásokban megmaradt hagyomány szerinti módon megölték. Hevenesi halálozási dátuma alapjaiban téves, hiszen 1243-ra a tatárok már régen kitarodtak az országból, Pest feldúlása pedig áprilisban volt.

Szent lett, történeti személyiség volt. A XIII. század első felében Magyarország egyik vezető politikusa, később annak a szerzetesrendnek tagjai, amely ebben az időszakban nemcsak egyházi, hanem világi politikát is formált. IV. Béla bizalmasai, tanácsadói, a keleti politika diplomatái, a király figyelő szemei vol-

tak. Vajon az egykori bánnak mi volt mind a szerepe? Mennyi köze volt az Őstáza keresésére indulókhöz? Mert ő ott volt az indulásnál. Amikor 8 év elteltével újra hallunk róla, a tatárjárás sokezernyi áldozatának egyike, akit vértanúhalála kiemel a névtelen tömegből, Méltán megérdemli, hogy neve ismert legyen.

Legalább annyira, mint ahogy halála után 130 évvel becsülték. Ugyanis az ő alakja jelent meg Kálti Márk Képes krónikája azon részének illusztrációjaként, amely a nemzetiség eredetéről szól, és ahol a krónikás az ősről és a család legkiemelkedőbb tagjáról azt mondja: „Hadólh-nak hívták azt, aki először jött, fia ugyancsak Hadólh és Arnold; tőlük ered Buzád bán.”

Ma is vannak Zalában olyan emlékek, amelyek kapcsolatba hozhatók a vértanú személyével. Stílusjegyei alapján bizonyosan Boldog Buzád volt annak az első zalaszabari templomnak az építetője, amely ma a mellé épített későbbi templom mellett sekrestyeként szolgál. Buzád rezidenciáját, - az általa építtetett erődmény maradványait, sáncokat és árkokat-Zalaszabar határában sikerült megtalálni és feltárni. E kutatás alapján tudjuk, hogy a nagyúr boronafalu faktoronyban lakott, melyből csak a sülyedést megakadályozó, a talpgerendák alá rakott kövek maradtak meg.

A család által építtetett jelentősebb egyházi épületek közül, melyek kapcsolatban voltak személyével, csak párat emelünk ki. Buzád fiai jelen voltak 1234-ben, amikor a királlyal meg erősítették a nemzeti monostorukká emelt háthi benedekrendi kolostor újralapítását. A Buzád nevű fiától származó, a magát később Szabarinak nevező család az építetője az alsórajki premontrei kolostornak.

Mindezeket az egyházi és világi emlékeket nemcsak a tények ismeretért célszerű megemlítenem, hanem azért is, hogy jelezzem, hogy Boldog Buzádnak a szülőföldjén ma is vannak egyházi helyei. Ezek lennének elsősorban hivatottak felelősségét, emlékének ápolására.

Buzád fiai IV. Béla uralkodása alatt hatalmas karriert futottak be. Csak nevű fia a csáktornyai vár építetője, tárnokmester, horvát bán, zalai főispán, Trisztán a királyi hírnökök főnöke, János (István) pedig spliti (spalatói) érsek lett. A legidősebb fiát, III. Buzádot nem vonzotta a világi karrier, három fiából kettőt papnak adott. A legidősebb, Tamás a kalocsai érsekségig, Sol pedig a dömösi prépostságig emelkedett az egyházi pályán, legkisebb fia, Atyusz pedig Somogy és Veszprém főispánja volt a 13. század utolsó évtizedeiben.

Boldog Buzád személye és kapcsolatainak kibontása példaértékű is lehet. Egy villanás egy korszak hatalmas kulturális örökségéből, amely feltáratlansága folytán még számtalan kincset és meglepetést rejtget. A teljesség igénye nélkül az előlírásban említett Türrék, az Atyuszok, Gut-Keiedek, Tátikák, Csabiak, Kanicsaiak, Gersei-Pethők, ákosházi Sárkányok, csébi Pogányok családtörténete ott rejti magában Délnyugat-Magyarország kultúrtörténetét. Csak le kell nyúlni a forrásokig, és azokat közkinccsé kell tenni. E dolgozat erre tett kísérletet.

Az alsólendvai vár 1947-ben elbontott főkapuja (amatőr foto). ④

PAP GÁBOR

"AZ ÉG MENNYEZETI ..."

Gondolatok

a magyar festett kazettás templomi mennyezetekről.

"A festett templomi kazetták együttese: a magyar képzőművészet, melyben a tartalom és a forma egysége lenyűgöző monumentalitással párosul."

Kustár Zsuzsa, 1984.

Cikkünk részlet a kiállítások katalógusából. (A szerk.)

Ha van olyan fejezete a magyar művészet történetének, amely az egyetemes emberi művelődés szemszögéből vizsgálva minden kétséget kizáróan egyedülálló jelentőségű, akkor a festett kazettás mennyezetek emlékcsoportja bizvást ilyennek mondható. Ehhez képest aránylag kevés érdemleges tudnivaló szívárgott be belőle mindezidáig a hazai köztudatba. Minthogy az ún. „nagy” művészet és a népművészet határterületén születtek a legszebb ilyenemű emlékek, mindkét illetékes szakterület művelői, a művészettörténészek éppúgy, mint a néprajzosok, egyforma előzékenységgel tolták, ill. tolják át egymás asztalára a velük kapcsolatos kérdéshalmazt. Így eshetett meg, hogy bár az elmúlt három évtizedben három könyv is megjelent magyar nyelven a jelzett tárgykörben (egy az Akadémiai Kiadó, egy a Corvina, egy a bukaresti Kriterion gondozásában), még a ránk maradt példányok számbavétele sem tekinthető befejezettnek, a műegyüttesek képi programjának rekonstruálása, ill. kapcsolatba hozása a kazettás mennyezetű templomokat fenntartó egyházak (általában, de nem kizárólag a református egyház) liturgiájával pedig még el sem kezdődött. Ennek a hovatovább kínossá váló hiányosságnak a pótlására vállalkozott kiállításunk. (Debrecenben, Füzesgyarmaton, Nagykanizsán.)

Amint az előzőkből kiderülhetett, nem a fennmaradt emlékműanyag korpusz-szerű, teljességre törekvő bemutatásáról volt szó. Célunk az eddig megismert anyag főbb csomópontjainak kijelölése, a műfaj társadalmi-történeti környezetének az eddiginél árnyaltabb bemutatása, elsősorban pedig a kazettás mennyezetek képi programjának rekonstruálása volt néhány teljes épségben, eredeti helyén bennmaradt kazettaelem részletes elemzése kapcsán. A mennyezet a tárgyalt időszakban a XVI. század első felétől a XIX. század közepéig - még a szó szoros értelmében is a mennyet varázsolta a hívők gyülekezete fölé, rajta a Nap, a Hold, olykor a földünkről szabad szemmel is látható ún. „HétBolygó”, máskor a fontosabb csillagképek többé-kevésbé elvont, jelzészerű ábráival. A templomtérbe bevetülő fény óráról órára, napról napra folyamatosan „olvasta” végig a képek üzenetét, s a benn

tartózkodók, ha ezt a „felülről jövő” útmutatást követték szemükkel-érett műekkel, sokmindent megtudhattak ég és föld titkaiból, amit mi ma jóval körülményesebben, mindenesetre sokkal mesterkéltőbb formában tudunk csak közölni embertársainkkal.

„**A**sztrológia!” - szisszenhet fel mindezek hallatán-olvasván az előítéletekkel túltáplált hívő vagy nem hívő jelenkori műélvező. Mandánk sem kell: alaptalan a méltatlankodása, de sajnos foglalkoznunk kell vele, mert ez a balítélet igen mélyen gyökerezik a több irányból is módszeresen félretájékoztatót nagyközönség tudatában. További gondok támadnak azután, ha a mennyezetkazetták ábraanyagának „hivatalos” megítélését tesszük mérlegre, legyen akár a létrehozó-működető egyház, akár az obligón kívül álló világi tudományosság a „hivatalos” vélemény megfogalmazója. Az ítéletek ezen a ponton összeeszenegnek: a kazetták motívumvilága merőben díszítő jellegű - nem is lehet más! Érdeemes felfigyelni rá, hogy a „nem is lehet” megszorítás a kijelentésben mindkét részről különös nyomatékkal ejtődik. Az egyház egy feltételezett - de általa meg nem engedett! - többjelentés bebizonyulása esetére a templomból való kitiltást, illetve a már meglévő mű drasztikus hatálytalanítását (lemeszelés, lemázolás) helyezné kilátásba. A jelenkori műszettörténet, illetve néprajztudomány viszont ilyen többjelentésre vonatkozó feltételezés lábrakapása esetén, ha az múltban készült műalkotásra hivatkozik, „déli bábosságot” emleget, ha napjainkban születő új műre, akkor „nosztalgizást”, mindkét esetben szigorúan elítélő hangszólyal.

A teremtett világ működési rendjének megidézésével mindenkor a Rendteremtőre utaltak a művészek, ha valamely egyház szolgálatában fejtették ki tevékenységüket. A Zodiákus tehát csupán keret, amelyben - Madáchcsal szólván - „a nagy mű” rejtett szépségei évről évre kibomlanak, nem pedig önmagáért való játékszer, vagy éppen vásári planétások „népbutító” eszköze. Ami a világi „főhatóságot” illeti, de lé a képi üzenet másik - ám az előbbitől nem függetleníthető - szádmát hangsúlyoznánk. Azt tudniillik, hogy az egyházi év keretében előadott mondandó a „szekularizált” éven belül sem veszíti el érvényességét. A Kos havának robbanó mozgásképlete az előbbiben mint Felmadás-ünnep, az utóbbiban mint tavaszkezdet megidézésére alkalmas. És nem kell reformátusnak, de még vallásosnak sem lennie annak, aki „fogja” akarja üzenetüket. Embernek kell lennie, aki rá tud hangolódni a természet nagyszerű mozdulásaira, amelyek kérelhetetlen rend szerint, mégsem unalmas vagy éppen terhes önkényességgel sorjáznak évről évre bennünk és körülöttünk, s alakítják kívülről-belülről az egyén és a társadalom életét, ma éppúgy, mint századokkal ezelőtt, az egyházművészetek fénykorában.

A festett kazettás templomi mennyezetek képnnyelve főbb varásaiban azonos a népművészetével. Nemcsak a motívumvilág, de a faragás logikája is közös bennük. Ami az egyik területen szokatlan vagy rejtélyes, annak a magyarázata rendszerint a másikban található meg. A „kétféjű sas” például itt is, ott is a tavaszi újjászületés képele. A többi ismerős téma (Bűnbeesés, Pelikán, Bárka, stb.) ugyancsak sajátos átfogalmazásban jelenik meg a kazettákon, akár csak a népművészeti emlékeken - önálló hagyományértelmezést sejtetve.

KAPILLER IMRE

A ZALAI KISNEMES ÉS A „BETŰ”

a XVIII. században

„mert ugyanis nézzük, hogyan neveltetnek nálunk az ifjak közön-ségessen? Legalább tíz, vagy tizenegy esztendő koráig a faluból ki nem megy, hanem addig a falusi iskolába jár. Addig az ideig megtanul olvasni. Ha iskolába nincsen, otthon egyebet nem lát, hanem minden héten hétszer az apját részegen látja. Tizenkét vagy tizenhárom esztendő korában valamely kollégiumba béliplántálják, ahonnét huszonnégy vagy huszonöt esztendő korában szabadul ki”. A kollégiumból kikerülve „a mi deákunk azon igyekezik, hogy cifra köntöse és paripája legyen - egynéhány könyveit és filozófiáját valamely almáriumba eltevé, s így a mi filozófusunk egy-két esztendő múlva olyan tudatlan léssen, valamint gondviselője, és ha a tisztartójának nem kellene írni, talán az írást és az olvasást is elfelejtené.” - írja Mikes Kelemen rodostói száműzetésében, visszaemlékezve a századelő magyarországi viszonyaira.

Nemcsak Mikes, de tanultabb kortársai is hasonló módon ítélték meg a századelő magyarországi állapotait. Nemcsak a kortársak, de a későbbi történetírás is a XVIII. századi kis- és középnemest hasonló módon írja le.

Nézzük, mennyiben igazolható ez az állítás a zalai kortársakra.

Olvasni tudó nemesek

A 18. század zalai nemesérvizsgálati jegyzőkönyveiben mindössze 59 olyan tanú szerepel, akinek vallomásából egyér-

telműen kiderül, hogy tudott-e olvasni, avagy nem. Háromnegyedik, számszerint 44 tanúskodó nemes (74,6%) képtelen volt megbirkózni a betűkkel, s csak 15-en tudtak közülük olvasni. A nemességvizsgálatból kitűnik, hogy az olvasásnak éppen úgy, mint az írásnak, nagy társadalmi tekintélye volt. Aki tudott olvasni, az büszke volt erre és hangsúlyozta ezt. Aki viszont nem tudott olvasni, szégyellte ezt és igyekezett eltitkolni. Azok a nemesek, akik viszont nyíltan bevallották, hogy bizony ők még olvasni sem tudnak, általában az öregek közül kerültek ki. 1718-ban a szentpéterúri nemes Salamon Mihály már nagyon öreg volt, saját bevallása szerint 110 évet ért meg (1). Érthető, ha e pátriárka korú, vagy legalábbis ennyire öregnek vélt nemes már nem szégyellte írástudatlanságát. A kérdéses nemest ismerte, - vallotta, - de „minthogy deáktalan

ezen tanú, leveleire, donációjára nem figyelmeztet”. A „diáktalan” kifejezés itt természetesen nem a latinban való járatlanságot jelzi, hanem egyértelműen a tanú analfabéta voltára utal.

Bocskoros nemesek
(Bikkessy-Heinbucher J. rajza nyomán, 1816)

Középnemesi lakás (1796)

Operaelőadás Eszterházában.

Aki viszont a nemesek közül írástudó volt, szívesen hangsúlyozta iskolázottságát. A mihályfai Vajdák nemessége felől egy szepezdi rokonuk azért tudott vallani, mert azt mind családjától, „mind más egyéb öreg emberektől sokszor hallotta, mind pedig maga a tanú is deákos ember lévén; az osztályleveléből és e szerint olvasta és tanulta”.

Töreky Péter zalai nemes is hangsúlyozta: „mint maga is olvasni tud, olvasta ezen Szitáknak ármálisáí”. Különösen szükség volt arra, hogy a tanú büszkén hangoztassa írástudását, ha a vallomást tevő nemes végülis nem olvasta a kérdéses oklevelet. Ugyanúgy, ahogy az írni tudó, de betegségük miatt keresztet rajzoló nemesek tiltakoztak az ellen, hogy analfabétának nézik őket,

ugyanúgy hangsúlyozták ezt az olvasnitudók esetében is: ilyenkor feltétlenül leszögezték, hogy nem azért nem olvasták a nemeslevelet, mintha analfabéták lennének.

„Hallott arról, hogy Lovencsák Bálint ármálist szerzett magának” - vallotta Várassi János lendvai nemes - „melyet ezen tanú is hallotta mások által olvastatni, noha maga is írástudó ember lévén, mivel kezében nem volt, maga nem olvasta”.

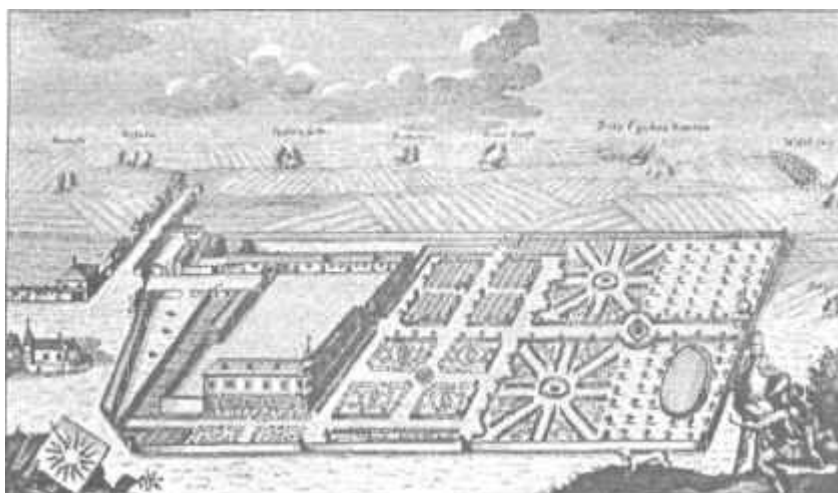
A nemességvizsgálatok a zalai nemesség legelső rétegének olvasnitudásáról meglehetősen irasztó képet rajzolnak: a zalai köznemesség több mint 70%-a még a betűk passzív ismeretéig sem jutott el. Igaz a vallomást tevők többsége, bediktált adataik alapján még a 17. század szülötte volt, a zalai kisiskolák hálózata pedig a török kiűzése és a kuruc háborúk után a katolikus egyház restaurációjával párhuzamosan a 18. század első felében épült ki, így ekkortól viszonylag gyorsan nőtt az olvasni tudó kisnemesek száma is. A növekedést kétségtelenül elősegítette az a tény, hogy a század második felében a megyében két gimnázium is elkezdte a működését, 1765-től Kanizsán, majd 1772-

től Keszthelyen. Az ezt megelőző időszakban gimnáziumi tanulmányokra vágyó diákoknak a szomszédos megyék iskoláit kellett látogatni, ami természetesen reheziségekkel járt. Ennek ellenére a pápai, veszprémi, győri, soproni és kőszegi gimnáziumok anyakönyveinek átvizsgálása után állíthatjuk, hogy a század első felében évente mintegy 150-200 zalai ifjú iratkozott be ezekbe az intézményekbe.

A bevezetőben idézett állításhoz képest a század végére jelentős változás következett be, az a bizonyos almárium is, ahová diákokunk néhány könyvét és filozofiáját zárta, időközben megnyílt és növekedett is. A század közepétől a hagyatéki leltárak egyre gyakrabban jegyzik fel az örökgyógyó javai közt annak könyveit is. 1762. január 19-én a közgyűlés elé terjesztették Bogyay Pál hagyatéki leltárát. A leltár az ingó és ingatlan vagyontárgyak közt felsorolja az elhunyt könyveit is. Ez a szerény gyűjtemény 77 művet tartalmazott 88 kötetben. Ezek elsősorban történelmi és jogi művek. Mellettük néhány teológiai munka is található. A könyvek - néhány kivétellel - latin nyelvűek.

1771-ben Csupor János örökösei 186 kötet könyvet örökötek. Domonkos Zsigmond letenyei javai közt 1778. április 28-án 28 könyvet vettek lajstromba. Közülük 9 magyar nyelvű. Forintos Ádám 61 kötetén osztozhattak örökösei.

Mindezt egybevetve megállapíthatjuk, hogy a század folyamán a zalai kis- és középnemesei réteg, ha nem is látványosan, de mindenesetre érzékelhetően elindult azon az úton, amelynek végén fiai a felvilágosodás, majd a reformkorban a társadalom politikai és kulturális életében vezető szerepet vállalhattak.

Győr a 18. század közepén

KEMÉNY MARIA

A KESZTHELYI HULLÁM SZÁLLÓ

**A keszthelyi Balatonfürdő
kiépülése**

A balatoni üdülőhelyek (egy-két kivétellel) általában a múlt század 90-es éveiben keletkeztek, oly módon, hogy részvénytársaságok vásárolták meg a korábbi feudális földbirtokokat, utat, vasutat, vendéglőt, szállodát építettek, parcelláztak, feltöltték a partot, s ez így módon lényegesen megnövekedett értékű telkeket esetleg a már ráépített villákkal együtt adták el.

Keszthely esetében a város veszi kezébe a parti fürdő építését. Ennek egyik oka, hogy a 80-as évek végén a filoxéra-pusztítás és a vasutvonalaknak a városra nézve kedvezőtlen kiépítése következtében Keszthely gazdaságilag bizonytalan helyzetbe került. A városi vezetés a balatoni fürdőhely fejlesztésében a gazdasági fellendülés egyik forrását látta.

A balatonparti területek a Festetics-birtokhoz tartoztak, a város jelképes összegekért vásárolta meg őket a gróftól. A munkákat részben a befolyó adóbevételekből, részben a helyi takarékpénztári egyesület hiteleiből finanszírozták. A fürdőtelep bevételei (a

Hullám és a Balaton Szállókból befolyó bérösszeg, és a Szigetfürdő belépődíjai) elegendőnek bizonyultak a hitelek törlesztésére.

Az olcsóság elsősorban a kispolgári rétegek számára jelentett vonzerőt. Keszthely azonban Füreddel nem tudta felvenni a versenyt. 1893-ban, amikor a Hullám szállót építeni kezdték Füreden 1605, Keszthelyen 397 az üdülővendégek száma.

A város 1891 január elsejével megvásárolja az 1860-as évek végéről származó faszerkezetű kis szigetfürdőt az azt működtető helyi részvénytársaságtól. Ezzel megteszi az első lépését annak a tudatos üdülőhely-fejlesztő programnak, melynek eredményeképpen 20 évvel később a város és a Balaton között fekvő területen már virágzó villanegyed áll.

A város 1891-ben hozzákezd a part feltöltéséhez, s már ekkor megfogalmazódik a szállodaépítés gondolata is. Párhuzamosan vetődik fel a móló, illetve a kikötő építésének szükségessége is, ez a feltéte-

le annak, hogy a város, illetve a fürdő bekapcsolódhasson a balatoni gőzhajózásba.

1893. őszén kezdik a Hullám Szálló építését, 1894-ben már működik, de

még ugyanebben az évben megkezdik mellette a Balaton szálló építését, hogy 1895-re még több vendéget fogadhassanak. 1895-ben már kész a móló, s a régi Szigetfürdő és a part között emelik az új Szigetfürdőt. Az eredeti elképzelés szerint a régit lebontották volna az új elkészülte után, de hamarosan kiderül, hogy a forgalom olyan nagy, hogy mindkettőre szükség van. Három év alatt szűkössé válik a Hullám Szálló is, részben a szobák számát kell növelni, részben pedig a fürdőnegyed központi épületeként többféle, bonyolultabb funkciót kell az épületnek ellátnia.

Az elhanyagolt, náddal benőtt, mocsaras Balatonpart parkosítását rögtön a feltöltés után megkezdik - fokozatosan visszaszorul a nádas, helyét a terebélyesedő fák sora veszi át. Parkot létesítenek a Balatonpart és a város közti területen is, ezen keresztül vezetik a fürdőnegyedet a várossal összekötő utat 1897-ben, ami a Hullám és a Balaton szállók között éri el a parti

korzót, s hamarosan megindul rajta a „tömegközlekedés” is: a társaskocsijarat. E park mentén kezdődik el 1901-ben az üdülőtelkek parcellázása, s a magánvilanegyed kiépülése, ezt azonban már nem a város, hanem egy részvénytársaság bonyolítja le.

A parton a századforduló után nagyobb építkezésre már nem kerül sor.

A jellegzetes, hangulatos vas szerkezetes zenepavilon csak az első világháború után helyezik el a Hullám és a Balaton Szállók között a korzón.

A vidám szórakozások közé tartozott a minden évben megrendezett „velencei éj” is, melynek legfőbb attrakciója a Sziget-fürdő kivilágítása volt. A Sziget-fürdőt az 1950-es évek elején készített Műemlék és városképi vizsgálat, mint a balatoni fürdők e jellemző típusának utolsó fennmaradt példáját megtartandónak javasolja. 1962-ben mégis lebontták és helyére a kor formavilágának megfelelő kis épületet emeltek.

A „svájci ház” típusa

A balatoni üdülőhelyeken gyakran találkozunk a fatornyos, fatornacos, lombfűrészkes ornamentikával díszített deszkaoromzatú, faragott oszlopokkal, könyökfákkal alátámasztott tetőmegoldású, viszonylag kötetlen alaprajzú svájci házzal. E típusba sorolható a Hullám Szálló épülete is.

A villa- és nyaralóépítészet e múlt század második felében elterjedő típusának eredetét a XVIII. századi preromantikus tájépítészet egzotikumot, és ugyanakkor természetközelséget kereső kerti lakjaiban kereshetjük. Az ezekben megfogalmazódó formai gondolatokat a romantikus angol kastély- és családiház építészet viszi tovább a XIX. sz. első felében, amelynek két jellegzetes csoportja alakul ki: az egyik a keleti, egzotikus kerti pavilonokból származik,

erre jellemző a bizarr és festői formaadás, a középkori és keleti elemek használata, míg a másik csoport a holland és svájci parasztházakat mintázó kertilakokból alakul ki. A XIX. sz. második felében a polgári nyaraló- és villaépületek legfontosabb motívumai a nagy hatású angol családiházépítészeti csoportja nyomán alakulnak ki.

A svájci ház a paraszti egyszerűségeen kívül az alpesi táj romantikus szépségének és vadságának, valamint a nemzeti függetlenségnek és szabadságnak is sűrített jelképévé vált. Először a nagyvárosok közelében levő hegyvidéki nyaralónegyedekben jelenik meg a természetközelség, a szabad időtöltés jellegzetes kereteként, majd az ekkor kiépülő üdülő- és fürdőtelepek arculatát is meghatározza, lassanként a szórakozás, felszabadult kikapcsolódás épületeinek stílusává válik Európa minden országában. A szabadban felállított ivócsarnokok, zenepavilonok, sporttelepi lelátók, várócsarnokok, sőt angolkertek könnyed, karcsú szerkezetei, és gyakran alkalmazott dús ornamentikája hangulatilag és stílusban is a körhöz kapcsolja ezeket az épületeket.

Kötetlen tömegformálás, változatos tetőformák (tornyok) és alaprajz jellemző a svájci házra. Nagy szerepet szán a természetes anyagnak, a fának, s ezt gyakran kombinálja burkolótéglaival az építész, valamint egyszerű eklektikus elemek (pl. sarokarmirozás) alkalmazásával. Jellegzetesek e házakon a külső falfelületre kifordított, széleiken mintázott ablak, és ajtókeretek. A fát többnyire nem a

falazat szerkezeti elemeként, hanem az épülethez kapcsoló nyitott terek anyagaként használják. A verandák, tornácok, tornyok a közvetlen kapcsolatot teremtik meg a természettel. A fa díszítése, faragása, a burjánzó ornamentika, a szerkezetek könnyűsége kifejezi, hogy ezek az épületek a szabadságot, a szórakozást, nyaralást, kellemes, könnyed időtöltést szolgálják.

A Hullám Szálló építéstörténete

1893 márciusában készíti el Schادل János, a keszthelyi gazdasági tanintézet tanára (építészetet és erdészetet adott elő) a „fürdői vendéglő” terveit. Áprilisban pályázatot írt ki az építkezés kivitelezésére, erre egyetlen vállalkozó jelentkezik, a városi vezetésben is szerepet játszó Hencz Antal építész, aki 15.000 Ft-ért vállalja a munkát. Május 12-én zajlik az alapkő letétele, szeptember végére tető alá kerül az épület. Október végén már pályázatot hirdet a város az új vendéglő bérletére, hogy a következő fürdőévad kezdetéig a vendéglős be is rendezhesse azt.

Az első vendéglő egyszerű hosszanti épület volt, első és hátsó holmokratán is középrizalittal. Ez az épület a mai Hullám Szálló fő épülete. Alagsorból és földszintből állt, a rizalit fölött padlásszobákkal. Az előtetővel fedett terasz megoldását már ekkor is alkalmazták. Az alagsorban helyezkedett el a konyha, 2 kamra, a tüzelőanyagraktár, egy bor- és egy zöldségpince, egy pincér, és egy ivószoba. A földszinten egy kisebb, és egy nagyobb terem, sőt és a vendéglős két szobás lakása, az emeleten a szállószoba és 2 család-szoba volt. Az épület bejáratát megdát nem ismerjük, a rizalit oromzatán már ekkor alkalmazták a faragott, áttört fatáblás díszítést.

Az új épület nem nyerte el a városi közönség tetszését, s túlságosan

drágának is találták. A városatyák nehezen és későn szavazták meg a költségek fedezéséhez szükséges kölcsön felvételét. Nagy vitát kavart a vendéglő nevének kiválasztása, s ebben a vitában sok gúnyos, ironikus hozzászólás hangzott el. A megnyitás 1894. május 6-án volt. A Keszthelyi Hírlap vezércikke ezt így üdvözlö: „...bizton remélhetjük, hogy sem az anyagi izgalmak, sem pedig a kritikai szenvedély hullámai nem fogják elsöpörni a „Hullámot”.⁽³¹⁾

Az első szezon végén a vendéglős már panaszkodik a városnak, hogy a terasz területe kicsi, nem tud helyet biztosítani a vendégeknek. További problémát okoz a jégverem kis mérete, és az ányékszékék öblítésének megoldatlansága. Annak ellenére, hogy 1895. nyarán már működik a szomszédos Balaton Szálló, a szobák száma sem elegendő, de még inkább szükségessé válik egy kávéház, egy nagyterem táncmulatságok számára, egy olvasóterem, s egy „cursalon”. A városi vezetésben vita bontakozik ki arról, hogy egy harmadik új szállodát építsenek, vagy a Hullámot bővítsék. Végül a Hullám bővítése mellett döntenek. A Keszthelyi Hírlap kommentátorai szerint: „Szomorúság fogta el a lelkünket annak idején, midőn néhány évvel ezelőtt kibontakozni láttuk a „Hullám” vendéglő körvonala; mert egy reávetett tekintetre tisztában voltunk azzal, hogy egy a jó ízlés, a kényelem, a célszerűség törvényei ellen vétő, fürdő-intézetünk jövő fejlődését inkább akadályozó, mint elősegítő s egy alapjában elhibázott épülettel van dolgunk.”

„Munkás kezek szedik szét a Hullám idomfalan testrészeit, hogy annál szebb, s a haladó kor, s az adott viszonyok követelményeinek minden tekintetben meg-

felelőbb épülettel váltsák fel a haladás-tól idegenkedő régi czopfos rendszer szűkkeblőségének, hogy ne mondjam: szűkmarkúságának a méltó alkotását.”

Az átalakítás terveit 1897-ben újra Schadl János készíti. Két 182 m² alapterületű szélső, és egy - a nagytermet magában foglaló - középső keresztoszánnyal bővítette az épületet, továbbá növelte eggyel a szintek számát. A két szélső keresztoszány főhomlokzati részét toronynak képezte ki, s a toronysisakokban nagyméretű víztárolókat helyezett el, melyek az épület (nehezen kiharcolt) vízvezetékrendszerét táplálták. Az épület fazsindelye fedést kapott. A megnyitás az 1898-as szezon elején történt.

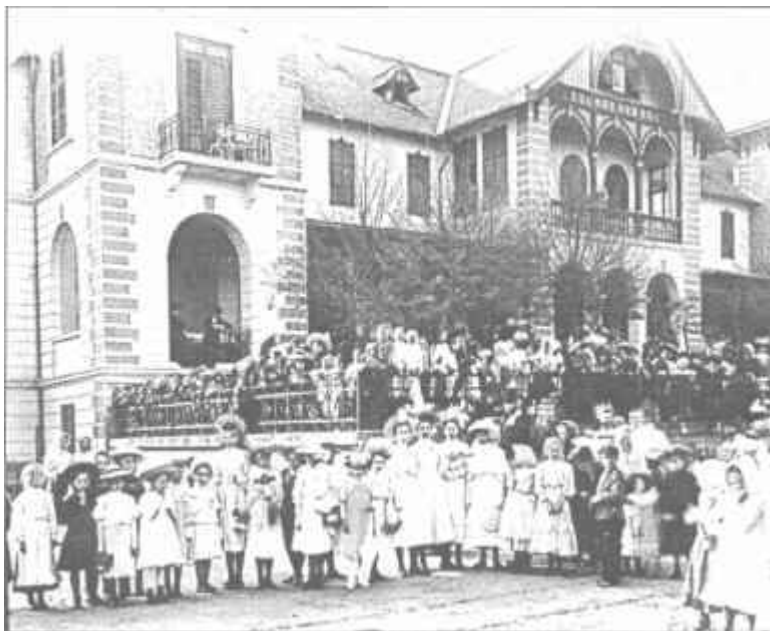
A Hullám Szálló épülete ellen azonban sokáig nem szűntek meg a támadások. Problémát okozott például, hogy a táncmulatságok idején „rezeg az egész épület” (1912-ig a belső válaszfalak deszkázottak voltak), s a szobák lakói nem tudnak pihenni. Ugyanezért tiltotta a vendéglős a sok muzikaszót is. A fürdő bővítésére készült különböző koncepciók (pl. az 1912-es pályázat is) új és új funkciókat keresnek az épületnek: legyen vigadó, vagy éppen ellenkezőleg csak pihenőszálló, minden hangoskodás nélkül. Azoknak a nagyszabású elképzeléseknek, melyeket a keszthelyiek fürdőjükben mind szerettek volna megvalósítani, egyetlen épület természetesen nem adhatott keretet.

1912. augusztusában tűz ütött ki a Hullámban, s a tető teljesen leégett. A Keszthelyi Hírlap cikkírója szerint nagy pusztulás oka a gyenge szerkezet, a gondatlan kivitelezés.

A helyreállítás költségeit nagyrészt fedezte a biztosító. Az épület palafedést kapott. Az oromdíszek közül csak a főhomlokzati rizslítét tartották meg, azt is leegyszerűsített formában. Ezzel az épület sokat veszített jellegzetességéből.

Az 1950-es években a Hullám Szálló Postás üdülőként szolgált, majd a Danubius Szálloda és Vendéglátóipari Vállalat kezelésébe került. Az 1970-es évek végén az épületet bezárták. Evekig üresen állt, mígnem 1982-ben a megyei újságból arról értesült Keszthely lakossága, hogy a Hullámot lebontják és parkolót alakítanak a helyén. A helyi lokálpatrióták harcot indítottak a patinás épület megmaradásáért. Mentek a levelek párt és állami vezetőknek, de foglalkozott az ügygel a sajtón kívül Ráday Mihály városvédő műsora is. (A keszthelyiek közül Kőhalmi Béla kompromisszumot nem tűrő harcosságát kell megemlíteni - A szerk.) A helyiek küzdelme eredménnyel járt. A Hullám ma is azt a célt szolgálja mint egykor: szálloda, étterem, söröző és cukrászda van az épületben.

A Hullám Szálló leírása

A kéttornyos, középrizalitos, a főhomlokzaton 1+3+3+1 tengelyes, alagsorból és két szintből álló épületet két oldalsó, és egy középtengelyben elhelyezett alacsonyabb keresztoszánnyal bővíti. A főhomlokzaton faoszlopos fedett tornác és alacsonyabb szintű nagy nyitott terasz kapcsolódik az épülethez, mely szabadterei vendéglőül szolgált.

Főhomlokzat

A középrizalit földszinti leg- hangsúlyosabb eleme a hármás fél- köríves lezárású pilléres bejárati ár- kádsor. A pillérek egyszerű váll kö- vekkel, az íves nyílások vakolt záró- kövekkel zárulnak. Az árkádsor szé- lességében a felső terasz félköríves bővítényt kapott, ennek két oldalán vezetnek a lépcsők a fedett terasz szintjére.

A rizalit emeleti szintjén megismétlő- dik a hármás félköríves nyílássor, mely itt a mély loggia faszerkezetes lezárá- sául szolgál. A loggiát esztergált mell- védkorlát zárja, a belsőből három fél- köríves ajtó vezet ki rá. A loggia olda- lai falazottak, kétkét zsalus ablakkal mindkét oldalon. A loggia hármás homlokzati nyílásának fapillérekkel alátámasztott ívezeteit csipkézett, át- tört lombfűrészdeszes fatáblák töltik ki, fölöttük deszkázott oromfal, két félkör- íves padlásablakkal. A tető az oromfal elé ugrik, nagy nyílású, félköríves oromzáró motívummal.

A tornyok földszinti nyílásai mindhá- rom irányban félkörívesek, vakolt zá- rókőmutívummal, délkeleti irányban vasrácsos, délnyugati, illetve észak- keleti irányban falazott mellvéd meg- oldással.

A tornyok emeleti falfelületeit fal- burkoló téglával von- ták be, az épület töb- bi falfelületei vakoltak. A tornyok emeleti nyí- lásai egyszerű aedicu- lás keretezést kaptak. A főhomlokzaton kon- zolos, vasrácsos erké- lyekre kétszárnyú zsa- lus ajtók vezetnek, a délnyugati és észak- keleti ablakok, illetve a középrizalit felé né- ző vaknyílások kö- ténnyel kapcsolódnak az övpárkányhoz. A toronysisakok élsze- dett gúla formájúak,

minden irányban kis padlásablakkal.

A középrizalit árkádsorának ol- dalai teljesen nyitottak, átjárást bizto- sítanak az előtetőkkel fedett faszerke- zetű tornácok között, melyek a to- ronyépület homlokfaláig nyúlnak ki, s így a középrizalit mindkét oldalán az előtető kissé előugrik. A földszin- ten a toronyaljnak nagy félköríves nyí- lásokkal nyíltak a tornác felé, így az épület teljes szélességében fedett te- rasz alakult ki. A tornác fából készült elemei a rekonstrukcióhoz rendelkezésre állnak. Ugyancsak rendelkezésre áll az alsó terasz vaskorlátjá- nak mintázata is. A fedett tornácra a hármás árkádsor középtengelyében, és az alsó teraszról felvezető lép- csőkkel szemben egy-egy ajtó nyílik a belső térből.

Az oldalhomlokzatok

Az északkeleti és a délnyugati oldalhomlokzatok kis eltéréssel meg- egyeznek, 1+3+2 tengelyesek, a ri- zalit a főépület tengelyében emelke- dik ki.

A tornyok emeleti falfelületétől eltekintve a vakolt felületek az épüle- ten vonalazottak, az alagsori vona- lazás magassága eltér a felső két szinttől, nagyobb méretű. A szinte-

ket egyszerű övpárkányok választják el egymástól. Az éleket mindenütt durvított felületű sarokarmirozás emeli ki, mely az alagsornál és a földszinten váltakozó, az emeleten egyenletes szélességű. A váltakozás a sarokarmirozás szélességében egyedül a főhomlokzati árkádsor földszintjén marad el.

Az épület minden zsalus da- ka ívezetes szélű, falfelületre kfordí- tott keretet kapott. Az oldalhomlokza- tok rizalitjának oromzatait ma egy- szerű előreugró tető zárja le, az 1912-es tűzvész előtt azonban itt is faragott szerkezetű, áttört támlás oromzati dísz volt.

A rizalit alagsori középső da- laka eredetileg is hiányzott. Ma a délnyugati oldalhomlokzat főhomlok- zattól számított harmadik, az észak- keleti homlokzat ablaka helyén utá- gos ajtónyílás látható.

A hátsó homlokzat és a középső szárnyépület

A tornyok mögötti hátranyúló szárnyak hátsó homlokzatai vona- zottak, a hátsó homlokzat összes töb- bi részén a vakolat sima. A sarokar- mirozás és az övpárkányok itt is min- denütt jelen vannak. Az északkeleti keresztszárny hátsó homlokzatának al- gatori ajtaja eredeti, itt volt a konyha al- gatori részének bejá- ra. E szárny földszin- jének körablaka utá- lagos kialakítású. A keresztszárnyak há- só homlokzatának el- ső emeletén kétkét zsalus ablak helyez- kedik el. Az oromza- tokra itt sem került vissza az eredeti, svájci házakra je- lemző lombfűrész- dísz.

A keresztzárnyak udvari homlokzatainak mindhárom szintjén két-két egyszerű keretelű ablaknyílás van.

A főépület folyosóinak megvilágítására a hátsó homlokzaton a két felső szinten két-két szegmensíves, apró üvegosztású, nagyméretű ablak szolgál, melyek közül a jelenlegi állapotban a középső keresztzárny felé

esők mellvéd magasságban kezdődnek, míg a külsők az övpárkányra ülnek rá. Az alagsor szegmensíves nyílásába a délnyugati oldalon utólagosan ajtót vágtak.

A középtengelyben elhelyezkedő alacsonyabb hátó épületszárny a nagytermet rejti magában, mely a későbbiekben színházi előadások tartására is szolgált. Az alagsorban három félköríves nyílás látható mindkét oldalon, felettük erősítésre szolgáló hevederek látszanak a falazásban. Az északkeleti oldalon az egyik nyílásba szintén utólagos ajtót helyeztek. A nagytermet mindkét oldalon három-három nagyméretű, a zsalus ablakokkal megegyező kfordított keretű ablak világítja meg. A nagyterem szárnyépületét alacsonyabb tetejű, keskenyebb bővítmény zárja le északnyugaton, melynek ajtaját a földszint magasságában színesbejáróként használták.

Belső

A főhomlokzat rizalitja mögött húzódtak az épület nagy belső terei a főhomlokzat hossztengejére merőlegesen. A középső keresztzárny nagytermet nagy nyílásokkal össze lehetett nyitni a főépületben elhelyezkedő nagyobb teremmel, s így egy összefüggő reprezentatívabb teregyüttesbe léphettünk be a bejárati árkádsor alól. A belső térnek ez volt a központi együttese, az emeleten szintén ebben a középtengelyben

volt egy nagyméretű terem, melyhez a homlokzati loggia elegánsan csatlakozott. E fő tengelytől jobbra és balra helyezkedtek el a földszinten az étterem kiszolgálóhelyiségei, az emeleten a vendégszobák, és a hátsó fronton a megközelítésüket szolgáló folyosók. A két oldalsó keresztzárnyban vendégszobák, udvari frontjukon cselédszobák voltak. A válaszfalak először deszkából készültek, csak a későbbiekben alakították rabitzfallá őket.

A lépcsőház mai helyét az 1897-es átalakításkor nyerte el. Az északkeleti keresztzárny földszintjén elhelyezett konyhával ellentétes oldalra került, hogy a konyhaszag ne juthasson fel az emeletre.

Az épület belső helyiségeinek funkciójáról csak az 1897-es átalakítás műszaki leírásából kapunk tájékoztatást. A nagyterem alagsorában fűthető ivószobát rendeztek be. Ezt azért kell kiemelünk, mert az épület többi részét többnyire csak nyári használatra szánták. Az alagsorban volt a mosogatókonyha, raktárhelyiségek, éléskamra. Az északkeleti keresztzárny hátsó részének földszintjén elhelyezkedő konyhából közvetlen lejárát volt az alagsorba. A konyhához a földszinten közös előtérrel kapcsolódott a söntés, és ebben a keresztzárnyban volt a cukrászszoba is. Valószínűleg a fedett veranda mögött volt a vendéglős kétszobás lakása. Az ellentétes, délnyugati keresztzárnyban nyert elhelyezést a zeneszoba, a kávéház, és egy 62

m² területű olvasószoba, valamint a gardrobe.

Az emeleten 21 vendégszobát alakítottak ki, ezek közül csak 5-nek nem volt kilátása a Balatonra, de ezeket olyan szobákhoz kapcsolták, amelyek a Balatonra nyíltak. További 5-5 rövid tartózkodásra szánt

vendégszoba volt a két keresztzárny alagsorában.

Az épület belső kiképzéséről, berendezéséről leírások és fényképek híján sajnos alig tudunk valamit. Feltételezésünk szerint a belső díszítés szerény, egyszerű volt.

Jegyzetek:

- 1.) E rész vázlatos összefoglalása Bartoly Eszter: Az ún. "Svájci" nyaralók a budai zöldövezetben c. kéziratának,
- 2.) Az építéstörténet legfőbb forrásául a Keszthelyi Hírlap 1893 és 1913 közötti tudósításait és cikkeit használtam fel.
- 3.) A Zala Megyei Levéltár (Zalaegerszeg) őrizi Keszthely város századfordulón keletkezett levéltári anyagát. V-1734 jelzetszám alatt. A 712-es Balaton 1881-1900 című csomóban található a Hullám Szálló építésével kapcsolatos iratok. Sajnos a tervek nincsenek ehhez a csomóhoz kapcsolva, feltehetőleg a még feldolgozatlan levéltári anyagban vannak. E csomó 128-129. oldalán az átalakítási tervek szóbeli leírásához mellékelve egy kézívázat található, mely az eredeti állapotot is feltünteti.
- 4.) Keszthelyi Hírlap, 1894. április 22. Ullmann Venczel: A Keszthelyi balatoni fürdő.
- 5.) Zala Megyei Levéltár, V-1734. 712. cs. pp. 63-64.
- 6.) Tar Ferenc: a keszthelyi "Hullám"; Honismeret, XIII. évf. 1985/6. pp. 50-51.

ERNST LAJOS FÉNYKÉPE (1920]

BENEDEK KATALIN

AZ ERNST - GYŰJTEMÉNYRŐL

Dr. Virág Péter tárlatán

Mecénás és műgyűjtő. Kik ők valójában? Művész-művészetpártolók, műbarátok, a művészetek szerelmesei? Hiszen az elmúlt évtizedben csak elhivatott vállalkozhatott arra, hogy kollekciónak egységében megőrizhesse. Sem ösztönzést, sem támogatást nem kapott ehhez. Maradt a művészszeretet, az erős egyéni akarat, a cél, hogy megtarthassa sok évtized - olykor lemondást sem nélkülöző - áldozatos munkáját.

Dr. Virág Péter jó érzéssel és ízléssel válogatta és gyarapította kollekciónak, mely elsősorban a két világháború közötti és utáni, valamint kortárs hazai alkotók munkáit foglalja magába. A maga nemében egyedülálló az Ernst Lajos-féle egykori arckép-arc- és karikatúragyűjtemény. Nem titok, hogy dr. Virág Péter újsághirdetés útján jutott e múzeális értékű együttes birtokába.

Kevesen vannak, akiknek annyit köszönhet a magyar képzőművészeti kultúra, mint Ernst Lajosnak. Műgyűjtő és jelentős művészeti író volt a századelőn. Egész életében a magyar történelem, kultúra és művészet emlékeit kutatta. Egy kamaszkorában tett itáliai útjáról a „művészet rabjaként” tért vissza. Módja és alkalma lett volna a nemzetközi vagy idegen művészet és műipar maradandó értékű alkotásait összeválogatni. A múlt század végén ez még nem tartozott a nehezen elérhető dolgok közé. Az elébe kerülő régi tárgyakkal szemben csak egy kérdésre keresett választ: kapcsolatban állnak-e Magyarország múltjával. Anyaga mindenféle „hungaricum”-ot felölelt, elsősorban azonban képzőművészeti alkotásokban volt gazdag. Különös módon, ön maga számára csak magyar vonatkozású tárgyakat vásárolt. Gyűjteménye, az Ernst Múzeum magánkézben volt, de a közönség előtt is nyitva tartották. Előszertettel állított ki külföldi, elsősorban francia mestereket.

Kiss Bálint portréja

Barabás Miklós portréja

Elhangzott Zalaegerszegen a "Mecénás és műgyűjtő találkozása" című kiállítás megnyitóján. (A szerk.)

A hazai alkotásokkal egyidőben mutatta be a barbizoniakat, Manet-t, Renoirt, Degast, majd Cézanne-t, Gauguint, Rodint. Óriási része volt Budapest képzőművészeti kultúrájának fejlesztésében. Nem egy jelentős magángyűjteményünk neki köszönheti létezését. Rábeszélése mesterműveknek szerzett gazdát. Agitációjának köszönhetjük, hogy a nagy francia mesterek több jelentős alkotása akkor itt maradt. E műveket még aránylag olcsó áron lehetett megvásárolni. Meggyőző érvekkel bizonyította, hogy megvételük a legjobb pénzbefektetés. Jellemzi őt, hogy a francia alkotások szépségét és értékét ismerte, mégsem vásárolt egyetlen egyet sem közülük.

Széleskörű tájékozottsága, biztos ízlése az 1912-ben létesített múzeumban 316 kiállítást hívott életre. A Lázár Béla avatott közreműködésével rendezett kiállítások és aukciók a kor művészeti életében meghatározó szerepet játszottak. Forrásértékűnek kell tekintenünk emlékkiállításai egész sorát, így Csontváryét, Rippl-Rónaiét és Derkovitsét. Az Ernst Múzeum olyan kiállítási fórum volt, „ahol a kor lelkéből sarajadozott magyar festészet talál otthonra”.

Aba Novák Vilmos

Ernst Lajos a gyűjtésnek nem tudósa, sokkal inkább műsze, rajongója volt. Szemléletével, a tárgyak elhelyezésével igyekezett követni a korok hangulatát. Nemcsak letűnt idők, nagyjainkat mutatta be, hanem egyúttal azt is, hogyan élnek tovább a nemzet kegyeletében és fantáziájában. Az Ernst-féle történeti gyűjtemény, kiállított tárgyai nyomán a korszak összefüggő képét kívánta a néző elé tárni. Kincsmentése, magyar rajongása napjainkig követendő példa. Az eredeti, korabeli tárgyakat kiegészítették történeti festészetünk legjelesebbjeinek alkotásai, akik művészi képzeletükkel összefüggő képpé, olykor ideálképpé varázsolták a ködszerű múltat. Székely Bertalan, Than Mór, Lotz Károly, Madarász Viktor, Orlay Petrich Soma, de Vágó Pál, Benczúr Gyula, Feszty Árpád munkái mellett például Tintoretto is azok között szerepel, akit históriánk megihletett. Közművelődési értéke máig is utolérhetetlen. Szerepe nagyon sokban hasonlított a Nyugat folyóirathoz. Elősegítette a megújulást, szerette a fiataloságot és tisztelte a múlt igaz értékeit. Ennél többet ma sem tűzhetünk ki célul. Nem hódolt be azoknak, akik elmúlt idők nagyságából tőkét szerettek volna maguknak kovácsolni; nem tömjénezett epigonokat. A kvalitást kereste és méltányolta. Több mint 6400 olyan műtárgyat hagyott hátra, amelyre kultúránk biztonságga építhetett.

Rippl-Rónai József

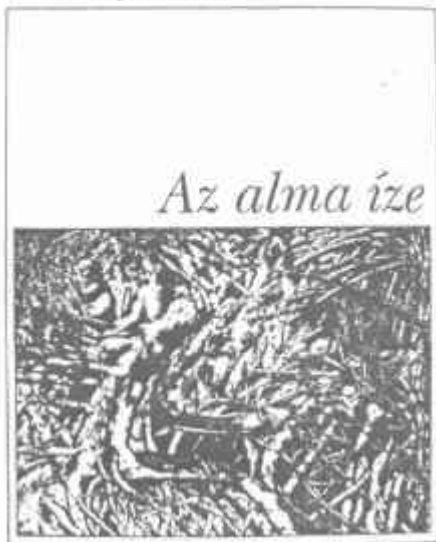

SZAKONY ATTILA FOTÓJA

HÉTKÖZNAPI CSODÁK

VILLÁNYI LÁSZLÓ: AZ ALMA ÍZE

Villányi László

Villányi László negyedik verskötetében **Az alma** ízében az érdektelenség és ezáltal szinte észrevétlenné kopott hétköznapi valóság újrafelfedezésére vállalkozik. Az axiomák mélyén rejlő titok izgatja. A hétköznapi helyzetekben, találkozásokban, apró-cseprő történetekben a létezés kimeríthetetlen gazdagsága. Első pillantásra csupa illékonynak tetsző dolog. Ugyanakkor ez az élményanyag mégsem testtelen, mert az élet érzékletesen eleven szemléletéből bomlik ki. Valahogy úgy, ahogyan ez Vasko Popa játékosan komoly világteremtésében, vagy a változás mögött az állandóság-
ra, a lét arhetipikus helyzeteire csodálkozó Follain verseiben, vagy a rejtélyes cseh költő: Vladimír Holan katartikus erejű költészetében történik, akit Villányi is megidézik egyik ars-poeticának is felfogható versének, a **Költészetnek** mottójában, mintegy ezzel is jelezve szellemi vonzalmainak irányát, költői alkatának természetét.

A mottó, mely így hangzik: „Költészet az is, hogy létezel”, nem egyszerűen a férfi-nő közötti viszony rejtvényéről szól, hanem mindeközben a költészet szakrális lényegéről. Annak fölfedezéséről, hogy csoda a lét. Közhelynek tűnő megállapítás ez, melyet az elemző elme hiába ért. Valójában csak átélni lehet. Átéelve rádöbben arra, hogy mindenben s mindenki-
ben a nagy egész nyilvánul meg. Mindennek érzékeléséhez Villányi László korábbi, 1990-ben megjelent könyvének címét idézve „alázat”-ra van szükség. Nos, ennek a látszólag korszerűtlen, valójában a divat hullámmása felett álló értékminőségnek a vállalása nagyon is korszerű, mondhatni bátor költői tett. Márcsak azért is, mert az „alázat” ebben a lírában erő, mely a kétségbeesés anarchiájára, a lázadás abszurdítására a derű, az otthonosság, a remény válaszát adja. Példázzhatja ezt a kötetnyitó ciklus címadó verse a **Korszerűtlen**, mely így exponálja a témát: „Szeretek naponta végigmenni gyermekkorom / utcáin, s a boltban ugyanazon a nyelven / kémi kenyeret, mint harminc év előtt; / szeretek újra meg újra találkozni kedves / arcokkal, bólintani merengő lányok felé, / vagy felriadni, ha rámköszönnek ők”. A felsorolás folytatódik, ám ennyiből is kitűnik, hogy mennyire eszköztelen, már-már a prózaiság szürke darócába öltöztetett Villányi verse. Idézése azért is problémás, mert a hosszan kitarított mondat - ezúttal is egyetlen mondat az egész vers-
egészből derül csak ki a lényeg, emelkedik fel a közlés a gondolatív végén lírai magaslatokra. Ezt a fel-
szökkenést a hétköznapi-
nak, az unalomig ismertnek lassú és fokozatos átlényegítése előzi meg. S épp ez a mozzanat: az átlényegítés, mint a tárgy érzelmi és gondolati felfedezése, átértékelése Villányi költői erőssége, melyben a cím állítása finoman ironikus idézőjelbe kerül, mintegy sugallva azt a tanulságot, hogy korszerűség és korszerűtlenség helyett inkább értékesről és értéktelenségről, lényegről és lényegtelenről, a kontinuitásként megélt időről kéne beszélünk. Arról a folyamatról, melyben otthonunkká éljük a várost, felfedezzük benne s általa - immár tágabb összefüggésben - a létben otthonosság lehetőségét. Ez a valóság-
érzékelés tükröződik azokban a versekben, ahol a költő legendává költi a valóságot, például a levélfeladás
ceremóniáját, s így beszél a **Postáskisasszonyokról**: „a barna: borítékra szeretkezi a bélyeget, / a szőke
ferdén ragaszt, így tudom titkaikat, / álmukról fecseg a bélyegzés lendülete”.

A valóság költőiesítése vagy fordítva: a hétköznapokban megtalálható apró csodák versbe foglalása újra meg újra a létezés rejtett értelmébe vetett hitet sugározza. Ezt hirdeti az **Üzenet** kamaszának felirata a „röphíd” vaslemezén: „lányok, imádlak benneteket!”. Hasonlóképpen a létezés örömeinek hírnökei Villányi költészetének más szereplői, így az újságos, a jövő-menő lányok, a gyerekkocsiban csecsemőjét tologató fiatal édesanya, vagy az a titokzatos nő, aki öltözködése pillanatában még nem tudja, hogy mennyire illik majd sötét ruhájához az orgonaág, amivel a nap folyamán megajándékozzák (**Újságos; Vétel; Orgona**). E lírai történetek mélyén valójában ugyanaz a személet munkál, mint a gnomatikus tömör **Sebességben**, ahol a költő a megismerés kérdésével viaskodik:

Nem tudok elég lassan úszni
élvezve az összes zöldet
egyenként a folyó cseppjeit.

A versben a gondolatot kifejező kép villámcsapásszerű hirtelenséggel, tehát intuitív módon válik megvilágosodássá. A megismerő én jóllehet tudatában van annak, hogy véges érzékszerveivel a teljességet nem ragadhatja meg, de nem kételkedik abban, hogy végességében is a végtelennel találkozik.

Ez a meggyőződés a kötet további ciklusainak (Lótusz, Egy más erő, Négy évszak) verseiben határozottan elmélyül. A konkrét történetek, valóságos és képzelte utazások, törékeny gesztusok, szépséges pillantások, erotikus pillanatok mind-mind hozzátesznek valamit a világhoz, mely egyre teljesebbé válik. Lényegében ezt a reményteli állapotot fogalmazza meg az **Eper** című haiku: „Ma csak rózsaszín / holnapra érett lesz / teljességet akar.” Ugyanezt a teljességvágyat jelképezi Villányi más verseiben az alma, melynek egyszerre konkrét és elvont jelentése van. Többnyire a szerelem megélésének, a szépség megpillantásának extatikus pillanataiban fejezi ki a kimondhatatlant - a létezés örömét. A már említett Költészetben például így:

Integetésed a buszról, lépésed hozzám,
szinte belém, ujjaid között az alma,
csuklód íve, mikor verset olvasol;
várakozásod, szemérmes szemérmatlenséggel,
a teljes élvezetre, örömed nem titkolt
hangja, a szabadság, ahogy magadba fogadsz.

A teljes terjedelmében idézett versben nemcsak a világ érzéki megismerésének jelképe az alma, hanem a költészet gyümölcse is. Költészet és szerelem, költészet és lét közé újra meg újra egyenlőségjel kerül. Példázzhatja ezt a **Nélkülem** következő részlete is, melyben így villan fel az ismerős motívum: „Szeretem nélkülem élt életedet: / lépteidet az idegen városban, / almád ízét, éjszakád színét; /.../ eljövendő holnapodat, mikor / a nélkülem éltet is nekem adod.” A **Borotválkozás utánban** ez a motívum szinte kozmikus jelentéssel gazdagodik: „Harminc év előtt gázolok, ujjaim közt kibuggyan az/iszap. Kagyló nyílik, sodródok különös lebegéssel./ Számban az alma íze: fölrobbant csillagok üzenete. / Ismer valaki.” Az idézet folytatható az **Atlantic /Since 1888** / című verssel, melynek hőse napjában vagy tizenhétyszer ül vonatra, száll le a város szélén. „Az utazásból csupán néhány másodperc volt fontos: / amíg azonosítani próbáltam házukat. /.../ Látni akartam ablakát. Ahogy olvas, meditál, beleharap egy almába. Amikor messzi útról tér haza.” E példákban szertartás zajlik, egyszerre komoly és játékos rítus, valamiféle beavatás, melynek érzékletes jelképe az alma egyszerre példázza a létezés édességét, a teljesség, a szépség hatalmát. A testi és lelki szerelem misztikus egységét. A hazatalálás örömét.

Villányi László költészetének alighanem ez a rejtett tudás ad igazi jelentőséget. A szelíd hit, amivel megnyugtat bennünket, mint a **Stáció panzióban** is, hogy élhető az élet, lakható a lét, hiszen: „Minden kisvárosban ugyanaz a nyugodt arcú, öreg taxisoőr vár bennünket.” (Orpheus, 1994.)

BAÁN TIBOR

SZÜLŐFÖLD - ÉLMÉNYEK PÉNTEK IMRE KÖLTÉSZETÉBEN

Szubjektív vázlat

1995. derekán vehettük kézbe Péntek Imre ötödik verses kötetét, amely összegző mű; az előző négy könyv színé-javát foglalja magában, új szerkezeti keretbe osztva, illetve. Tizenhat fejezetcím tagolja a könyvet, mintegy sejtetve, hogy Péntek stílári csapongásai, fejlődése, és témagazdagsága sokrétű, színes, változatos életművet teremtettek. A Zalából induló, de az ország irodalmi életébe sikeresen integrálódott (sőt lapalapítóként ennek formálásába is beleszólni képes) költő szülő földjéről)hez szóló, abból táplálkozó írásait kíséreljük meg szemügyre venni.

A dombos-völgyes Göcsej és a lapályos Hetés határán meghúzódó szülő falut (amely időközben város lett): Lentit, különösen szép táji környezet veszi körül. Kíváncsian kutattam, bogozgattam, hogy Péntek lírájában ebből mi tükröződik vissza. Átfogó, nagyívű tájverset nem találtam, de több helyütt is felfelbukkannak megejtően szép képek, látomások.

„Háttér: ritkás erdőszéle,
mohától kéklő pázsit,
galócafeje világít
egy tuskó mállatag tövében.
Fenyőkből gyantagyöngy pereg.
Földön sárgállnak tömbjei.
Szomjas virág hörpöli
a szétguruló vércseppeket.”

(Kettős tragédia)

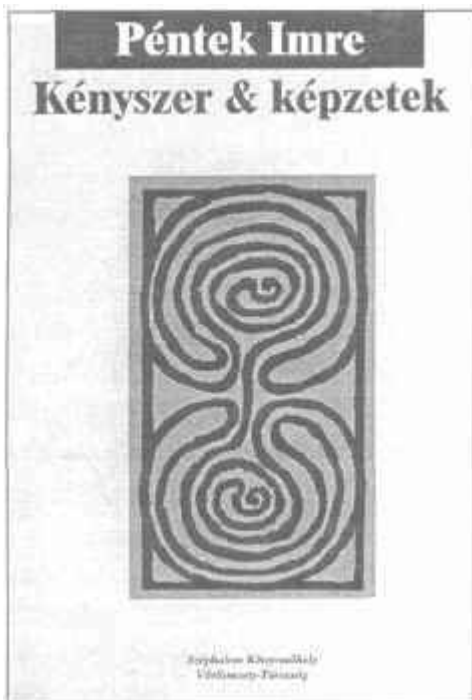
„Öklök a fán, akár az almák,
fenyegetnek a lomb közül,
estetájt a kergetőzés
harmatos füvekre dűl.

A dombokon, hol púpra púp nőtt,
bukfencet hány az alkonyat,
az éjszaka fekete kazla
talán téged is befogad.”

(Kutyák, macskák barátja)

„Kertsarokban szilvafácska
rejtegeti a nagy nyugalmat.
Fonnyadó tök kettévágva
hangtalan szájjal jajgat, jajgat.”

(Borzong a vén tyúk)

A gyermekkorom ideális, tündérvárosi életteret adó nyugat-dunántúli táj szépsége különös, keserű felhanggal jelenik meg a versekben. A már-már elringató idillt mindig kizökkenti egy-egy baltaként becsapódó szó, szomorkás félmondat.

A zalaegerszegi fiúkollégiumban együtt laktunk, ő már végzős, én kis másodéves gimnazista. Ha összefutottunk mosolyogva rám köszönt. - Ki ez? - kérdezték az osztálytársaim. - Egy srác, a szomszéd utcából - mondtam büszkén. Igen, Lentiben egy csúzlilövésnyire laktunk egymástól, más-más bandában, de együtt gyerekeskedtünk. A kolesban népszerű volt, az illegális faliújságon megjelenő bökkversein jókat röhögött a szigorú tanári elnyomás alatt sínylődő „pómép”.

Imre már gyerekkorában „érett” lázadó volt, állandó konfliktusban állt (élt) szüleivel; a rendszerető, kulizó melócsalád nem tudott mit kezdeni az örökké elégedetlenkedő, hóbörgő kakukkiórával. Ezek az emlékek, a szegényesen élő munkácsolád sorsa nagyon plasztikusan, és talán utólagos elégtételnek szánt iróniával idéződnek fel később megírt, emlékező sorokban:

„... anyám, mintha boszorkány lenne
hátára nőtt a fűzvessző köteg...”
“...apám üldögél az ünnepélyeken
anyám otthon szent éneket énekel
tyúkhúslevesben glóriák
ebben egyetértenek...”
“...mozibolond anyám
bóbiskol a képernyő előtt
álmában számolgatja mikor telik le
a tizenhét havi részlet” (Falinaptár)

„Nem kívánom apám és anyám halálát,
mint ők lesik nagyanyámét,
s ő úgy ragaszkodik az élethez,
hogy én nem kívánok élni.” (Üzenet)

„Apám a déli bablevesbe
belekavar babot keresve.” (Otthon)

„Anyámtól öreg zsákvarrótű
maradt rám azzal bökődök.
Apám tehozzád hogy legyek hű?
Kék zubbonyod vén cérnaszála,
fölfeslik vállaim között.” (Örökség)

Érettségiután, a nyugati határvidékről budapesti egyetemre kerül a fiatalemberesedő kamasz. Hamarosan jelentkezik az Új írásban; majd a híressé (hírhedt)é vált Elérhetetlen föld című antológiában, kilenced magával jelenik meg 1969-ben. A fenti versek többsége ebben a kötetben már olvasható.

Diplomával a tarisznájában visszatér Lentibe, és a helyi gimnáziumban tanárkodni kezd. Majd elég korán - talán a szülői ház, a konszolidált polgári életet, és viselkedést megkövetelő szorongatása elől is - házasságba menekül. Ez, az először nagyon kellemesnek tűnő állapot, új hangokat csal elő:

„Ne legyen soha más, mint
ruhátlan éjszakáink;
csillapíthatatlan
verje szívünk: bim-bam.”

Ebben az időben születik meg talán legszebb és legdrámaibb költeménye, a balladai hangzású **Baleseti jegyzőkönyv egy gondnoknő haláláról**. D. Et mindenki ismerte, vidám, szép, kedves lány volt, aki egy balatoni üdülés alkalmával csónakból vízbe ugrott, és már csak a csáklya tudta a felszínre vonszolni, holtan. A felfoghatatlan, értelmetlen halál mindig elfogadhatatlan, így működött ez Lentiben is, az emberek legendát kanyarítottak a tragédia köré, így lett egy balesetből mítosz, egy rendőrségi újsághírből modern ballada; fájdalmas, tehetetlen kiáltás egy szép, fiatal lány után:

„Mint ócska krimiben
siklott veled a csónak,
unalmas a lemez,
mindig véletlen
veszítjük el a jókat...”
“... A felszín üveg-közönyét
bezúzó szabdalat kezed után,
világunk utolsó látszataként,
nyúlt-e valaki egyáltalán?...”
“...Mondd miért ámtottuk
magunkat oly sokáig,
remény ronggyokkal tömve ki
a bizonytalanság éjszakáit...”
“...Emlékezik, zajong a tó,
hullám testtel simul öledbe,
mert aki egyszer megszeretett,
nem is tudja hogyan feledje...”

Péntek tanár úr a katedrán sem tudott más lenni, mint ahogy Molnár Imreként élt. A gimnáziumban jobb lázadó volt, mint a legrenitensebb diák. Azt beszéltek róla, hogy magyar és filozófia tantárgyakból nem az előírt tananyagot oktatta, hanem „péntekizmust”. Szinte várták az alkalmat, hogy valahogy kibillenthessék a tanári székből. Így aztán jól jött 1968-ban, a csehszlovákiai katonai bevonulás alkalmával bizonyos, társaságban tett kritizáló kijelentése: kirúgták. Erről szólnak az alábbi sorok:

„Társaságban valami olyasmit
kottyantottam el a bevonulás

hallatán: A fürdővízzel a gyereket is kiöntötték...
 Ettől az egy mondatról féltették
 (akkor!) a „lenti” szocializmust.
 Persze, tudjuk: vannak korszakok,
 amikor egyetlen mondat is
 túl sokat jelent.
 ...Aztán utazások, munka nélküli
 hónapok, s mindenüvé kísérő (bizalmas!)
 papírok."

(Egy feljelentés utólete)

A hatvanas évek menetrendszerű próféta-sorsa. Pénteket a szülőföld védelme nevében kitagadta a politika. Némi rosszmájú iróniával mondhatni szinte jókor, mert új családjában is egyre halmozódtak a problémák:

„Mintha én lennék oka ennek a marhaságnak.
 S ők vajon mit műveltek? Arra borítsunk fátylat?
 Vén fuvaros apád most már elégedetten
 dörzsöli a kezét, amiért olajra léptem.
 Gondolom, miket mond! Éjjel-nappal csépel.
 Eláshatja magát a link szövegével -

írta feleségéhez, az **Otthonról zavaros körülmények közt távozott férj levele a városból** című versében, majd ezt:

„Azért is megyek. Az első vonatra szálllok.
 Meglátogatom jóakaró családom.
 Csak te örülj, nem érdekel a többi,
 csak a szemed csillogjon rámköszönni."

De nincs vonatra szállás, nincs haza indulás, csak a tehetetlen vágyódás örli naponta, és már azt várja, hogy a másik, az elhagyott lépjen helyette:

„...mintha te lennél az, bőrdöket cipelve,
 ugranék is rögtön a segítségedre,
 jobban odanézek, még csak nem is hasonlít.
 Ez az állapot esküszöm, megbolondít."

A gyökerét vesztett, „a semmi ágán didergő” lét mindenkit befogadó akoljja, kísértetkastélya a pályaudvar, a sok tétova, helykereső utazgatás indító-fogadó helyszíne. Szinte természetes, hogy első kötetének a címe: *Éjféle pályaudvar*.

„A koszos albérletben azóta sincs nyugalom.
 Minden áthallatszik, hangosan vagy halkán.
 A házinéni jön-megy, a házibácsi ásít,
 nyúzzák a tévét késő éjszakáig.
 Kószálok szerteszét. A pályaudvaron
 ácsorgok a tömegben, lerobbant rúd barom,
 címlapra fotózott, pózoló drága lányok
 szeméből olvasok nem múló árvaságot.
 ...Éjfélre kitarok, a várótermi padról,
 rendőr vagy csavargó - mindegy, kivackol,..."

(Otthonról zavaros...)

Miskolcon él, majd további városok közti ingázás, pályakeresés után Székesfehérváron állapodik meg és újságíróként kezd dolgozni, aztán egy országos irodalmi és kulturális folyóirat alapító-főszerkesztője. Újra családot alapít, úgy tűnik rendeződik magánélete, de bárhol élt, vagy él, talált-e új lakóteret, megnyugvást, vagy nem - úgy érzem, kísérti az **Édesség anti-reklám** (1979) című kötetében publikált **Hazatérni** című vers, tébláboló, otthon kereső nosztalgijára:

„A piactéri galambok búgnak,
 nekivágok a gyalogúinak;
 brukkolásból égbolt épül,
 milyen könnyű is gondok nélkül...
 ...Fordulok annyi utcasarkon,
 neonbetűkkel gyúl ki az alkony,
 lépteim bűgő gyász kíséri -
 jó volna végre hazaérni."

Péntek Imre költészete természetesen száz más aspektusból is megközelíthető és elemezhető, hiszen ő egyszerre avantgárd és rímpárokban beszélő... szelíden modern és képvers-író... nyíltan politizáló és bensőségesen privát; kemény hangon követelőző és visszafogottan érzelmes... de a további kíváncsi keresgélések, felfedezések örömet meghagyjuk az olvasóknak. Gazdag világot fedezhet fel. (Széphalom Könyvműhely 1995.)

LACKNER LÁSZLÓ

PÉNTÉK IMRÉRŐL

EGY ÉLETMŰ BEÉRÉSE

SZEPESI ATTILA: RÉZGARASOK, CSIGAHÉJAK

Szepesi Attila már régóta „Legköltőibb” költőink közé tartozik. Ertem ezt úgy, hogy számos kortársától eltérően ő egy-műfajú szerző. A versírás tölti ki életművét, s azt is elmondhatjuk ma már róla, hogy letisztult formavilágával és érzelmi-gondolati mélységeivel sorolható az élvonalhoz.

Még akkor is így van ez, ha éppen új kötetét zárja le Családnovellájával, ám ott is tele költőiséggel, mint hajdan József Attila **Curriculum vitae-jében** láthattuk, de itt kissé bőbeszédűbb a szerző. A Kárpát-alján 1942-ben született költő alapos felkészültséggel, feszültségektől nem mentes módon pillant vissza, és sokmindent érthetővé tesz. A történelem szélviharaiiban fogant élet és költészet kerül így közelebb hozzánk. „Pedig reng alattam ma is a föld” - s ez már verssor is lehetne.

Természetes, hogy az ilyen gyökerekből felnövő életmű nem lehet mentes az elmúlt fél évszázad változásaitól. A vers azonban nem feltétlenül a társadalmi cselekvés egyfajta lehetőségét jelenti Szepesi Attila számára; áttételesebbek e viszonyok. Nem is kötődik kizárólag a szűkebben vett történelmi időhöz, hanem összegzi mindazt, ami a líra- (és emberiség) történetéhez mindezidáig hozzátartozik. Ezt látjuk verselési technikájában éppúgy, mint tartalmi törekvéseiben. Adott esetben kiválóan helyezkedik bele más alkotó elmék világába, s gazdag képiséggel egészíti ki alanyáról szerzett tudásunkat. **(H. Bosch vázlatkönyvéből)** A „krisztusi szó hajnali világosságától” a „csecsemők első sírásán” át vezet a képzeletbeli út a „szférák sugallatnál halkabb zenéjéig.” Az alkotó képzelet szinte romantikus erejét érzi, észleli az olvasó. Másutt a fájó **hiány** a meghatározó indíték, mint ahogy azt a **Fekete mondatokban** látjuk. A világból „eltűnik Isten arca”, s tán ezzel függ össze az is, hogy a költészet is visszaszorulóban. „S a költő ágálása / már nem varázslat többé, / csak fekete betű, / bohóc-abrakadabra.” Persze még ez a feladat sem alábcseülendő, hiszen akár a fekete betű, akár a bohóc-szerep igencsak fontos lehet az új világban.

Főként akkor van az ilyen költőszerepre szükség, amikor a költő is kénytelen a romok, a pusztulás és a hiány élményeit megörökíteni. Vannak más hiányok is: például az igazi ünnepé. Akkor, amikor „idegen zászlók alatt a fásult menetszlop.” **(Alvó ünnepek)** A legteljesebb hiányérzés verse a **Zsolár az idők végéről**. Itt már-már kozmikus válik a mondandó, a létezés egésze vezérli a költőt. A tragikus hangvétel a legnagyobb magyar sors-versekre emlékeztet - himnikus és ódai hevület nélkül. És főként akkor van az ilyen költőszerepre szükség, amikor oly hangos az élet,

amikor oly nagy a lárma. S akárhogy is: Szepesi szépségeszményben fogant művei szigeteket jelentenek ilyen állapotaink között. Kimondja a rettenetet, s ugye tudjuk, ezzel föl is oldja. Nem Illyés Bartókot idéző hangján persze, de úgy, ahogy a költőnek ezt tennie kell manapság. S az sem mellékes, hogy egy-egy lehangoló vagy éppen fölemelő jelenséget nagyon érzékletesen, a művészi láttatás kiváló eszközeivel jelenít meg. Erre az egyik legjobb példa a négysorosokból álló **Sárkányfogak**. A művészet és természet a két kiemelt terület ezekben a mini-remekművekben. Egy példa: „Egy világvégi ligeten / a sejtelmet korommal írni /. A Teremtővel társalogni / a teremtés csöndjét kibírni." (**Pálosok**). A fölemelő pillanatok éppúgy jellemzőek, mint a rút, a szörnyű ábrázolása. (**Egy akasztott kutyára**).

Sokhúru költészet ez, tán eddig is látható. Meg az is, hogy Szepesi Attila nem robbant formát, kedvére válogat a líra hagyományos eszköztárából, s egyre kiforrottabb a stílusa. Alakzatai, nyelvhasználata mindig választékosak, s nem nőnek a tárgy fölé. Tehát nem öncélúak, ugyanakkor gazdagok és szépek a legjobb esztétikai értelemben. S ha kell, kellőképpen játékos és frivol ez a hang. (**Kocsmadal Zsigmond királyról**). Másutt meg a legnyersebb naturalizmustól sem riad vissza, már-már elborzasztó módon. (**Hieronymus Bosch: Patkányország** és az ugyancsak a nagy művészt idéző **A vér mítoszai**).

A fentiekkel összhangban bár, ám mégis némi eltérést mutat a **Kártavető** c. ciklus. Tipográfailag prózának tűnnek ezek az írások, nincsenek strófák, versszakok. Ilymódon áradóbb a szöveg, tömörebb a mű. Ám gyorsan kiderül: a tipográfiai játék mögött a korábbiakhoz hasonló formai és tartalmi sokszínűség a jellemző itt is. A skála széles: mondjuk **A bolond almafa** prózájától a **Kártavető** mondókaszerű, feszes ritmusú szövegén át az **Indián nyár** vagy a **Gyümölcsoltó** áttetsző lírájáig. Ott lelünk rá a kötetcímadó versre: benne a limlomok a múltat idézik, ám ezen túl az elvesztett Éden utáni vágyakozás hangja is megszólal. Arra emlékezik költőnk, „amikor még a teremtő itt bolyongott lenn a földön." Az előbb emlegetett hiány, az értékvesztés tudata munkál a háttérben; nem véletlen, hogy a mű ilyen kivételes helyre került Szepesi Attila új verseskönyvében. Mint ahogy tekintélyes hely jut a keményen bíráló hangnak, mellyel az alantas szándékot, létünk sokadrangú, azonban nagyon is látványos és hangos elemeit tűzi tollhegyre. (**Járdasziget, Pityókás ének**, stb.) A líra és a harsány düh közti átmenet a Weöres Sándor utolsó szilveszterét földidéző **Az utolsó történet**, ahol „a költőfejedelmet mocskába-fagyva a WC-n felejtő" kor(?), a Sötét Kor áll a középpontban. Néhol Nagy László és Takács Imre átkot is mondó lendületére gondolunk, mint rokon hangvételre. "Köröttük szétzüllik a kert, kivész a rózsaliget, a veres kányafa, a tamariszkusz" - olvassuk **A maskák kertjében**.

A Rézgarasok, csigahéjak tehát olyan verskönyv, melyben a költő számbaveszi mindazt, ami manapság a lírával foglalkozó embert foglalkoztathatja. Még akkor is így van ez, ha több hagyományos tárgy hiányzik jelen összeállításból, például a szerelmi költészet. Helyette benne van viszont az emberi létezés több más összetevője, egészen a misztikus és filozófikus irányultságig. Ne kerülgessük: nagy költészet ez, s bizton várhatjuk még a folytatást.

(Tevan Kiadó, 1995.)

BAKONYI ISTVÁN

FÉNYBEN JÁRJATOK

Finnugor népzene
ORBÁN „HOTA” SÁNDOR
CD - lemezén

Orbán Hota Sándor tehetséges, sokoldalú muzsikussal, számtalan zenei stílust, zenei irányzatot képvisel, a hagyományos tánczene, a beat korszak zenéje, a népzene, a klasszikus zene, mind-mind közel áll alkotói, előadói világához.

Öt éve, hogy intenzíven foglalkoztatja a Rudolf Steiner által megalkotott antropozófia (szellemtudomány) és ez gondolkodásában, zenei ízlésében, lelki életében nagy változásokat eredményezett. Ahogy ő mondja, „Az inspirációk egészséges érzésből és akaratból születnek, egy magasabb világ megnyilatkozásai”. Három évvel ezelőtt ötletszerűen talált a régi szolfézs-könyvekben, majd Szőnyi Erzsébet „A zenei írás olvasás” gyakorló füzetében egy cseremiszi dallamot, melyet nagyon jól megharmonizált, olyan jazzes, könnyed, érthető formában, hogy a műfajt kevésbé ismerők számára is könnyű, befogadható élményt nyújtott. Már ez az első próbálkozás - mind harmóniában, mind hangulatában - kitűnőre sikerült.

Ezt követte több kísérlet, majd még több - egyre komolyabb - próbálkozás, amíg megszületett egy egységes kollektív, ezekből állt össze az a tizenhárom dal, amely a művész első CD-lemezén megjelent. Finnugor népek dalai, ezen belül találunk közöttük vogul, tatár, cseremiszi, csuvas, osztják motívumvilágot is. A lemezen három nyönyörű finn dal szólal meg, ezek a legkidolgozottabbak, legszebben harmonizáltak, véleményem szerint ezek sikerültek legjobban.

Munkája a folklórhoz áll közelebb, de tulajdonképpen nem a klasszikus felfogás szerint értelmezi a folklórt, amit ennek megfelelően a mai kor hangszereiben (pl. szintetizátorokon) szólaltat meg. A dallamok, melyek egy szólamban íródtak, összhangzattanilag a lehető legegyszerűbbek, éppen ezért érthető formációk.

Az eredeti dalok cím nélkül szerepeltek a különféle füzetekben, a CD-lemezen olvasható címek fantáziánevűek, melyeket a szerző a dalok hangulata alapján, a különböző népek szóhasználatából vett át, illetve nevezett el, mint ahogy ő mondja a címadó dalról: „A Fényben járjatok cseremiszi mondásra utal: meghalt hozzátartozóiktól búcsúztak így az élők. Az én értelmezésem ez a ma emberéhez is szóló szimbolikus jókívánság.”

Zalaegerszezen ő az első, aki méltóképpen köszönti a honfoglalás 1100. évfordulóját, egy értékes, szakmai, zeneileg kifogástalan CD megjelentetésével
GUERRA GUSZTÁV

*

AMIKOR JÖN A ZENE

- Annak idején benne voltam a beatben, de a pop-tól meg a rocktól elkanyarodtam teljesen, hála Istennek - mondja Orbán Sándor, akit Zalaegerszezen legtöbben csak Hotának ismerünk. Az ötvenes férfi ezt az általa jó értelműnek minősített eltávolodását steineri hatásnak tulajdonítja. - Visszatértem a komolyzenei hangzás- és dallamvilághoz - mondja. - A New Age folk a Fényben járjatok című CD-m műfaját pontosan fedi. Az egyik barátom találta ki ezt a kifejezést a zenére, mert hogy a folk az alapja az egésznek.

- A folklórral hetvenegy óta foglalkozom, zenészként - folytatja aztán, s hozzáfűzi: A Zalai Táncgyűttes mellett dolgoztam. Már akkoriban el kezdtem vizsgálni különböző népek zenéjével kapcsolatban. „Belezgettem” nagyon sok réges-régi cseremiszi, vogul, osztják dalt leírások alapján Vikár-gyűjtésekből, meg Kodálytól. Varázstűtőre öt évvel ezelőtt valahogyan az antropozófiával indult. Azt hiszem, az egésznek ez az alapja... Mindez olyan képességeket alakít és fejleszt ki az emberben, hogy valahogy előhívja azokat a dolgokat, amikről

ORBÁN „HOTA” SÁNDORRÓL

tudatosan fogalma sincs, és milyen hamar aktuálissá válhatnak számára - mondja, s elmeséli, amikor a rokon népek ősi zenéjével kezdett foglalkozni, hallotta, hogy az államfő éppen arra a vidékre utazott. Aztán tudatosodott benne, hogy a milicentenárium, a honfoglalás évfordulója is hamarosan itt van, eredetileg tehát nem ebből az apropóból, kiszámított direktséggel készült a New Age zene. Kiadta magából ahogy jött, és majd' egy évig nem történt semmi. Aztán megkeresés érkezett Halmy György dokumentumfilm rendezőtől, aki az Uralon túli területeken forgatott, s szép zenére vágyott filmjéhez. Eredeti osztyák dallamok adták ehhez az alapot. Igazi meditációs zenének tartja, s vágya az, hogy az első CD után ezt is megmutassa a nagyközönségnek.

- Ami igazán közel áll szívemhez az az abszolút steineri hatás, a szellemtudományi értelemben vett zenék. Ezeknek a dallamoknak egyetlen hangját meg nem írtam, ki nem találtam, meg nem hangszereltem. A médiumírás bizonyos körökben ismert fogalom. Nos, ez a zene médium-zene. Minden darabja, része az Ügy születtek... ahogy „küldve lettek”. Rick Wakeman is azt mondja ő chanell, csatorna. Nyugodtan állíthatom, hogy ezek a zenék átáramlottak rajtam, mint csatornán. Az agy teljesen ki van kapcsolva, hiszen az mindent gátol, manipulálja az embert. A zene ilyenkor csak úgy jön, magától... A mai technika mellett már nem kell kottázgatni, szinte

mindjárt kész az egész. Ehhez persze az kell, hogy az ember úgy fejlessze a bensőjét, hogy leereagálja azt, amit a dolgok mondanak neki, és ne ő rángassa elő az ötleteket a hajánál fogva.

- **Köthető-e valamihez ennek a zenének a létrejötte?**

-Amikor a Papa átlényegült... ahhoz feltétlenül. Nyolcvanegy éves volt. „Átment” négy évvel ezelőtt május tizenharmadikán... Steiner is írja egy régebbi tanulmányában, hogy családtag elvesztése, vagy balesetek után kialakulhat egy fogékonyabb állapot, amiben kibomlanak olyan képességek, amíg addig le voltak fojtva. Akkor zsinórban szeptemberig naponta több órán keresztül ömlött a zene, csak a kezemet kellett mozgatni. Amikor visszahallgattam, először teljesen le voltam döbbenve, mert a harmóniák olyan csodálatosan, szépen áramlottak, amit fizikai értelmezéssel nem lehet magyarázni - ha akartam volna, sem tudtam volna kitalálni.

Hota elmonja, hogy még legalább négy CD-re való zenéje van. Ül a szintetizátor előtt, és maga is csak csodálkozik a hallható dallamokon, mintha nem is a sajátja lenne. És a hangok vibrálnak, úsznak a helyiségben - átjárják, megtöltik annak légkörét, és valami különös hangulat árad szét a levegőben.

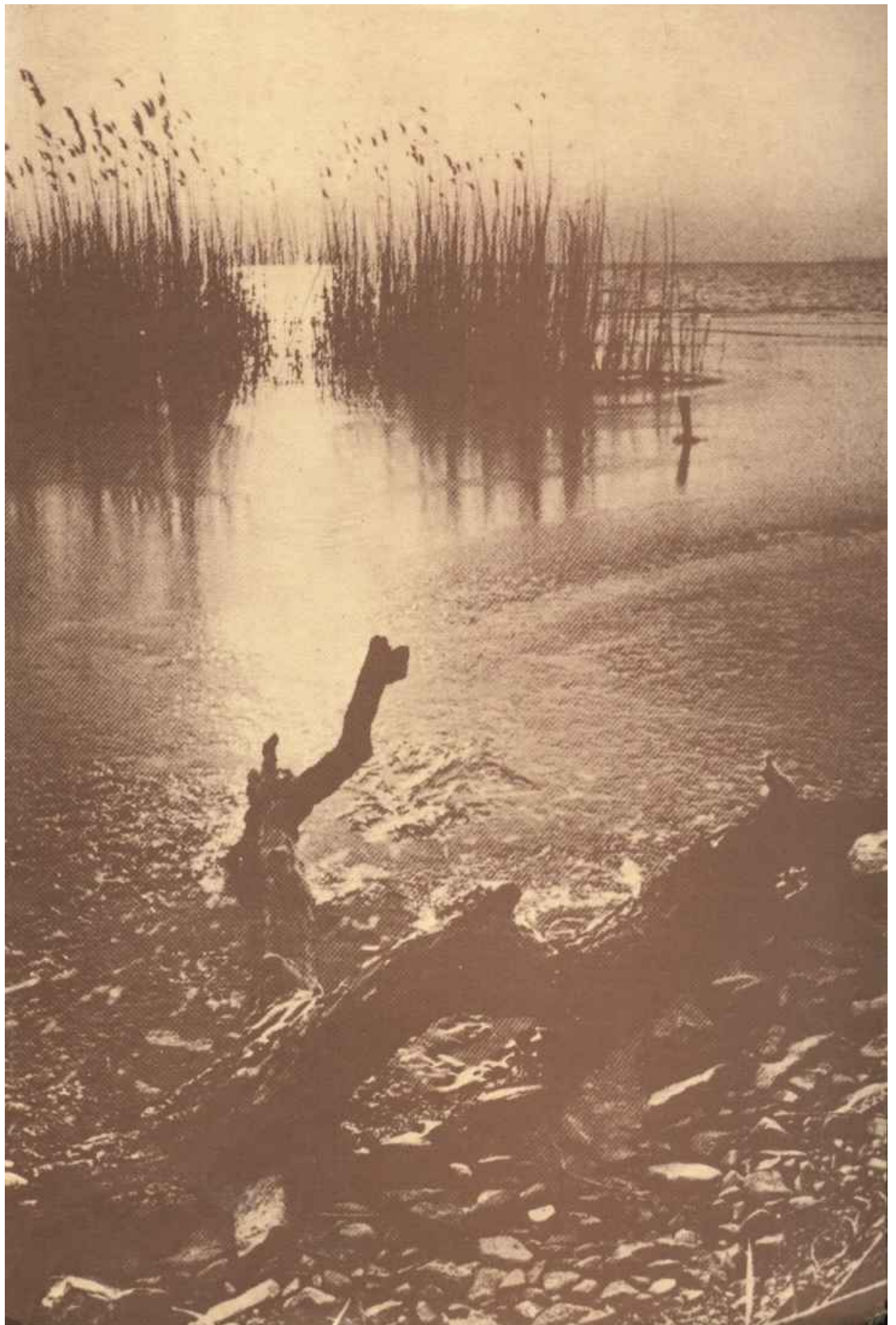
CSAPÓ IDA

SZERZŐINK:

Baón Tibor (1946) költő, kritikus – Budapest
 Bakonyi István (1952) irodalomtörténész – Székesfehérvár
 Benedek Katalin (1950) művészettörténész – Budapest
 Fallegi Balázs (1966) zenei szerkesztő – Budapest
 Gombos Judit (1958) népművelő – Zalaegerszeg
 Guerra Gusztáv (1938) zenetanár – Zalaegerszeg
 Hules Béla (1926) költő – Budapest
 Kálnay Adél (1952) író – Dunajváros
 Kapiller Imre (1953) levéltáros – Zalaegerszeg
 Karay Lajos (1934) költő – Keszthely
 Kemény Mária építészettörténész – Budapest
 Keresztesi Tímea (1977) költő – Nagykanizsa

Lockner László (1943) író – Zalaegerszeg
 Nagy Pál (1934) költő, tipográfus – Párizs
 Pap Gábor (1939) művészettörténész – Budapest
 Péntek Imre (1942) költő – Székesfehérvár
 Széki Patka László (1948) költő – Veszprém
 Szepesi Attila (1942) költő – Budapest
 Tábori Zoltán (1955) író – Budapest
 Tar Ferenc (1955) történész – Keszthely
 Tarján Tamás (1949) irodalomtörténész – Budapest
 Turczy István (1957) költő, drámaíró – Budapest
 Villányi László (1953) költő – Győr

PANNON LŐKÖK

Kulturális folyóirat

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL:

Czegő Zoltán, Galambosi László, Jánosy István, Kiss Dénes, Méhes Károly, Mócsi Ferenc, Szeles József versei – Kemenes Géfin László versprózája – Csernák Árpád és Oláh János novellái – Berentés Tamás háborús naplója – Európa elrablása: Lőrinczy Huba esszéje Márai Sándorról – Beszélgetés Jánosy Istvánnal és Kemenes Géfin Lászlóval – Kerecsényi Edit, Köfalvi Csilla és Halász Albert tanulmányai a szülőföldről – Vendég Északról: Süle László zongoraművész – Melega István grafikusművész portréja – Kritikák, fotógaléria, helytörténeti dokumentumok.

1996

Ára: 95 Ft.